

► EDITORIAL

John Gledhill

► DILEMELE GUVERNĂRII

Adrian Spirchez

Aurora Martin

Marian Zulean

► ESEU

Cecilia Tohăneanu

► CRIZA

Gabriel Radu

Sergiu Tămaș

Nikolai Yotov

► SEMN DE ÎNTREBARE

Interviu cu

Dan Pavel

► ARHIVA

Stelian Tănase

► POLITICĂ
INTERNAȚIONALĂ

Irina Zamfirescu

Dan Pavel

Gheorghe-Costinel Anuța

► RECENZII

Ioana Paverman

Alexandru Climescu

Sfera Politicii

REVISTĂ DE ȘTIINȚE POLITICE ȘI DE TEORIE POLITICĂ
EDITATĂ DE FUNDAȚIA SOCIETATEA CIVILĂ

[Honore Daumier]

NUMĂRUL 134
ANUL XVII
2009

Dilemele guvernării

***Sfera Politicii** este prima revistă de știință și teorie politică apărută în România, după căderea comunismului. Revista apare fără întrerupere din 1992.*

***Sfera Politicii** a jucat și joacă un rol important în difuzarea principalelor teme de știință și teorie politică și în constituirea și dezvoltarea unei reflecții politologice viabile în peisajul științific și cultural din România.*

***Sfera Politicii** pune la îndemâna cercetătorilor, a oamenilor politici și a publicului, analize, comentarii și studii de specialitate, realizate pe baza paradigmatelor teoretice și metodologice ale științei și teoriei politice actuale.*

***Sfera Politicii** își face o misiune din contribuția la consolidarea și dezvoltarea societății democratice și de piață în România.*

EDITORIAL BOARD

Călin Anastasiu
Daniel Chirot
Dennis Deletant
Anneli Ute Gabanyi
Gail Kligman
Dan Pavel
Vladimir Tismăneanu
G. M. Tamas

DIRECTOR

Stelian Tănase

REDACTOR ȘEF

Romulus Brâncoveanu

SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE

Sabin Drăgulin

REDACȚIE

Alexandru Radu
Cecilia Tohăneanu
Ana Bulai
Daniel Buti
Ioana Paverman
Nicolae Drăgușin

TEHNOREDACTOR

Liviu Stoica

Revistă editată de:

Fundația
Societatea Civilă

Apare lunar

sferapoliticii@rdslink.ro
redactia@sferapoliticii.ro
<http://www.sferapoliticii.ro>

Sfera Politicii

NUMĂRUL 134, ANUL XVII, aprilie 2009

Editorial

- O maturitate imperfectă. Ce ne spun alegerile din noiembrie despre evoluția democrației românești 3
John Gledhill

Dilemele guvernării

- Un nou guvern și un nou împrumut de la FMI 9
Adrian Spirchez
Criza italiană – primul test al guvernării coaliției 16
Aurora Martin
Reforma sistemului de securitate: de la CADA la CADI 22
Marian Zulean

Eseu

- Ambivalența morală a „domniei legii”. Tensiunea potențială între politică și moralitate 28
Cecilia Tohăneanu

Criza

- „Achiziții” ale crizei mondiale: noi problematizări în filosofia politică 32
Gabriel Radu
Dimensiunea geoeconomică a crizei globale 39
Sergiu Tămaș
Starea actuală a crizei globale în Bulgaria 47
Nikolai Yotov

- Semn de întrebare: Dan Pavel** 51

Arhiva

- Arhivele Sfera Politicii - Comsomoliștii 54
Stelian Tănase

Politică internațională

- NATO-Rusia: mai mult decât un Consiliu 61
Irina Zamfirescu
Politica internațională între Obama 100 și Obama 1000 68
Dan Pavel
„Bătrânul” și... „curbele” Madonnei: dilemele strategice ale NATO la 60 de ani 77
Gheorghe-Costinel Anuța

Recenzii

- Istoria văzută prin ochii mișcărilor colective 86
Ioana Paverman
Francesco Alberoni, *Leader e masse*
Un melting-pot francez? 90
Alexandru Climescu
Patrick Weil, *Libertate, egalitate, discriminări*

- Index de autori** 95

O maturitate imperfectă

ce ne spun alegerile din noiembrie despre evoluția democrației românești

■ JOHN GLEDHILL

The author thinks that the November's parliamentary elections were a test of whether democracy in Romania has matured to such an extent that the term 'post-communist' has become a redundant, even misleading, descriptor of Romania's political system. His argument is simple: the campaign, the electoral process, and the protracted efforts at coalition-building in December were all far from perfect. However, the particular nature of that imperfection suggests that Romania is now a mature democracy – one that does not merit the title of 'post-communist.'

Keywords:

system, post-communism, civil society, advanced democracy

Alegerile din noiembrie nu au fost doar un test al nivelului de sprijin popular de care se bucură elitele politice; au fost și un indicator al procesului de maturizare al democrației românești. Deși campania, procesul electoral și eforturile prelungite de construire a coaliției din luna decembrie sunt departe de a fi fost perfecte, *natura* specifică a acelei lipse de perfecțiune sugerează că România este acum o democrație ajunsă la maturitate. Alegerile ne arată, astfel, că sistemul democratic românesc a evoluat atât de mult încât atributul de „post-communist” a devenit redundant și unul care descrie insuficient natura sistemului politic din România de astăzi.

Acest argument se bazează pe recunoașterea faptului că toate democrațiile sunt imperfecte. Totuși, atât democrațiile care nu au ajuns la vârsta maturității cât și cele mature sunt imperfecte în moduri diferite. Democrațiile imature, de exemplu, au tendința de a se caracteriza prin sisteme slabe de partide politice, în care o pleiada de partide lipsite de experiență și cu resurse insuficiente sunt în esență incapabile de a agrega și de a articula interesele colective ale potențialilor membri. Din contră, democrațiile mature se caracterizează adesea prin structuri partizane lipsite de flexibilitate, în care doar câteva partide instituționalizate își folosesc resursele organizaționale vaste pentru a *construi*, mai degrabă decât pentru a

reflecta, interesele membrilor lor. Niciunul dintre cele două tipuri de aranjamente nu este optim și ambele sisteme de partide ar beneficia de pe urma unei reforme. Cu toate acestea, natura neajunsurilor din fiecare sistem și tipurile de reforme pe care aceste neajunsuri le necesită sunt diferite în sistemele democratice lipsite de maturitate și, respectiv, în cele mature. Aspectul remarcabil este acela că simpla existență a imperfecțiunilor într-un proces electoral nu indică în mod necesar că un sistem electoral este nou sau neconsolidat. Din contră, prezența anumitor *tipuri* de imperfecțiuni poate fi considerată drept un semn că o anumită democrație a devenit pe deplin consolidată. Deci, dacă folosim alegerile din noiembrie drept măsură în evaluarea maturității democrației românești, atunci este nevoie să privim dincolo de simplul fapt că au existat probleme în recentul proces electoral și, în schimb, să analizăm ce *tip* de probleme au fost. Merită să ne concentrăm asupra a patru imperfecțiuni specifice care au apărut în timpul recentelor alegeri. Fiecare dintre acestea reprezintă un adevărat eșec al sistemului electoral românesc actual și fiecare necesită o atenție imediată. Totuși, fiecare dintre aceste neajunsuri, de bine de rău, este caracteristica unei democrații mature.

O participare redusă la urne

Prezența slabă la urne a electoratului a fost destul de criticată de către presă în ultimele săptămâni și pe bună dreptate. Cu doar 7,5 milioane de voturi exprimate pe 30 noiembrie (aproximativ 40% din 18,5 milioane de cetățeni cu drept de vot), este foarte dificil să argumentezi că rezultatele electorale reflectă voința colectivă a poporului român. Dacă considerăm faptul că rezultatele reflectă în mod direct sentimentul popular, atunci veștile sunt destul de proaste pentru Emil Boc și guvernul său: mai puțin de 30% din electorat au sprijinit, de fapt, partidele care au constituit super coaliția guvernamentală.

Dintre numeroasele explicații formulate pentru a motiva prezența slabă la urne a electoratului, câteva s-au fundamentat pe ideea că aceasta ar fi o consecință a imaturității democrației românești, o democrație care își caută stabilitatea, care încă încearcă să stea pe propriile picioare. Dintre aceste argumente, cel mai convingător a fost acela că cetățenii au stat departe de urne datorită confuziei induse de modificarea sistemului electoral. Dacă elitele politice nu pot ajunge la un acord asupra sistemului electoral, cetățenii fiind departe de a înțelege detaliile tehnice ale procesului de transformare a voturilor lor în mandate parlamentare, atunci, în aceste condiții, este foarte posibil ca alegătorii să fi ales să stea acasă decât să fie parte a unui proces electoral rudimentar, incomplet dezvoltat. Deși există o anumită logică în acest argument, putem formula o explicație plauzibilă alternativă: participarea redusă la vot este un produs normal, deși regretabil, al democrațiilor avansate, iar din moment ce România este astăzi o democrație avansată, și ea trebuie să facă față acestei maladii a maturității.

Dar cum explicăm această tendință structurală a democrațiilor consolidate; o participare redusă a electoratului la urne? Pentru că alegătorii cu experiență ai democrațiilor avansate înțeleg că este destul de puțin probabil ca votul individual să influențeze rezultatul final, un singur vot este până la urmă doar o picătură într-un imens ocean electoral. Din moment ce nu există un beneficiu direct, imediat de pe urma procesului electoral, mulți cetățeni preferă mai degrabă să meargă într-un bar sau la o plimbare în parc, decât în cabina de vot. Rezultă o anumită apatie care atinge cote similare celor înregistrate în SUA, unde nivelul de participare la alegerile congresionale a scăzut sub 40% în câteva ocazii, pe parcursul ultimelor trei decenii.

Dimpotrivă, nivelul de participare este întotdeauna foarte ridicat în democrațiile imature, unde alegătorii sunt nerăbdători să-și exercite drepturile electorale

recent câștigate; ei văd mize reale asociate procesului electoral, în general, și votului lor, în special, în sensul unor beneficii colective pentru întreaga societate. Pe măsura ce democrațiile se maturizează, nivelul de participare începe să scadă semnificativ, cu cât nouitatea procesului electoral dispare, iar alegatorii sunt dezamăgiți de conștientizarea faptului că vocea lor individuală va conta foarte puțin sau deloc în rezultatul final. Efectul este o scădere dramatică a nivelului de participare în primii 20 de ani de existență a sistemului democratic.

Un model similar se înregistrează în Europa Centrală și de Est. În Slovenia, nivelul de participare a scăzut de la 86% în 1992, la 63% în 2008. În Cehoslovacia, 93% dintre cetățenii cu drept de vot și-au exprimat opțiunile electorale la scurt timp după Revoluția de Catifea. Totuși, acest procent s-a redus semnificativ, până la nivelul de 58%, în alegerile din 2002 din Republica Cehă. Pe scurt, deși pe fond un nivel de participare electorală de 40% reflectă în mod evident o anumită imperfecțiune a procesului electoral, totuși această imperfecțiune nu este o consecință a fragilității democrației în România sau a moștenirii sale comuniste. Mai degrabă sugerează o relativă maturizare a sistemului electoral românesc.

O societate civilă apatică

În zilele și săptămânile succesive alegerilor, anumiți comentatori politici au reproșat aparenta apatie arătată de către România civică (societatea civilă) pe parcursul campaniei electorale și chiar în ziua alegerilor. Spre exemplu, Tom Gallagher a descris-o ca pe o victimă a procesului electoral din 2008, considerând absenteismul din centrul spiritual al societății civice românești (Timiș-29%) ca o dovadă a declinului mobilizării vieții asociative din România.

Fără îndoială că organizațiile civice au jucat un rol mult mai puțin important în 2008 decât în anii de început ai consolidării democrației românești. În anii '90, organizațiile societății civile erau esențiale dezvoltării democrației. Acestea reprezentau singura formă vizibilă de rezistență în fața FSN-ului lui Ion Iliescu, într-un moment în care partidele de centru dreapta s-au dovedit incapabile de a se organiza pentru a oferi o alternativă viabilă Frontului. Deși diversele organizații care au susținut *Fenomenul Piața Universității*, în aprilie și mai 1990, au refuzat explicit să participe la alegerile organizate în luna mai. Totuși în anul acela, maratonul protestelor care a durat aproape 7 săptămâni a creat o anumită deschidere într-un sistem democratic foarte limitat. O parte dintre organizațiile care au sprijinit *Fenomenul Piața Universității* au contribuit apoi, în mod direct, la procesul electoral din 1992, forțând crearea *Convenției Naționale pentru Instaurarea Democrației*-un precursor al CDR.

Eficiența activismului societății civile a atins apogeul în 2004, atunci când *Coaliția pentru un parlament curat* a jucat rolul unui **deal-breaker** în alegerile parlamentare din acel an. Bazându-se pe mai mult de 2000 de voluntari, *Coaliția* a avut capacitatea de a realiza o monitorizare aprofundată asupra practicilor corupte ale candidaților principalilor partide parlamentare. Mai mult, ca urmare a distribuirii a 2 milioane de fluturași care detaliau acele practici corupte, *Coaliția* s-a asigurat că jumătate dintre candidații plasați pe așa-numitele liste negre și-au pierdut locurile. Din moment ce marea majoritate a celor de pe listele negre aparțineau PSD, *Coaliția* a avut un rol esențial în a înclina balanța electorală în favoarea Alianței Dreptate și Adevăr.

ONG-urile au fost foarte tăcute în 2008, comparativ cu prezența și activismul puternic al organizațiilor civice în prima jumătate a anilor '90 și apoi în 2004. *Coaliția* a funcționat din nou însă efectele sale asupra campaniei electorale, dar și asupra rezultatelor alegerilor au fost limitate, și puține alte organizații au dorit să se mobilizeze sau să-și facă auzită vocea în timpul campaniei. De ce aceasta aparentă apatie a României civice?

La alegerile anterioare, exista o nevoie acută ca ONG-urile să joace un rol proeminent în procesul electoral, pe fondul unor instituții democratice fragile și incapabile să asigure condițiile minimale ale unei democrații-precum partide de opoziție viabile sau controlul și verificarea candidaților corupți. În anul 2008, totuși, democrația românească s-a maturizat și nu mai exista aceeași nevoie acută ca ONG-urile să își asume roluri care în mod ideal trebuiau să fie asumate de alte organizații-precum partidele politice sau statul.

Relativa apatie a României civice în alegerile din noiembrie este în sine un motiv de îngrijorare, pe fond este încurajator să realizăm faptul că motivul acestei amorțeli se datorează procesului de maturizare a instituțiilor democratice din România ce pot sta astăzi pe propriile lor picioare. Asta nu înseamnă că societatea civilă nu mai este necesară în România. Dimpotrivă, Alexis de Tocqueville ne-a arătat că viața asociativă este inima unei democrații de succes. Pe fond însă ONG-urile trebuie să completeze și nu să substituie instituțiile formale ale unui sistem democratic.

Dezechilibrul dintre voturi și mandate

Poate cea mai des întâlnită nemulțumire față de alegerile din noiembrie este legată de faptul că a existat un dezechilibru profund între procentul voturilor înregistrate pentru fiecare dintre partidele majore, și procentajul mandatelor pe care fiecare partid le-a câștigat. Fără îndoială, acest dezechilibru a căpătat forme hilare.

Deși și-au făcut temele, totuși, foarte puțini reprezentanți ai elitelor politice au reușit să înțeleagă complet detaliile sistemului electoral bizantin până în ziua alegerilor, astfel că a existat o anumită reținere din partea tuturor de a anunța un câștigător clar în seara de 30 noiembrie. Când, o zi mai târziu, rezultatele finale au fost făcute publice, ambele partide principale, s-au declarat câștigătoare. Fiecare, în felul său propriu, avea dreptate. PSD a câștigat cele mai multe voturi dar PD-L a primit cele mai multe mandate. De fapt, cei care au pierdut cu adevărat au fost alegătorii, care au fost forțați să vadă cum noul sistem electoral a creat o disparitate de fond între voturile exprimate și reprezentarea pe care acestea au primit-o la nivelul parlamentului.

În zilele care au urmat, și în care s-a încercat găsirea vinovaților, s-a ridicat o întrebare legitimă: Ce tip de sistem electoral poate distribui majoritatea mandatelor partidului clasat pe locul al doilea (al doilea ca popularitate)? Răspunsul simplu la această întrebare este: sistemele electorale ale celor mai mature democrații.

Nu e nevoie să ne uităm mai departe de farul democrației liberale, Statele Unite, pentru a vedea un sistem în care există o diferență majoră între votul popular și rezultatele finale (din punct de vedere al reprezentării). Este foarte posibil ca lumea să fi fost un loc foarte diferit dacă sistemul electoral din Statele Unite ar fi acordat președinția câștigătorului votului popular în campania prezidențială din 2000-Al Gore. La acel moment a existat o imensă consternare în fața faptului că George W. Bush a câștigat președinția, deși a pierdut votul popular. Totuși, nici un singur comentator politic nu a sugerat că această imperfecțiune a sistemului electoral ar fi o dovadă a faptului că democrația americană este imatură.

O nepotrivire similară între voturile date și mandatele câștigate exista și în cea mai veche democrație a lumii-Marea Britanie. În alegerile generale din 2005, victoriosul Partid Laburist a fost premiat cu 55% dintre mandate în Camera Comunelor, în ciuda faptului că partidul câștigase doar 35% din votul popular. În contrast, Partidul Democrat Liberal a fost sprijinit de 22% dintre alegători, dar la final a primit doar 10% dintre mandate. Pentru mulți acest dezechilibru este mai mult decât neideal – este nedrept. Însă astfel de rezultate „strâmbe” sunt normale în sistemul electoral existent în Marea Britanie de generații.

Ceea ce vreau să spun este că toate sistemele electorale conțin erori, sunt imperfecte. Arta ingineriei electorale implica un compromis între nevoia de a reprezenta interesele diverse ale alegătorilor și necesitatea agregării acelor interese de o asemenea manieră încât să permită unui partid sau unei mici coaliții să formeze un bloc guvernamental stabil. Sistemul electoral actual din România atinge acest echilibru într-un sens rudimentar; este un sistem electoral confuz, opac și oarecum nereprezentativ. Reformarea sa este necesară. Sa nu uităm, însă, că până și sistemele electorale din cele mai avansate democrații din Europa și America de Nord ar trebui reformate.

O coaliție neobișnuită

După contabilizarea mandatelor parlamentare și anunțarea câștigătorilor, a început adevăratul moment al alegerilor din 2008, pe măsură ce fiecare dintre cele 4 partide parlamentare dorea să-și maximizeze potențialul de coalizare pentru a forma guvernul. După mai mult de doua săptămâni de negocieri și compromisuri, a fost creată o coaliție guvernamentală extrem de neobișnuită-una care a reunit adversari direcți într-o mare coaliție, în egală măsura de dreapta și de stânga.

O majoritate guvernamentală reprezintă, generic vorbind, un aranjament pozitiv. Totuși, formarea unei coaliții guvernamentale care contabilizează în jur de 70% din voturile exprimate poate fi dăunătoare pentru o democrație. Pană la urmă, una dintre virtuțile democrației parlamentare sau semi-prezidențiale este dată de transparentă și capacitatea de a pune sub semnul întrebării responsabilitatea executivului prin intermediul unor dezbateri deschise între guvern și opoziție, la nivelul parlamentului. Pericolul pe care îl presupune o mare coaliție constă în riscul de a muta confruntarea naturală și dezbaterile în spatele ușilor închise-departate de parlament, în culisele partidelor din coaliție. Dincolo de întrebările legate de virtuțile unei mari coaliții guvernamentale, totuși ce ne spune un astfel de aranjament despre starea democrației din România?

Unii ar putea aduce argumente în favoarea imaturității democrației românești. Faptul că două partide cu platforme ideologice care în sine au foarte puține elemente în comun pot, dintr-o dată, să formeze o coaliție de conveniență, de conjunctură, ar putea sugera că partidele din România nu s-au maturizat suficient; nu au ajuns la nivelul în care orientarea lor ideologică și principiile depășesc nevoia de a se afla cu orice preț la guvernare. Accesul la putere rămâne rațiunea primară a partidelor din România, atâta timp cât fiecare partid parlamentar și-a exprimat disponibilitatea de a forma o coaliție cu oricare alt partid.

Deși coaliția guvernamentală care a fost în cele din urmă asamblată pare să fie mai degrabă bazată pe un compromis politic decât pe interesul public, coaliția PSD-PD-L nu anunță numai vești rele pentru democrația românească. În fond, simplul fapt că doi adversari direcți au fost capabili să se asocieze în modul în care au făcut-o reflectă maturitatea democratică a României din cel puțin două puncte de vedere. Mai întâi, potențialul de cooperare dintre PSD și PD-L a devenit posibil numai pe fondul reducerii agresivității specifice campaniei electorale. Asta nu înseamnă că în campanie nu au existat calomnii. Au existat. Totuși, observăm o scădere a intensității și densității noroiului improșcat o reducere ce poate fi explicată prin absența sau irelevanța anumitor figuri politice care în trecut au fost responsabile de limbajul necivilizat, specific campaniilor anterioare. Civilizația relativă a limbajului utilizat în această campanie semnală că barierele ridicate între PSD și PD-L puteau fi abandonate, în momentul în care ambele partide au văzut în asta un beneficiu comun. Un astfel de demers ar fi fost de neimaginat în democrația post-comunistă ce a caracterizat România până de curând.

În al doilea rând, deși cineva ar putea spune că formarea unei coaliții care îmbină stânga cu dreapta reflectă imaturitatea sistemului de partide din România, o analiză mai atentă ar putea sugera contrariul. De fapt, a existat un fundament ideologic

care a stat la baza formării acestei coaliții neobișnuite-ideologia centrului. În ciuda retoricii partidelor principale PSD, PD-L și PNL, toate s-au orientat, în ultimii ani, spre centru. Aceasta tendință centripetă este comună tuturor democrațiilor mature. Din moment ce radicalismul este sprijinit de doar câțiva radicali, partidele populare mari tind să graviteze spre o cale ideologică de mijloc. Este cazul tuturor democrațiilor mature din Europa Occidentală. Rezultatul a fost nu doar diminuarea spațiului ideologic din politica europeană ci și crearea unor coaliții hibride-care au îmbinat partide de dreapta cu partide de stânga-precum cele recente din Austria și Germania.

Pe fond, deși ne putem îndoi de integritatea motivațiilor care au stat la baza creării coaliției guvernamentale a lui Emil Boc, simpla posibilitate a existenței sale poate fi interpretată ca un semn al faptului că România a parcurs un drum lung de la începutul anilor '90, sau chiar din 2004 până în prezent.

Post-post comunismul și responsabilitatea reformei

După ce am analizat punctele tari și punctele slabe ale campaniei electorale de anul trecut, alegerile, precum și procesul de construire al coaliției care a urmat, merită să adresăm direct întrebarea: „Este democrația românească matură?” Răspunsul este „da”.

Alegerile din noiembrie au fost marcate de câteva neajunsuri severe: participarea la vot a fost scăzută; societatea civilă a fost absentă; sistemul electoral a fost confuz și nereprezentativ; iar coaliția formată părea una din conveniență și oportunism, nu din convingere. Totuși, fiecare dintre aceste neajunsuri este, din păcate, o caracteristică comună a sistemului imperfect care este democrația. Mai precis, fiecare dintre aceste neajunsuri este, de obicei, tipul de problema pe care cineva se așteaptă să o întâlnească într-o democrație avansată, matură. Nu sunt genul de probleme incipiente cu care se confruntă democrațiile tinere.

Dacă imperfecțiunile alegerilor din noiembrie sugerează că democrația din România a ajuns la maturitate, trebuie să fie evident că folosirea termenului „post-comunist” pentru a descrie sistemul politic contemporan românesc mai degrabă stânjenește, decât să ajute modul în care înțelegem politica românească astăzi.

Repudierea termenului „post-comunist” și recunoașterea maturității sistemului democratic în România nu semnifică faptul că democrația acestei țări nu are nevoie de reformă. Din contră, există o nevoie urgentă pentru reformă în anumite domenii cheie. Corupția rămâne răspândită. Sistemul judiciar rămâne greoi și netransparent. Iar administrația guvernamentală este letargică. Înșă, respingerea termenului „post-comunist” înseamnă de fapt că problemele profunde de astăzi necesită soluții pe măsura – soluții care trebuie găsite de cei care au fost aleși în noiembrie. Nu ar mai trebui să fie considerat acceptabil pentru elitele politice din România să ridice din umeri, să refuze să pună în aplicare reforme cheie și pur și simplu să se plângă că problemele de astăzi sunt consecințele inevitabile și insolubile ale trecutului comunist.

În plus, repudierea termenului „post-comunist” nu înseamnă că noi ar trebui să uităm sau să ignorăm perioada comunistă și tranziția dificilă care a urmat. Mai degrabă, dacă România a intrat într-o epocă „post-post-comunistă”, atunci atât istoricii cât și analiștii politici sunt chemați să acționeze. Mai precis, avem responsabilitatea de a folosi nivelul de obiectivitate indus de sfârșitul epocii „post-comuniste”, de a ne uita în urmă la acea perioadă și de a analiza, printr-un filtru apolitic, evenimente care s-au desfășurat în timpul perioadei de tranziție. Revoluția, evenimentele de la Târgu Mureș din martie 1990, precum și mineriadele din 1990 și 1991 așteaptă toate o analiză nouă. Să trecem la treabă.

Traducere realizată de Octavian Manea

Un nou guvern și un nou împrumut de la FMI

100 de zile ale guvernării Emil Boc

■ ADRIAN SPIRCHEZ

The new economic deal signed between the Romanian state and the IMF seems to be the most important initiative of the PDL-PSD coalition government led by Emil Boc. This article tries to measure its significance against its impact on the PDL-PSD political partnership. I argue that the IMF episode rendered intelligible the conflictual nature of the PDL-PSD coalition as it unofficially marked the start of the presidential race.

Keywords:

IMF, UE, economic crisis, Traian Băsescu, Mircea Geoană, presidential elections

Primele o sută de zile ale cabinetului condus de Emil Boc, rezultat în urma alegerilor legislative desfășurate la 30 noiembrie 2008, s-au soldat cu un nou acord semnat între statul român și Fondul Monetar Internațional (FMI) care a acționat în parteneriat cu Uniunea Europeană (UE), Banca Mondială (BM) și Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD). Necesitatea unui împrumut de la instituțiile financiare internaționale a devenit o prioritate imediat după întocmirea și adoptarea bugetului pe anul 2009.

Principalul nostru argument este că modul în care a fost gestionat noul acord cu FMI de către guvernul condus de Emil Boc dovedește fragilitatea actualei coaliții. Vom urmări în prima parte a acestui articol maniera în care s-au derulat evenimentele ce au dus la conștientizarea necesității unui împrumut extern. În a doua parte ne vom concentra asupra felului în care a fost afectată coaliția PDL-PSD, aflată la guvernare după alegerile legislative din noiembrie 2008. Această abordare este justificată de faptul că adoptarea bugetului reprezintă, retrospectiv, o anticameră a acordului cu FMI. Este interesant totodată că liderii actualei guvernări au exclus categoric, atât în timpul campaniei pentru alegerile din toamnă cât mai ales după aceea, chiar și posibilitatea unui împrumut financiar extern de la FMI; aceasta în condițiile în care economia națională

nu a înregistrat, în ultimii ani, progrese sensibile în sectorul ei real - fenomen ce o făcea, în analizele experților și a principalelor instituții de rating internaționale, o pradă ușoară în contextul unui mediu financiar global tot mai instabil.

Proiectul de buget și împrumutul de la FMI

Era limpede încă de la sfârșitul anului 2008, când cabinetul Boc s-a reunit pentru a discuta proiectul de buget pe anul 2009, că promisiunile din campania electorală (creșterea salariilor profesorilor, majorarea pensiilor etc.) nu vor putea fi onorate. Președintele Băsescu făcuse deja declarații în acest sens vorbind de „măsurile foarte dure” pe care miniștrii noului cabinet vor fi nevoiți să le adopte pe fondul acutizării crizei financiare și economice globale. Aceste declarații reprezentau o schimbare radicală de perspectivă față de inițiativele parlamentare din toamnă, promulgate de președintele României. Creșterea salariilor profesorilor cu 50%, lege votată, printre alții, de parlamentarii PSD și PDL în preajma campaniei pentru alegerile legislative, nu mai mai era o prioritate. Această măsură legislativă, care fusese vehiculată și în timpul campaniei electorale de membrii viitorului guvern, în ciuda protestelor venite din partea PNL, avea să fie dată uitării în primele luni ale guvernării Boc pe fondul apariției primelor efecte ale crizei economice și a întocmirii proiectului de buget.

În prima jumătate a lunii ianuarie 2009 premierul Emil Boc declara: „E clar că trebuie să găsim o soluție de finanțare a deficitului bugetar. Această soluție nu a fost încă decisă și va fi o discuție pe care o vom avea la nivel guvernamental în perioada următoare. Sunt multe alternative și nu aș vrea să le detaliez”. Theodor Stolojan, luând în calcul aceste alternative, a fost printre aceia care au vorbit printre primii de necesitatea încheierii unui acord cu FMI, referindu-se la lipsa resurselor statului român de a finanța o redresare rapidă a economiei naționale, amintind totodată nivelul scăzut al investițiilor străine directe din ultimele luni. Ministerul Finanțelor însă a respins o astfel de perspectivă argumentând, prin vocea ministrului Gheorghe Pogea, că finanțarea trebuie să vină din partea instituțiilor europene.

Același punct de vedere a fost susținut și de președintele Traian Băsescu împreună cu guvernatorul Băncii Naționale a României, Mugur Isărescu. Președintele Băsescu afirmase, la sfârșitul lunii ianuarie, că nu dorește un împrumut de la FMI ci din bani europeni argumentând că, Comisia Europeană a fost înștiințată de necesitatea contractării unui împrumut de 6-7 miliarde de euro, sumă necesară pentru a finanța deficitul bugetar. În cadrul unei întâlniri pe care a avut-o la începutul lunii februarie cu ministrul finanțelor și cu reprezentanții băncilor, Mugur Isărescu se declara de acord cu președintele Băsescu: „Să ne împrumutăm de la FMI? Oameni buni, liniile de finanțare normale ale fondului sunt un *swap* în care banca centrală oferă lei și primește valută. Nu poate fi vorba de finanțarea economiei dintr-o astfel de sursă. Discuțiile de până acum despre o finanțare FMI s-au făcut fără un minimum de aspecte tehnice”.

Bugetul pentru anul 2009 a fost adoptat la jumătatea lunii februarie însă la scurt timp ministrul finanțelor vorbea deja de necesitatea unei rectificări bugetare, pe fondul scăderii tot mai accentuate a veniturilor pe luna ianuarie. La întocmirea bugetului însă nu s-a ținut cont de evaluările instituțiilor de rating internaționale ori de evaluările UE. Comisia Europeană redusese semnificativ prognoza de creștere economică a României pentru 2009, de la 4,7 la 1,75%; de asemenea, BERD revizuisese în două rânduri, pe parcursul lunilor ianuarie și februarie, estimarea de creștere economică a României în 2009, de la 3 la 1%, FMI fiind și mai drastic: „Creșterea economică ar putea fi negativă în 2009, în contextul în care România este grav afectată de recesiunea globală”. În ciuda acestor avertismente, bugetul votat

la jumătatea lunii februarie prevedea o creștere economică de 2,5%, și un deficit bugetar de 2%.

Necesitatea unui împrumut extern a devenit evidentă după adoptarea bugetului care fusese o precondiție pentru începerea negocierilor cu instituțiile financiare externe. Ministrul Pogea declara în acest sens următoarele: „Suntem în faza evaluării nevoii de finanțare, după aprobarea bugetului, și identificării celor mai bune soluții. Este o măsură pe care o vom lua împreună cu Banca Națională, pentru că privește și finanțarea deficitului de cont curent, dar deocamdată nu a fost luată nici o decizie, suntem în evaluări. De la surse și până la adevăr mai este ceva cale”. Tot înainte de votarea bugetului, oficialilor români li se precizase că un eventual împrumut de la instituțiile financiare europene trebuie însoțit, ca și în cazul Ungariei, de unul de la FMI, instituție care ar supraveghea și modul în care ar fi cheltuiți banii.

O delegație din care au făcut parte reprezentanți ai Ministerului de Finanțe și ai BNR a purtat așadar discuții la Bruxelles și la Washington cu oficialii Comisiei Europene și cu cei ai forurilor financiare internaționale, FMI și BM, către sfârșitul lunii februarie și începutul lunii martie. Abia la începutul lui martie s-a dat publicității faptul că au loc negocieri cu FMI. La jumătatea aceleiași luni s-a vorbit pentru prima dată și despre posibilitatea unei recesiuni a economiei naționale, pe 2009. Acordul cu FMI s-a încheiat la finalul lui martie și prevede un pachet în valoare de 19,5 miliarde de euro, o sumă comparabilă, la acea dată, cu fondul de urgență pus deoparte de UE pentru finanțarea economiilor central și est europene.

Din acest pachet, 12,95 de miliarde euro proven de la FMI, 5 miliarde euro de la UE, 1 miliard euro de la BM, iar un alt miliard de la BERD și alte instituții internaționale. Una dintre cerințele urgente ale FMI este rectificarea bugetară necesară pentru a respecta un deficit de 5,1% din PIB după standardele UE, respectiv 4,6% după metodologia românească. Printre celelalte condiții impuse de reprezentanții FMI se numără înghețarea fondului de salarii și corelarea pensiilor cu inflația. Șeful misiunii FMI pentru România, Jeffrey Franks, a declarat pe această temă: „Fondul de salarii a crescut mai mult decât dublu în ultimii trei ani. Acest trend de creștere nu este sustenabil și creează o enormă presiune pe buget. Trebuie reformată structura sistemului public de salarii. Acest lucru nu înseamnă neapărat că salariații vor avea reduceri de venituri. Sistemul pentru stabilirea salariilor trebuie simplificat și îmbunătățit”. În aceeași ordine de idei, șeful FMI în România, Juan Fernandez Ansola, a apreciat pozitiv inițiativa guvernului Boc acuzând fosta guvernare de starea proastă a economiei naționale: „Actualul Guvern a preîntâmpinat o serie de probleme care puteau apărea. A fost de-a dreptul imprudent din partea fostului guvern că a făcut un deficit bugetar de peste 5% în condițiile în care economia acrescut cu 7%. Trebuia să aibă excedent bugetar. Dacă noul Guvern nu făcea nimic, deficitul urma să ajungă la 8-9% din PIB anul acesta.”

Alegerile prezidențiale 2009

Reticența față de un eventual acord cu FMI era justificată de faptul că nu era necesară contractarea unui împrumut de o asemenea anvergură deoarece multe din datoriile ce trebuiesc finanțate nu sunt ale sectorului public ci ale celui privat, mai exact al firmelor străine cu sucursale în România. Unul dintre cei mai atenți observatori ai economiei românești a surprins foarte bine această viziune împărtășită, chiar dacă nu și la nivel oficial, de președintele Băsescu și de către Mugur Isărescu:

În esență, împrumutul pe care România a fost obligată să-l contracteze la o serie de instituții internaționale sub monitorizarea FMI a fost făcut nu pentru a acoperi datoriile neplătibile ale unor entități românești (stat, firme

private autohtone sau populație), ci ale unor firme străine înscrise în România, care și-au finanțat expansiunea în România cu bani aduși din străinătate și pe care ar fi trebuit să-i dea înapoi într-o mare parte în 2009.¹

Perspectiva unui nou acord cu FMI a devenit însă rapid o ocazie ce poate fi manipulată politic în vederea alegerilor prezidențiale ce vor avea loc în a doua jumătate a acestui an. Cum altfel pot fi interpretate declarațiile belicoase ale liderilor PSD, în special cele ale lui Mircea Geoană, principalul contracandidat al lui Traian Băsescu pentru alegerile din toamnă.

PSD a subliniat că nu a fost consultat în legătură cu necesitatea unui acord cu FMI, transformând totodată această neglijență a PDL în capital politic; următorul pas l-a reprezentat de aceea reiterarea consecințelor nefavorabile pe care un astfel de împrumut le poate avea asupra societății, făcând trimitere și la istoria recentă postdecembristă. Iată ce declara președintele PSD, Mircea Geoană, într-un interviu acordat cotidianului *Gândul*, la începutul lunii martie:

Este preocupant e că o decizie atât de importantă pare să fie făcută... sună așa, a guvernare pe furie. Sunt două lucruri care cred că nu sunt în regulă. În primul rând, că se pare că este deja o înclinație puternică din partea primului ministru și a președintelui pentru un acord cu Fondul înainte ca noi să fi reușit să punem, ca Guvern al României, un plan anticriză real, robust și cu efecte. Teama mea cea mai mare e că riscăm să ne întoarcem cu zece ani în urmă, când singura politică economică a Guvernului de atunci era stabilizarea macroeconomică, cu efectele dure în plan social și al creșterii economice reale. Nu cred că acest tip de discuție pe șest este în regulă, cred că ar fi bună o discuție robustă, deschisă, în cadrul Guvernului, Coaliției și spațiului public românesc. În al doilea rând, nu cred că este problema președintelui României să se ocupe de împrumuturi externe. Este problema Guvernului și a Băncii Naționale. La limită, Parlamentul poate fi implicat doar pentru a da un mandat, niște limite de negociere Guvernului României.²

La o săptămână de la data acestui interviu, partidul condus de Mircea Geoană venea cu un plan de măsuri de care trebuie să se țină seama în timpul negocierilor cu reprezentanții FMI:

- i. Prima condiție este ca banii obținuți de la FMI sau cu supravegherea FMI **să finanțeze sectorul public și nu cel privat**. Împrumutul de la FMI trebuie să finanțeze dezvoltarea, nu să gestioneze austeritatea.
- ii. A doua condiție este ca măsurile de echilibrare macro-economică pe care le stabilește acordul cu FMI să nu conducă la **reducerea locurilor de muncă**. România nu-și poate permite să reducă locurile de muncă în perioada imediată. Dimpotrivă, România trebuie să creeze peste un milion de noi locuri de muncă în următorii cinci ani, dacă vrem să ne dezvoltăm în continuare.
- iii. A treia condiție este asigurarea resurselor pentru sistemul public de pensii și asigurarea corelării creșterii veniturilor cu inflația, astfel încât să putem **proteja puterea de cumpărare a populației**.
- iv. A patra condiție este **relansarea creditării**, pe baza unui angajament ferm din partea băncilor comerciale, că resursele deținute în România vor rămâne în economia românească și vor relansa creditarea economiei reale.

1 Ilie Șerbănescu, „Mai bine cu bugetul Pogea decât cu FMI” în *Revista* 22, ANUL XX (997) (14 - 20 aprilie 2009), <http://revista22.ro/articol-5935.html>, accesat 15.04.09.

2 <http://www.gandul.info/politica/variante-integrala-a-interviului-acordat-de-mircea-geoana-ziarului-gandul.html?3928%3B4032187>, accesat 27.03.2009.

v. A cincea condiție a acordului este ca el să nu întârzie **accesul României în zona euro**.

vi. A șasea condiție a acordului este **transparența**. Trebuie să știm exact ce condiții se negociază – și trebuie să fim de acord cu ele – și trebuie să știm exact la ce preț și cu ce costuri vor fi folosiți banii, precum și condițiile de rambursare. Nu numai noi, dar și populația trebuie să știe, pentru că este vorba de banii populației, muncii de populație. Trebuie să ne asigurăm că resursele pentru politicile sociale active vor fi majorate.

vii. A șaptea condiție este asigurarea că resursele bugetare deținute pentru investițiile publice în domenii cheie, precum educație, sănătate, transporturi, nu vor fi afectate și vor fi abordate într-o filosofie bugetară multianuală.¹

Această declarație în șapte puncte venită din partea celui mai important reprezentant politic al stângii românești a fost o inițiativă politică mai degrabă gratuită și prea puțin relevantă pentru reprezentanții FMI, care veniseră la București tocmai pentru a condiționa acordarea împrumutului de reformarea sistemului public, îmbunătățirea protecției sociale și reformarea sectorului financiar. Reprezentanții fondului s-au deplasat de altfel și la Viena, însoțiți de oficiali români, unde au convocat o întâlnire cu oficialii băncilor străine ce au sucursale în România. Concluziile acelei întâlniri, ce a precedat încheierea acordului la București, au fost favorabile băncilor mamă angajându-se că vor menține liniile de finanțare acordate subsidiarelor din România. Astfel, un important comentator al scenei politice românești avea dreptate să afirme următoarele, în legătură cu declarația în șapte puncte a social-democraților:

Citită atent, declarația se încadrează în categoria caragialiană să se *revizuiască, primesc, dar să nu se schimbe nimic*. Cu alte cuvinte, ea cuprinde formulări populiste, dar totodată vagi, astfel încât să nu poată fi citite ca un refuz categoric al acordului cu FMI. Până și Mircea Geoană știe că un astfel de gest implică o răspundere uriașă, precum și riscul de a da socoteală în cazul, să zicem, al prăbușirii cursului de schimb al leului.²

Dealtfel, după întâlnirea pe care a avut-o el însuși cu reprezentanții FMI, Mircea Geoană a concluzionat:

Am avut discuții extrem de productive cu reprezentanții FMI, ai Comisiei Europene și vreau să salut faptul că am găsit din partea acestor reprezentanți deschidere și flexibilitate față de propunerile pe care PSD le-a avansat... Cert este că în proporție covârșitoare propunerile avansate de partidul nostru au fost acceptate de către reprezentanții acestor instituții.

Cu toate acestea, nu poate fi negat că acordul cu FMI a oferit social-democraților, și în special lui Mircea Geoană, o bună oportunitate de a se înscrie în cursa pentru alegerile prezidențiale din toamnă. Declarația în șapte puncte prezentată de Mircea Geoană nu a fost sigura inițiativă a social-democraților, menită să consolideze poziția în sondaje a PSD. Această prematură campanie electorală a înregistrat de asemenea și o deplasare la Bruxelles unde liderii PSD Mircea Geoană și Dan Nica s-au întâlnit cu Joaquín Almunia, comisarul european pentru Afaceri Economice și Monedă, cu Günter Verheugen, comisarul european pentru Industrii și Întreprinderi, cu Margaret Wallström, vicepreședintele Comisiei Europene, cu Poul Nyrup Rasmussen, liderul Partidului Socialist European, Martin Schultz, liderul delegației Socialiștilor Europeni din Parlamentul European. În cadrul acestor întâlniri social-democrații

¹ http://www.psd.ro/newsroom.php?newi_id=2189, accesat 28.03.2009.

² Rodica Culcer, *Somnul rațiunii și al decenței* în „Revista 22”, ANUL XX (994) (24 - 30 martie 2009), <http://revista22.ro/somnul-ra355iunii-351i-al-decen355ei-5788.html>, accesat 2.04.2009.

români au cerut personal liderilor europeni, după cum aflăm de pe site-ul oficial al PSD, să sprijine România în vederea obținerii unui împrumut favorabil de la FMI.¹

Mai mult, în aceeași perioadă, Mircea Geoană nu a ascuns faptul că unul din obiectivele sale politice majore îl reprezintă alegerile prezidențiale. Aceste ample gesturi politice venite din partea PSD trebuiesc așadar interpretate mai degrabă drept o încercare de a produce, cu cazia alegerilor din toamnă, acea schimbare de care vorbea Mircea Geoană în cadrul interviului deja menționat: „cred cu tărie ca cetățean că cinci ani au fost suficienți pentru regimul Băsescu și este nevoie de o schimbare în 2009... Până la urmă, nu trebuie să faci multă propagandă ca să arăți că în ultimii cinci ani majoritatea promisiunilor făcute de Traian Băsescu în 2004 nu s-au prea îndeplinit.”

Concluzii

Noul acord cu FMI a scos la iveală, înainte de toate, fragilitatea coaliției PDL-PSD. Într-adevăr au fost de ajuns 100 de zile pentru a-i auzi pe liderii PDL vorbind de o dedublare a partidului cu care au semnat, din motive pragmatice, parteneriatul pentru România. Unul dintre cei mai importați miniștrii ai PDL, Vasile Blaga, a concluzionat de curând: „Parcă am vorbi cu două PSD-uri”, referindu-se la atacurile repetate ale lui Mircea Geoană care profită de faptul că nu se află în guvern, pentru a răzbuna acea jumătate a liderilor PSD care este nevoită să colaboreze cu PDL în cadrul guvernului Boc.

Prima mișcare greșită a fost făcută de PDL care nu a comunicat corespunzător cu partenerii săi de la guvernare, pe tema adoptării bugetului și a necesității de a aplica pentru finanțarea externă. Această mișcare tactică care „sună a guvernare pe furie”, pentru a folosi cuvintele lui Mircea Geoană, a fost apoi exploatată abil de către social-democrații cărora li s-a dat, fără să o ceară, șansa de a acționa atât pe plan intern (prin declarații politice populiste) cât și extern (prin vizite oficiale la nivel înalt precum cea de la Bruxelles), pentru a dovedi opiniei publice ori potențialilor parteneri instituționali externi că este singura parte responsabilă din tot acest proces care presupune, în sens invers, acordul cu FMI, întocmirea bugetului, formarea Guvernului ori majorarea salariilor profesorilor – tot atâtea teme care au monopolizat discursul public în ultimele luni.

În urma acordului cu FMI, bugetul votat la mijlocul lui februarie a suferit reduceri drastice, printre cele mai afectate ministere numărându-se și cel al învățământului. Poate fi trecută cu vederea incapacitatea politicianilor români de a evalua corect un anumit context național, regional sau internațional și implicit de a se abține de la promisiuni nerealiste. La limită poate fi trecut cu vederea chiar și faptul că, în ciuda unei extrem de dificile situații economice, politicianii români sunt mai degrabă preocupați de distribuirea posturilor guvernamentale ori de alegerile prezidențiale. Nu ne putem aștepta ca, în lipsa unei culturi politice și civice bine aruncate, politicianii români și membrii societății pe care îi reprezintă, să acționeze responsabil în fața unei situații economice extreme precum cea cu care ne confruntăm în prezent. Am înregistrat oricum câteva progrese notabile, în scurta istorie postdecembristă, iar acest lucru este evident în însăși maniera cu care am fost tratați de FMI cu ocazia recent încheiatului acord.

Atât maniera în care s-au purtat negocierile cu FMI cât și rezultatul acestora nu amintesc deloc de acordurile parafate pe vremea guverării Emil Constantinescu, de „acum zece ani, când eram, pur și simplu, cu pantalonii în vine”, spre a folosi cuvintele președintelui PSD din interviul deja menționat. Trebuie însă menționat că

¹ http://www.psd.ro/newsroom.php?newi_id=2195, accesat 2.04.2009.

FMI știa și fără intervenția PSD că discută cu un stat membru al NATO și al UE, a cărui tranziție de la o economie centralizată este, cel puțin formal, încheiată și care are prea puține în comun cu România de acum zece ani.¹ Nu mai rămâne decât ca gestionarii direcți ai acestui împrumut, membrii guvernului Boc, să se ridice la înălțimea așteptărilor noastre și ale FMI. Un lucru mai degrabă dificil de realizat având în vedere importanța electorală a acestui an.

Într-adevăr, datorită alegerilor prezidențiale ce sunt programate pentru toamna acestui an, ne putem da seama că disensiunile din cadrul coaliției ar fi apărut și în lipsa unui subiect atât de sensibil precum acordul cu FMI. Era și firesc să se întâmple așa. Cu toate acestea, controversele politice iscate în jurul acordului cu fondul, dovedesc că membrii actualei coaliții sunt mai degrabă interesați de jocul politic decât de starea nefavorabilă a economiei naționale, regionale și internaționale. La limită, acordul cu FMI spune multe nu despre starea jalnică a economiei românești cât despre imaturitatea și lipsa de profesionalism a clasei politice românești.

¹ Pentru o scrută analiză pe această temă vezi secțiunile „Un FMI neînduplecat” și „FMI sporește necazurile României”, în Tom Gallagher(2004), *Furtul unei națiuni. România de la comunism încoace*, București, Humanitas, pp. 207-209/ 255-57.

Criza italiană – primul test al guvernării coaliției*

■ AURORA MARTIN

The new government coalition had some really harsh times dealing with the increasing Italian crisis, namely with the ever growing number of crimes committed by the Romanian citizens living in Italy, but also with the xenophobic feedback. This notorious phenomenon called for controversial reactions in Italy, giving also birth to long polemics regarding the partnership between the two countries, considered on various grounds. Thus, by using the concepts of ministerial responsibility (Justice and Internal Affairs) and of top leadership responsibility, the present article aims to examine the extent to which the present days governmental coalition is either working properly or not.

Keywords:

Italian crisis, immigrants, coalition, the Boc government, xenophobia

Fascinați de jocurile electorale, în urma cărora au fost declarați învingători, noii guvernanți s-au aventurat în jocul puterii, continuând să-și manifeste spiritul ludic într-o altă formulă, cea a jocurilor de culise, care le-a trăgănat ieșirea destul de ezitantă pe scena politică. În jocul electoral, programul scris pare să respecte întocmai constatările aproape machiavellice ale lui Gustave Le Bon din *Psihologia mulțimilor*: „Programul scris al candidatului nu trebuie să fie prea categoric, căci adversarii ar putea mai târziu să îi confrunte faptele cu el”¹; în spiritul aceluiași „recomandări” se înscrie și discursul oral, „dar programul oral poate fi oricât de exagerat. Pot fi promise, fără temă, cele mai însemnate reforme. Pe moment, aceste exagerări au foarte mult efect, iar pe viitor nu-l angajează la nimic”². Până aici, nimic nou pe scena politică românească.

Inexistența unui plan de guvernare coerent i-a determinat pe actualii actori politici să adopte o strategie experi-

* Voi insista, în acest articol, pe implicarea părții române în rezolvarea crizei italiene; pentru o abordare mai analitică a fenomenului, recomand: Aurora Martin(2009), Potența violatorului și impotența statului, în Dilema veche, nr. 263, din 24.02 – 4.03. 2009, document, <http://www.dilemaveche.ro/index.php?nr=263&cmd=articol&id=10122>

1 Gustave Le Bon (1993), *Psihologia mulțimilor*, editura Anima, București, pag. 99.

2 Ibidem.

mentală, cu măsuri interne pompieristice, sub deviza populistă a economisirii banului public¹. În acest context confuz, criza românilor din Italia a venit să trezească la realitate noua clasă politică, determinând coaliția, să conlucreze și să iasă la scenă deschisă cu măsuri responsabile.

Două guverne și-o singură criză.

Ceea ce i-a făcut să se mobilizeze a fost nu noutatea fenomenului în sine, ci amploarea pe care a căpătat-o, după ce, pe perioada electorală, părea să se fi estompat. Dată fiind continuitatea crizei pe parcursul celor două guvernări, nu se pot face aprecieri izolate, așa încât se impune o analiză comparativă a faptelor comise de cetățeni români pe teritoriul Italiei și a măsurilor luate de autoritățile desemnate, în vederea menținerii unui echilibru diplomatic între cele două țări².

Guvernul Tăriceanu

Criza s-a declanșat după incidentul din 31 octombrie 2007 de la Roma, mediatizat drept „cazul Mailat” și a determinat reacția imediată a primului ministru, Tăriceanu, care a format o echipă din ministrul de Externe, ministrul de Interne, ministrul Justiției și ministrul Muncii, „pentru a prezenta un set de măsuri menite să constituie o contrapondere, să contrabalanseze ceea ce se întâmplă în acest moment în Italia, pentru că infracțiunile comise de o persoană ajung să compromită nu numai imaginea României, dar și existența sutelor de români care lucrează cinstit și corect în Italia. Vreau ca acest lucru să nu se întâmple.”³

Ministrul de Justiție, Tudor Chiuariu (PNL), l-a contactat pe omologul său italian, pentru a-l asigura că autoritățile române vor coopera cu cele italiene, în direcția prevenirii și combaterii faptelor penale săvârșite de cetățeni români rezidenți în Italia, subliniind, însă, că măsurile vor viza doar persoanele care au încălcat legea, și nu toți românii din Italia. Această afirmație se va regăsi în discursurile tuturor politicienilor implicați în gestionarea crizei, dar și în discursul public și politic al autorităților din guvernul care ia urmat. La prima vedere, inconsistența măsurilor luate în domeniul justiției constă în faptul că acestea nu par a fi de natură să stabilizeze imediat situația și să diminueze amplificarea fenomenului, ci prevăd expulzarea în România a o sută de condamnați, până la sfârșitul anului 2007, și a încă o sută, pe parcursul anului 2008, adică acționează asupra unor persoane care se aflau deja sub controlul autorităților italiene. Judecând, însă, lucrurile din perspectiva evenimentelor ulterioare, măsura pare a fi justă, dacă e să luăm în considerare o anumită slăbiciune a sistemului juridic italian, datorată unui excedent de avocați, care, în nevoia lor de a avea mereu clienți (de multe ori, aceiași clienți, la diferite intervale de timp), au grijă ca inculpații români

1 „Am constatat o serie de măsuri din registrul populist. Este vorba de: ordonanța ce interzice cumulul pensie-salariu, plafonarea indemnizațiilor pentru mame, limitarea salariilor directorilor de companii”, fostul premier, Tăriceanu, declara critic, mergând până la a compara eșecurile actualului guvern cu cele ale guvernului FSN din 1990, *Ziua online*, Nr. 4439, din 18 ianuarie 2009, accesat 27.03.2009.

2 „Lipsa de demarcație tradițională dintre politica internă și cea internațională a dispărut. Politica internă a fost internaționalizată, iar diplomația politizată, pe măsură ce chestiunile politice, economice și sociale au evadat din granițele teritoriale ale statului național”, Shaun Riordan (2007), *Noua diplomație. Relații internaționale moderne*, editura Antet, București, pag. 51.

3 Document, din *Declarația primului ministru privind situația românilor din Italia*, Guvernul României – Biroul de presă, 3.11.2007, accesat 25.03.2009.

să primească pedepse ușoare și de scurtă durată¹. Tot în plan juridic, Guvernul român a decis să trimită în Italia magistrați de legătură și să dezvolte un sistem de asistență juridică, în care să fie consultați specialiști în problematica liberei circulații, pentru a elimina eventualele abuzuri împotriva cetățenilor români din Italia.

Ministrul de Externe, Adrian Cioroianu (PNL) a dispus și el suplimentarea personalului consular român din cele trei consulate care există deja la Roma, Milano și Torino și a solicitat deschiderea altor trei consulate la Trieste, Bologna și Cosenza.

În același timp, **Ministrul de Interne, Cristian David** (PNL) a luat măsuri pe termen scurt și pe termen lung: mai întâi, a decis să mărească de la 15 la 30 numărul polițiștilor români trimiși în Italia, printre care să fie și cinci polițiști de etnie rromă; apoi, a inițiat o campanie de publicitate, în care a solicitat implicarea societății civile și a oamenilor de afaceri, campanie prin care să promoveze valori ale culturii române.

Guvernul Boc

Încă din luna ianuarie 2009, presa italiană a arătat că cetățenii sunt nemulțumiți și chiar îngrijorați de valul de infracțiuni comise de imigranți în Italia, subliniind că, în rândul imigranților, românii sunt cei care comit cele mai multe violuri. Misiunea celor trei miniștri vizați direct în abordarea acestei probleme, miniștrii de Interne, de Externe și de Justiție, a fost destul de dificilă într-un context, în care resentimentele italienilor s-au reflectat și în apariția unor incidente cu caracter xenofob, ale căror victime au fost cetățeni români nevinovați.

Ministrul Justiției, Cătălin Predoiu (PNL), departajează problema infracționalității comise de cetățenii români în Italia de problema respectării drepturilor cetățenilor români din Italia și de cooperarea juridică bilaterală, pentru că „s-a încercat instrumentalizarea uneia sau a alteia dintre probleme, pentru a se induce ideea modificării cadrului juridic bilateral”². Ministrul italian de interne, Roberto Maroni, a acuzat autoritățile române că nu respectă acordul bilateral semnat în 2003, ce prevede ca România să primească în închisorile sale cetățeni români care săvârșesc infracțiuni în Italia, propunând încheierea unui alt acord pentru cooperare juridică. Partea română, însă, considerând că prevederile juridice bilaterale dintre România și Italia sunt „adequate și suficiente” pentru protecția drepturilor propriilor cetățeni și pentru facilitarea transferului condamnaților din țara de condamnare în țara de executare, a respins acuzațiile, arătând că România a recunoscut hotărârile de condamnare ale deținuților români și a răspuns mereu favorabil solicitărilor de transfer. Numai că, până în februarie 2009, Ministerul de Justiție italian solicitase, în doi ani, transferul în țară a numai 57 deținuți, din totalul celor 953 condamnați, majoritatea acestora fiind condamnați în Italia pentru infracțiuni contra patrimoniului (jafuri, spageri, furturi), și nu pentru infracțiuni contra persoanei (tâlhării, violuri, omoruri). Ba mai mult, procedurile de transfer au fost îngreunate, „datorită modului greoi de desfășurare a acestora în instanțele din Italia”³ și pentru că documentația trimisă în România era incompletă. Numărul mare de criminali și violatori din rândul cetățenilor români s-ar datora, așa cum susține Dumitru Ilină pentru *Corriere della Sera*, unei inconsistente a sistemului juridic italian: „Din păcate, toată lumea știe că în Italia, dacă săvârșești o infracțiune, ieși din pușcărie după trei zile, așa că infractorii s-au gândit că este convenabil să vină aici.”⁴

1 O altă formă, indirectă și neprevăzută, de a susține economia italiană, o formă subterană, din păcate!

2 Document, www.amosnves.ro, din audierea Ministrului Justiției, Cătălin Predoiu, în fața comisiilor reunite de politică externă din Parlament, din 2 martie 2009, accesat 28.02.2009

3 Ibidem.

4 Document, www.inpolitics.ro, *Infracționalitate/ Italianii contrașiși de statistici*, 24 februarie 2009, accesat 28.03.2009.

În aceste condiții, așa cum a declarat Cătălin Predoiu, se dovedește că autoritățile italiene au probleme „cu infractorii, nu cu românii”, o problemă de fond în implementarea legii și în asigurarea liniștii și ordinii publice, iar declarațiile stânjenitoare la adresa unui întreg popor nu sunt de natură să rezolve situația. De altfel, anatimizarea românilor pare să vină din sfera politică italiană, pentru că „Ministerul italian de Justiție nu a formulat nici o plângere privitoare la cooperarea judiciară cu autoritățile române” și „ar fi greșit să fie schimbat cadrul legislativ actual numai pentru că în Italia există o problemă de implementare a acordului bilateral”.¹ Cum statisticile Ministerului de Justiție arătau că 40% dintre persoanele date în urmărire de autoritățile române se află pe teritoriul Italiei, s-a solicitat sprijinul părții italiene, în vederea executării hotărârii definitive de condamnare sau în vederea punerii în aplicare a mandatelor de arestare preventivă emise în timpul procesului penal. Autoritățile italiene au acționat, însă, cu întârziere în chestiunea mandatelor europene de arestare emise de statul român, refuzând să dea un răspuns pentru unele cazuri sau refuzând chiar arestarea unor persoane². În consecință, ministrul Justiției a solicitat părții italiene o mai bună aplicare a procedurilor mandatului european de arestare, în concordanță cu reglementările comunitare.

O atitudine rezervată au avut autoritățile române și față de Decretul lege privind măsurile urgente în domeniul siguranței publice împotriva violenței sexuale și a actelor de persecutare³, care prevedea modificări ale Codului Penal și ale Codului de procedură penală italiană, ale legii privind regimul de detenție, imigrarea și condiția străinului. De altfel, înființarea patrulilor civile neînarmate, susținută de ministrul de Interne, Roberto Maroni, a creat controverse și pe plan intern, fiind contestată de opoziție, de președinte, de ministrul apărării, Ignazio La Russa și de alți colegi de guvernare, dar și de reprezentanții Vaticanului, care o consideră o abdicare a statului de drept⁴. Cu atât mai mult, ministrul român de Justiție a considerat că nu se poate pronunța înainte de o analiză a noului act normativ, din punctul de vedere al concordanței cu standardele legislației europene.⁵

Dar aceste fisuri în cooperarea autorităților responsabile dintre cele două state au apărut ca urmare a inexistenței „unui acord la nivel UE privind recunoașterea reciprocă automată a deciziilor judecătorești emise în statele membre, astfel de propuneri fiind acum pe rolul Comisiei Europene, în vederea adoptării unei directive”⁶.

În luna aprilie 2009, experți ai Ministerului de Justiție din Italia vin la București, pentru a discuta implementarea, după evenimentele înregistrate la începutul anului, a Declarației de la Roma privind dezvoltarea cooperării juridice bilaterale

1 Document: www.cotidianul.ro, Predoiu: „Declarațiile despre infracționalitatea românilor în Italia sunt politice”, articol semnat de Dorin Petrișor în *Cotidianul*, 23 februarie 2009, accesat 28.03.2009.

2 Viviana Oancea, director al Direcției de Drept Internațional și Tratatate din Ministerul Justiției, declara că „de multe ori instanțele italiene refuză executarea mandatelor de arestare emise de cele românești, având pretenția să judece pe fond infracțiuni comise în România”, citată de *Cotidianu.*, 23 februarie 2009.

3 Decretul a intrat în vigoare în Italia în data de 25 februarie 2009, urmând a fi supus spre aprobarea celor două Camere ale parlamentului de la Roma, pentru a fi convertit în lege. Dacă, în termen de 60 de zile de la publicare, nu se aprobă, Decretul lege își pierde valabilitatea *ex tunc*, conform articolului 77 din Constituția italiană.

4 Pentru o analiză a situației, a se vedea: Aurora Martin, *Potența violatorului și impotența statului*, în *Dilema veche*, nr. 263, din 24.02 – 4.03. 2009, document, <http://www.dilemaveche.ro/index.php?nr=263&cmd=articol&id=10122>.

5 De altfel, în data de 8 aprilie, Maroni a convocat reuniunea Camerei Deputaților, pentru a discuta Decretul de Securitate, dar deputații din opoziție au refuzat să discute decretul, atâta timp cât măsura care prevede posibilitatea organizării de patrule civile face parte din acesta. În felul acesta, Guvernul a hotărât să elimine prevederea din decretul de lege.

6 Ibidem.

prin care părțile se angajau să intensifice dialogurile la nivel de miniștri și la nivel de experți, Declarație semnată în octombrie 2008.

La nivelul **Ministrului de Externe**, situația a fost chiar mai tensionată, între cei doi miniștri de Externe, **Cristian Diaconescu** (PSD) și Franco Frattini înregistrându-se un adevărat război al declarațiilor. Vizita oficialului român la Roma a urmărit, pe de o parte obiective legate de asigurarea protecției drepturilor și demnității comunității românești din Italia și de sprijinire a autorităților italiene, în vederea combaterii infracțiunilor cu autori români, pe de altă parte, obiective legate de dezvoltarea relației bilaterale, conform parteneriatului strategic dintre România și Italia.

Înainte de această vizită, în contextul reuniunii șefilor diplomației din UE, ministrul italian de Externe a cerut garanții că infractori români nu vor mai ajunge pe teritoriul italian, declarând că Italia va continua să accepte cetățenii care muncesc onest și care respectă legile, dar va lua măsuri drastice împotriva infractorilor. În replică, șeful diplomației române, garantând colaborarea deplină cu autoritățile italiene și declarând „toleranța zero” față de infractori, a susținut că „cetățenii români din Italia trebuie să beneficieze de aceleași drepturi ca și italienii”¹, întrucât sunt cetățeni europeni și au drepturi egale, inclusiv dreptul la liberă circulație: „Liberă circulație a cetățenilor este unul din principiile fundamentale de funcționare a UE. Toți cetățenii UE sunt egali și trebuie respectați, în virtutea demnității lor și capacității de exercitare a drepturilor și obligațiilor.”² Tonul conciliant al înaltului oficial român nu a fost, totuși, lipsit de fermitate și demnitate: „Noi, cei ieșiți din comunism, l-am câștigat greu (dreptul de a călători) ... În egală măsură, pot să mă întreb și eu care este răspunsul autorităților italiene față de cetățenii români care cad victime unor infracțiuni de același fel”³. Afirmațiile privitoare la „atitudini regretabile” ale unor membri ai guvernului italian, „care incită la xenofobie printr-o retorică extrem de agresivă și provocatoare”⁴, abătându-se de la linia demnității unui comportament cu adevărat european, au creat reacții de nemulțumire în cabinetul Silvio Berlusconi, iar Frattini a polemizat cu șeful diplomației române, susținând că, dimpotrivă, Italia este o țară „de o mare ospitalitate și toleranță”.

În ciuda divergențelor diplomatice, Cristian Diaconescu nu consideră că tensiunile din Italia vor fi de natură să afecteze relațiile economice dintre cele două țări și se arată optimist în privința evoluției relațiilor dintre cetățeni, considerând că incidentele, tratate cu toată responsabilitatea de cele două părți, au avut un ecou mediatic exagerat. Nu e de mirare, atâta vreme cât au devenit instrument de manipulare electorală pentru dreapta italiană, mai ales în timpul campaniei pentru funcția de primar al Romei. Uciderea Giovannei Reggiani a avut loc cu șase luni înaintea alegerilor, timp suficient pentru ca Alemanno să transforme cazul Mailat în argument forte pentru a demonstra incapacitatea fostului primar, Veltroni, de a asigura și de a garanta siguranța cetățeanului italian.

Ministrul de Interne, Dan Nica (PSD), în urma întrevederilor cu omologul său, Robert Maroni, a stabilit un parteneriat, prin care prevede trimiterea în instanță a tuturor persoanelor ce încalcă legea, indiferent de naționalitate și protejarea cetățenilor onești. De asemenea, s-a stabilit ca alți zece polițiști români să fie trimiși la Roma, pentru acțiuni desfășurate pe teren. Ministrul italian de Interne a apreciat excelenta colaborare dintre poliția română și cea italiană.

La nivelul **conducerii superioare a statului**, în timpul guvernării trecute, primul ministru român, Tăriceanu, după consultări cu reprezentanții celor trei ministere, dar și cu premierul italian și cu primarul Romei, a subliniat că partea română este

1 Document, www.mediafax.ro, din Declarația ministrului de Externe, Cristian Diaconescu, la reuniunea șefilor diplomației din UE, în cadrul reuniunii Consiliului pentru Afaceri Generale și Relații Externe (CAGRE) de la Bruxelles, accesat 28.03.2009.

2 Ibidem.

3 Ibidem.

4 Ibidem.

dispusă să ofere tot sprijinul necesar, dar nu poate interveni pentru a lua măsuri pentru infracțiuni comise pe teritoriul italian, acolo unde numai autoritățile italiene sunt în măsură să acționeze. În mod diplomatic, el a atras atenția că grupurile de români neintegrate în societatea italiană, care trăiesc ilegal la periferia Romei (și nu numai), cei care fură și cerșesc nu reprezintă România, fapt pentru care a cerut implicarea responsabilă a autorităților italiene, pentru a tempera valul de xenofobie și violențele contra românilor.

Pe de altă parte, șeful statului a solicitat un raport care să fie înaintat Comisiei Europene, pentru a atrage atenția asupra noii legislații italiene contra imigranților și a susținut necesitatea unui proiect european de incluziune socială a romilor, pentru că problema nu privește doar România, ci întreaga Uniune Europeană.

Deciziile luate de Guvernul Tăriceanu, care apăra dreptul românilor de a călători și de a lucra în orice țară a Uniunii Europene, cu condiția să respecte legile, au fost susținute și de către guvernul actual. Discursul noului Ministru de Externe, Cristian Diaconescu, însă, un discurs diplomatic, dar mai ferm și mai hotărât, datorită exagerărilor reprezentanților anumitor formațiuni politice italiene, insistă pe egalitatea de drepturi și libertăți a tuturor cetățenilor din cele două țări, ambele state ale Uniunii Europene, ambele împărțând aceleași valori ale Uniunii Europene.

Criza italiană nu numai că a trezit din inerție clasa politică românească, dar a pus la încercare capacitatea de funcționare și de cooperare internă și internațională a coaliției nou formate. După ce, la jumătatea lunii februarie, primul ministru actual, Emil Boc, îi mandata pe miniștrii de Interne, Externe și Justiție să aibă discuții cu oficialitățile italiene, pentru ca „faptele unui singur infractor să nu atragă oprobriu public pentru toți cetățenii români din Italia”¹, după vizita de lucru la Roma, ministrul de Externe îi propunea primului ministru organizarea unei ședințe comune a guvernelor României și Italiei, apreciind că soluțiile pentru rezolvarea acestei situații cu efecte în lanț, pe palier economic, social și politic pot fi găsite doar împreună cu autoritățile părții italiene. „Până la începutul verii sper ca această ședință să aibă loc”².

În situație de criză, membrii coaliției au demonstrat că și-au lăsat de-o parte interesele specifice și au acționat unitar și eficient, în spiritul valorilor europene și al recomandărilor inițiale ale primului ministru: „Suntem cetățeni europeni, trebuie să fim tratați ca cetățeni europeni, iar bătălia împotriva infractorilor trebuie să fie comună, indiferent de ce etnie are infractorul. (...) Iar românii care sunt în Italia, care muncesc și își văd de treaba lor, nu trebuie să sufere din cauza câtorva excepții.”³

Buna gestionare a crizei externe, nu reprezintă, însă un garant pentru continuarea unei bune funcționări a coaliției. Odată întorși pe scena politică internă, dacă e să privim onest în propria grădină, sesizăm că și la noi, ca și în Italia, justiția mai scapă infractorii după câteva zile de arest sau îi uită prin „concedii” medicale cu termen... neverificat. Modul de abordare a reformei legislative (în special modificarea Codurilor) a stârnit neîncredere și nemulțumire la nivelul societății civile, dar și la nivelul cetățeanului de rând. Măsurile prevăzute de Noul Cod Penal, de exemplu, pentru limitarea pedepselor în cazul a diferite tipuri de infracțiuni sau chiar de corupție demonstrează o greșită înțelegere a conceptului de toleranță în spațiul european, creând, de fapt, condiții de toleranță la infracționalitate, condiții de repetare a „crizei italiene” și în alt spațiu. Și-atunci, ca și cum blestemul *formelor fără fond* ne-ar urmări peste veacuri, constatăm că, deși, în cazul crizei italiene ne-am comportat admirabil la nivelul formal al declarațiilor, abordând atitudinea demnă a cetățeanului european, fondul încă mai are de suferit.

1 Document, din Declarația primului ministru Emil Boc despre situația românilor din Italia, emitent: Guvernul României – Biroul de presă, www.gov.ro, accesat 28.03.2009.

2 Din Declarația ministrului de Externe, Cristian Diaconescu la videochat-ul www.stirileprotv.ro, accesat 01.04.2009

3 Ibidem.

Reforma sistemului de securitate: de la CADA la CADI*

■ MARIAN ZULEAN

The concept of Security Sector Reform (SSR) has become prominent in the last decade within the development and security studies communities. It consists of three main challenges: development of the institutional framework for both security and development areas; integrated management of national security institutions as well as building professional national security institutions accountable to the civilian authorities. The main goal of this study is to describe the status of the security sector reform in Romania and the role of civil society in that. If early reform within the defense area -as part of security sector- was triggered by CADA it is time for civil society think tanks to become stakeholders in the second generation of reforms. The last part of the study describes the contribution of some civil society NGOs to the debate of re-drawing national security laws and calls for a coalition of civil society to analyze and advocate the second generation of reforms.

Keywords:

Security Sector Reform, civil society, national security, liberty and security, accountability

Introducere

Sistemul de securitate națională de tip democratic reprezintă condiția fundamentală pentru o bună guvernare și pentru garantarea libertății și prosperității individului. Determinarea instituțiilor securității naționale să lucreze eficient și responsabil, concomitent cu menținerea libertăților civile este, însă, o sarcină ambițioasă și provocatoare. Literatura de specialitate consideră că obiectul referențial al „reformei sistemului de securitate” este reprezentat de trei provocări:

- (1) dezvoltarea unui cadru instituțional clar pentru realizarea securității, integrând politicile de dezvoltare cu cele de securitate;
- (2) managementul tuturor instituțiilor de securitate (de apărare, ordine publică și servicii de intelligence);
- (3) construirea de agenții și instituții de securitate profesionale și responsabile către autoritățile civile legitime.¹

* Un draft al acestui studiu a fost prezentat drept ghid pentru dezbateri la conferința societății civile pentru reforma sistemului de securitate, din februarie 2009. Conferința a fost organizată sub egida Centrului de Analiză și Dezvoltare Instituțională (CADI) și Balkan Trust for Democracy

¹ Theodore Winkler(2003), „Managing change. The reform and democratic control of the security sector and international order”, în Security Sector Reform: Institutions, Society and Good Governance, editată de A. Bryden și Ph. Fluri, Baden-Baden: Nomos.

În România, cu toate că au fost făcuți pași importanți în domeniul reformei sistemului de securitate, în special datorită condiționalității externe, pentru a îndeplini cerințele de admitere în NATO sau UE, procesul de consolidare a democrației și de transformare sistemică a instituțiilor de securitate și de perfecționare a mecanismelor de control democratic pare blocat. Blocarea procesului de planificare strategică, în conformitate cu Strategia de securitate națională 2006, „înghețarea” pachetului de legi privind securitatea națională în Parlament sau intrarea în vigoare, pe usa din dos, a Legii nr. 298/2008 privind reținerea datelor generate sau prelucrate de furnizorii de servicii de comunicații electronice starnesc îngrijorări publicului român. Atât societatea civilă cât și instituțiile de securitate națională reclamă o serie de probleme legislative care împiedică atât eficientizarea activității instituțiilor de securitate, cât și perfecționarea mecanismelor de control democratic civil.

„Tranziția” românească a cuprins -ca proces important- instituționalizarea unor mecanisme de control democratic civil al tuturor instituțiilor de securitate națională. Dar aderarea la NATO și UE a presupus un set de criterii pentru evaluarea reformei focalizat, mai degrabă, asupra domeniului apărării, transformarea serviciilor de informații având un ritm mai puțin alert, fiind realizată „autarhic”, societatea civilă fiind interesată în anii '90 de aspecte particulare, precum lustrarea, deconspirarea Securității sau ascultarea telefoanelor. Primele „măsurile revoluționare”, precum de-comunizarea și de-kaghebizarea armatei, transferul controlului asupra Departamentului Securității către armată și stoparea folosirii militarilor ca forță de muncă gratuită în economia națională au fost inițiate de un grup al tinerilor ofițeri, numit Comitetul de Acțiune pentru Democratizarea Armatei (CADA). Astăzi societatea civilă are interesul să continue acest proces dobândind unele competențe pentru a deveni un actor important al reformei sistemului de securitate națională.

Scopul acestui studiu este de a prezenta stadiul reformei sistemului de securitate dar și contribuția societății civile –reală și potențială- la impulsivitatea unei noi etape de reformă, generând dezbateri și strategii de schimbare a legilor securității naționale.

Ce reprezintă reforma sistemului de securitate?

Libertatea și securitatea sunt două deziderate sociale care nasc tensiuni și dezbateri aprinse atunci când democrațiile își proiectează politicile de securitate națională. În viziunea lui Hobbes, cetățeanul încheie cu statul un contract social: el cedează o parte din drepturi în schimbul protecției asigurate de către stat. De aceea statul are obligația să întrețină un sistem de securitate (armată, poliție, jandarmerie și servicii de informații) pentru a-și respecta obligația contractuală față de cetățeni. Există însă îngrijorarea că aceste instituții pot declanșa lovituri de stat sau pot încălca drepturile și libertățile cetățenești. În consecință, în procesul de consolidare a democrației a existat o tendință de a îngradi puterile instituțiilor militarizate prin instituirea unor mecanisme de control civil. Pe de altă parte, drepturile și libertățile cetățenești au fost codificate în documente internaționale precum Declarația universală a drepturilor omului sau Carta europeană a drepturilor omului și preluate în aproape toate Constituțiile și legislațiile naționale. Cu toate acestea, respectarea acestor drepturi civile reprezintă, mai degrabă, un deziderat care trebuie realizat zi de zi.

Astăzi, fenomene geopolitice precum globalizarea aduc provocări extraordinare pentru sistemul de securitate națională (terorismul internațional, proliferarea armelor de distrugere în masă, rețele de crimă organizată) ce necesită flexibilitate legislativă pentru a permite instituțiilor de securitate națională îndeplinirea misiunilor, fără violarea drepturilor civile. Dezvoltarea tehnologică permite nu numai mini-

aturizarea și universalizarea interceptărilor de către serviciile de informații ale statului, dar și de către firme private de securitate sau folosirea lor de către grupuri teroriste. De aceea, politicile publice care ținesc protecția drepturilor și libertăților cetățenești concomitent cu realizarea securității naționale necesită o schimbare de paradigmă și re-gândirea sistemului de securitate națională. Însă, reforma sistemului de securitate nu este doar apanajul instituțiilor de securitate sau a NATO ci presupune și implicarea societății civile, prin media, ONG-uri sau think-tank-uri expert.

Rolul societății civile în reforma sistemului de securitate

O societate democratică nu presupune numai o separare a puterilor în stat, ci și existența unor mecanisme informale și organizații neguvernamentale, precum organizații din societatea civilă, care pot exercita controlul civil, în mod indirect. Instituții precum o presă independentă sau organizații neguvernamentale și institute independente de cercetare (think-tank-uri) ar trebui să contribuie la răspândirea informației către societatea civilă privind chestiunile de securitate, creând expertiză civilă.

După anul 1989, societatea civilă românească a fost interesată de aspecte importante, dar particulare, ale reformei sistemului de securitate națională, în special de domeniul reformei morale (lustrația, condamnarea ofițerilor de securitate ce au comis crime împotriva umanității sau ascultarea telefoanelor). Au existat câteva organizații și fundații foarte active în domeniul politicii de securitate cum ar fi Asociația Euro-Atlantică „Manfred Worner”, Fundația EURISC, Asociația George C. Marshall –România și Casa NATO. Totuși, expertiza acestor organizații pare să se limiteze la organizarea de conferințe și dezbateri, rolul lor de ansamblu în elaborarea studiilor fundamentale sau strategiilor pentru politica de securitate, fiind limitat. Mai mult, după aderarea la NATO și UE, activitatea lor s-a diminuat. Pe de altă parte, a apărut un interes sporit al unor alte organizații ale societății civile pentru o implicare mai nuanțată și profesionistă în acest domeniu.

S-ar impune azi să vorbim de generația a doua de reforme a sistemului de securitate- SSR 2.0, concentrată pe abordarea integrată și complexă a reformei sistemului, profesionalizarea democratică, atât a elitei politice implicate în controlul democratic cât și a personalului civil, perfecționarea mecanismului de gestionare a crizelor, evaluarea realistă a riscurilor de securitate, rescrierea legislației de securitate și participarea societății civile ca grup expert (stakeholder) în procesul reformei. Vom relata câteva concluzii rezultate în urma proiectelor coordonate de Academia de Advocacy și Centrul de Analiză și Dezvoltare Instituțională - CADi. Aspectele principale ce necesită o abordare comprehensivă și multidimensională a transformării sistemului de securitate sunt:

- a. *Dimensiunea democratică*: Deși au fost adoptate legi ce permit controlul democratic civil, nu există garanții că normele și mecanismele de control democratic civil sunt aplicate;
- b. *Dimensiunea morală*: Blocarea legii lustrației, lipsa unor dezbateri sau condamnări legale privind vinovăția unor ofițeri de securitate pentru încălcarea drepturilor fundamentale ale omului afectează încrederea în instituțiile securității naționale și a instituțiile statului, în general;
- c. *Dimensiunea economică*: Eficiența și eficacitatea muncii instituțiilor de securitate, duplicarea sarcinilor, risipa de resurse, cadrul legislativ desuet - ce împiedică îndeplinirea misiunilor actuale ale instituțiilor de securitate în contextul noilor provocări ale globalizării dar destul de lax pentru a permite încălcări ale drepturilor omului.

Obstacole în calea reformei sistemului de securitate

O parte dintre problemele definite de acest studiu puteau fi rezolvate prin promovarea unei noi legislații însă, procesul inițiat în 2005, odată cu promovarea unei noi Strategii de securitate națională, a fost blocat, deși captase atenția societății civile și a mass media. Toată lumea este de acord că legile de organizare și funcționare a serviciilor de informații sau de gestionare a situațiilor de urgență, adoptate sub presiunea evenimentelor din 1990-1991, au un caracter desuet. Încercări de perfecționare a legislației de securitate au avut loc în fiecare legislatură de după 1997, setul de legi propus în legislatura 2004-2008 aflându-se încă spre dezbateri, în Senat. Unele neajunsuri au fost semnalate în cadrul unor programe ale societății civile. Astfel, Academia de Advocacy, împreună cu Pro Democrația, Societatea Jurnaliștilor Români și Societatea Timișoara, a organizat în 2006 o audiere publică la Palatul Parlamentului¹, analizând propunerile pachetului de legi ale securității naționale, în urma căreia au rezultat, printre altele, următoarele neajunsuri:

- una dintre temele recurente multor măturii este legată de influența negativă a „memoriei” fostei Securități, generând teama difuză că legislația poate acorda puteri excesive unor servicii secrete nerestructurate;
- anumite prevederi ale proiectelor contrazic unele din principiile Strategiei de securitate națională (2006), prin limitarea posibilității controlului democratic, pastrarea impresiei de stare excepțională permanentă, cu o răspundere judiciară extrem de limitată a ofițerului de informații;
- controlul parlamentar este un mecanism insuficient pentru controlul democratic al serviciilor de informații;
- necesitatea stabilirii de competențe precise pentru ofițeri, mai ales în problema unor investigații în vederea producerii de probe în justiție;
- activitatea generală a serviciilor de informații nu poate fi categorisită drept secret de stat în totalitate;
- finanțarea integrală și exclusivă a serviciilor de informații de la bugetul de stat, eliminând sintagma „alte surse legale”;
- prevederile ca autorizația de supraveghere pe 6 luni să fie prelungită nelimitat, dreptul serviciilor de a desfășura activități economico-financiare, menținerea caracterului militar cu dreptul de a purta armă, secretizarea excesivă precum și dreptul ofițerului de a solicita oricărei persoane sprijin sunt considerate inacceptabile.

Atât „martorii” cât și experții au produs o serie de propuneri neluate în seamă nici azi iar promovarea legislației a intrat în malaxorul luptei politice. În legislatura 1996-2000 au fost depuse în Parlament patru proiecte de lege, alte șapte proiecte între 2001-2004, însă nici unul dintre acestea nu a fost adoptat. Stadiul proiectelor depuse în legislatura 2004-2008, conform site-ului Camerei Deputaților este: „înaintate la Senat: 25.04.2007”. Una dintre explicațiile (mai mult sau mai puțin conspiraționiste) a blocării procesului de reformă a sistemului de securitate este că ofițerii acoperiți ai serviciilor de informații din politică și mass media au creat acea „perdea de fum” ce a permis blocarea procesului de reformă, fiind interesați de păstrarea status-quo-ului. Așa cred participanții la dezbaterile și Forumul organizat în cadrul proiectului „Libertate și Securitate” al CADİ. Ca o concluzie a acestor audieri se poate afirma că principalele obstacole în promovarea acestor legi au fost legate de: modul de întocmire a proiectelor de lege de tip top-down, de „inflația” de riscuri și amenințări propuse (ce ofereau serviciilor mai multe puteri decât Legea siguranței naționale) și de scoaterea totală a președintelui din mecanismele de control democratic.

¹ Vezi Academia de Advocacy, „Libertate individuală versus securitate națională. Echilibrul între transparență și secretizare” disponibil la: <http://securitate.audieripublice.ro/>

Recent, în cadrul proiectului „Libertate și Securitate” derulat de Centrul de Analiză și Dezvoltare Instituțională¹ în 2008, deschis unei coaliții a societății civile dar și experților din instituțiile publice au fost identificate următoarele obstacole și soluții pentru reforma sistemului de securitate:

- Deși cadrul normativ prevede mecanisme de asigurare a respectării drepturilor omului există cazuistică de încălcare a drepturilor omului constatate de CEDO, precum cazul Rotaru contra României din 2000; Ministerul Justiției are în vedere propunerea unui set de reglementări pentru a împiedica încălcări ale DO în activitatea de informații (Cătălin Predoiu);
- (Legea siguranței naționale) ...este desuetă și nu încorporează principii și norme derivate din schimbarea statutului strategic și politic al României o dată cu aderarea țării noastre la NATO și UE. Amânarea adoptării unei noi legislații în domeniu a determinat SRI să-și elaboreze propriile norme interne de restructurare și, în interiorul cadrului normativ în vigoare, să încerce să se adapteze la necesitatea de a răspunde provocărilor și riscurilor actuale de securitate (George Maior);
- Ionuț Sterpan și Radu Șimandan argumentează complex faptul că libertatea garantează securitatea individului iar renunțarea la unele libertăți poate aduce vulnerabilități societății și propune diversificarea mecanismelor de control democratic al serviciilor de informații.
- Corina Dragomirescu sintetizează experiența Academiei de Advocacy și propune implicarea activă a societății civile în continuarea procesului de reformă a sistemului de securitate.

În cadrul aceluiași proiect, Centrul de Analiză și Dezvoltare Instituțională (CADI) a organizat, în februarie a.c., dezbaterile cu tema „Societatea civilă pentru reforma sistemului de securitate”, dezbateri la care au luat parte experți din instituții politice, directori ai serviciilor de informații și lideri ai societății civile precum Cristian Preda, Cristian Parvulescu, Sorin Ioniță, Sorin Cucerai, Radu Nicosevici, Sever Voinescu, George Maior, Mihai Răzvan Ungureanu, Iulian Fota, Constantin Dudu Ionescu, Vlad Topan, Aurora Martin, Marian Zulean și alții. Conferința a plecat de la prezumția că există o fereastră de oportunitate pentru promovarea reformei sistemului de securitate, din perspectiva societății civile.

Primul argument este legat de faptul că instituțiile și organizațiile internaționale au pus pe agendă problema reformei sistemului (sectorului) de securitate. Astfel, ONU prin Programul PNUD numit „Justice and Security Sector Reform”, OECD prin Programul „Security System and Governance”, Comisia Europeană prin Conceptul „ESDP Support to Security Sector Reform” derulează programe și acordă asistență pe acest domeniu.

În al doilea rând, alegerile din noiembrie 2008 au adus o majoritate parlamentară care poate promova reforma sistemului de securitate, a legislației, normelor și practicilor de control democratic civil. Este rolul societății civile să asigure studii, expertiză și acțiuni de advocacy pentru impunerea pe agenda guvernului a reformei sistemului de securitate.

În al treilea rând, societatea civilă s-a maturizat și a căpătat expertiză și interes în domeniu. Există deja un caz de succes de funcționare a acestui tip de coaliție în Bulgaria. Au fost tipărite culegeri de bune practici, cum ar fi manualul „Supervizarea publică a sectorului de securitate”, elaborat de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) și Centrul pentru Controlul Democratic asupra Forțelor Armate din Geneva (DCAF) ce prezintă rolul pe care organizațiile neguvernamentale îl pot juca în supervizarea democratică a sectorului de securitate. Ca urmare, CADI a propus constituirea unei coaliții a organizațiilor neguvernamentale interesate de

¹ Vezi Centrul de Analiză și Dezvoltare Instituțională, proiectul „Libertate și Securitate”, disponibil la <http://www.cadi.ro/index.php/vizualizare/articole/proiecte/77>

subiect, capabile să elaboreze studii și să asigure expertiză și dornice să participe la acțiuni de advocacy pentru reforma sistemului de securitate.

Concluzii

Reforma sistemului de securitate este o preocupare importantă pentru transformarea societăților după Războiul Rece, atât în fostele țări comuniste dar și în lumea occidentală. Dacă prima generație de reforme a avut ca obiectiv reforma armatei (inclusiv reducerea efectivelor) și adaptarea la cerințele NATO, o a doua generație de reforme- SSR 2.0 (etichetată uneori cu apelativul de „transformare”) este în curs, mai ales după evenimentele din 11 septembrie 2001.

În România, reforma sistemului de securitate -SSR 2.0 cuprinde trei aspecte importante (dimensiunea morală, dimensiunea economică- a eficacității și eficienței instituțiilor și dimensiunea democratică- de perfecționarea a mecanismelor de control democratic civil). Ele au încercat să fie rezolvate „top-down”, printr-un pachet legislativ și prin Strategia de securitate națională 2006 dar procesul a fost blocat. A fost lansată ipoteza că reforma s-a încheiat odată cu predarea dosarelor de securitate către CNSAS și cu scăderea mediei de vârstă a ofițerilor de informații, că trebuie lăsate instituțiile „să lucreze” dar atât experiența internațională cât și investigațiile societății civile arată necesitatea de continuare a reformei, pe un nou palier. Sunt din ce în ce mai multe informații despre implicarea unor ofițeri de informații în scandaluri de corupție sau de insuficienta documentare a procurorilor cu informații relevante pentru începerea urmăririi penale, despre eșecuri legate de obiectivele de politică regională sau despre lipsa de audit și numărul prea mare de ofițeri de informații.

Există însă auspicii pozitive că acest lucru se poate realiza în viitorul apropiat. Există o majoritate guvernamentală confortabilă, un interes și expertiză internațională dar și creșterea expertizei societății civile în acest domeniu. Atât șefii serviciilor de informații, președinții comisiilor de control parlamentar, CSAT cât și societatea civilă au identificat ca numitor comun necesitatea reformei sistemului de securitate. Divergențele apar când se pune problema asupra modului în care să se continue această reformă.

CADI, în urma proiectului „Libertate și societate” consideră că societatea civilă își poate asuma un rol de stakeholder important prin constituirea unei coaliții a societății civile deja agreată de aproximativ 20 de ONG-uri. Un pas important ar fi constituirea unei comisii ce cuprinde toți actorii importanți, de genul comisiilor prezidențiale care ar cuprinde și coaliția societății civile. Pentru a nu pune căruța înaintea ar fi util de realizat un studiu de evaluare/audit a modului de funcționare a instituțiilor de securitate și a îndeplinirii obiectivelor strategice, elaborarea unei strategii de transformare comprehensiva a sistemului de securitate și apoi a unei legi cadru de organizare și funcționare a sistemului de securitate.

Ambivalența morală a „domniei legii”

tensiunea potențială între politică și moralitate

■ CECILIA TOHĂNEANU

Being conceived as a defense against arbitrary government and the infringement of individual rights, the „rule of law” is a principle whose value is recognized today by all democratic societies. As a premise of fairness, the rule of law is nevertheless not necessarily related to justice (and, in general, to morality).

Politics finds itself between the often conflicting requirements of legality, understood as a human aspiration or project that guides or should guide politics. Hard to harmonize, these constraints, that at times appear to be a source of genuine dilemmas, are rather embodiments of the different forms that justice could and should take.

The article explores the possibility of using some of Kant’s concepts (duties/rights vs. duties/virtues) in tackling this complex and entangled triangle, that is politics, legality and morality.

Keywords:

Rule of Law, politics, justice, legal duties, moral duties

Principiul „domniei legii” își are sursa în Grecia antică. În argumentarea lui, Aristotel făcea trimitere la lege ca modalitate de a tempera sau frâna pasiunile umane, pasiuni care, susținea el, i-ar putea perverti chiar și pe cei mai virtuoși. Potrivit raționamentului aristotelic, dacă oame- nii, chiar și cei mai virtuoși, sunt pervertibili sub influența pasiunilor, legea este „lipsită de pasiune”, iar aceasta îi justifi- că rolul de singur stăpân, căruia indivizii trebuie să i se supună.

Important de reținut este nu atât răspunsul lui Aristotel la întrebarea „de ce?”, cât mai degrabă „pentru ce?” sau „în ce scop?” trebuie să guverneze le- gea. Asigurarea libertății tuturor și rea- lizarea dreptății – aceasta este finalita- tea ultimă a domniei legii, din care liberalismul modern nu va reține ca pre- ocupare decât libertatea individuală.

Inventată de greci, ideea guver- nării legii avea să fie dezvoltată și ridi- cată de către romani la statutul ei de astăzi, acela de „garant al continuității civilizației”.¹ Poate nici o altă tradiție de gândire politică nu subliniază mai mult virtuțile domniei legii decât republica- nismul. Acest mod de „a fi împreună” (Hannah Arendt) sau de „a trăi în co-

¹ Anthony Pagden, apud David Boucher (2005), „The Rule of Law in the Modern European State: Oakeshott and the En- largement of Europe”, *European Jour- nal of Political Theory*, 4(1), p. 94. DOI: 10.1177/1474885105048051.

mun" (Maurizio Viroli), care este *res publica*, se clădește numai pe baza și prin intermediul legilor. Antidot la guvernarea arbitrară, legile sunt un element al libertății republicane, al unei libertăți „robuste”, cum o numește Christian List, și care semnifică non-dominanță.

Pentru republicani, observă List, non-ingerința celorlalți la un moment dat este insuficientă dacă acești alții au în mod virtual puterea de a exercita în mod arbitrar ingerința (chiar dacă în prezent nu este exercitată).¹ Dependența, pentru republicani apare ca un impediment încă mai grav în calea libertății decât ingerința: ea implică dependența de voința și capriciile celui alt. Mijlocul contracarării dependenței este domnia legii, condiție a unei libertăți solide, care înseamnă absența atât a „interferenței actuale (în particular, interferența arbitrară), cât și a posibilității unei astfel de interferențe”.² Legea îi protejează pe indivizi de guvernarea arbitrară, manifestată prin decizii impredictibile și fortuite. Încertitudinea în privința unor astfel de decizii neprevăzute constituie sursa unei temeri permanente care îi face pe oameni să fie mereu vigilenți, încercând să anticipeze acțiunile și deciziile guvernanților, pentru a evita consecințele rele.³

Analizînd, din perspectiva științei dreptului, problema valorilor pe care le servește domnia legii, Joseph Raz insistă asupra a două aspecte. Mai întîi, contribuția acestui principiu la limitarea folosirii arbitrară a puterii. Vorbim de o astfel de utilizare ori de cîte ori puterea publică este folosită în scopuri private: pentru avantaje personale, răzbunare, favoritism sau atunci cînd, urmărind tot propriile scopuri, „schimbă legile retroactiv, sau în secret sau pe neașteptate.” În toate cazurile de acest fel, utilizarea arbitrară a puterii „este drastic limitată prin aderarea strictă la domnia legii”.⁴

Al doilea aspect invocat de Raz pentru a explica rațiunea de a fi a domniei legii se referă la rolul ei în asigurarea unui sistem de drepturi și libertăți de care depind viața și acțiunile noastre. Numai existența unui asemenea „cadru stabil și sigur” este cea permite oamenilor să trăiască potrivit stilului lor de viață și să-și stabilească scopuri pe termen lung.⁵

Dacă guvernarea legii este larg acceptată astăzi ca o condiție a traiului în comun al indivizilor, în schimb, aprecierea că acest „mod de asociere umană” (Oakeshott) este tot ceea ce ne desparte de barbarie, rămîne o chestiune controversată. Ea aduce în discuție triumphiul legalitate, politică, moralitate.

Un punct de vedere oarecum extravagant, cel puțin în raport cu teoria legii naturale, susține următoarele: „Strict vorbind, nu există «domnie a legii» sau «guvernare prin legi» ...Tot ceea ce există, sunt indivizii cu diversele lor capacități de a interpreta reguli care, potrivit unor criterii prestabilite, întrunesc condiția de a fi considerate, în general, legi.”⁶ Guillermo O'Donnell, autorul acestor rînduri, admite totuși că o astfel de situație este „în mod cert superioară” atât absenței legii (specifică stării naturale), cît și dependenței regulilor de bunul plac al guvernanților (ca în cazul despotismului). Dar, consolarea cu acest gen de superioritate, sugerează O'Donnell, traduce o aspirație minimală sau, mai curînd, absența oricărei aspirații.

1 Christian List (2006), „Republican Freedom and the Rule of Law”, *Politics, Philosophy & Economics*, 5 (2), p. 211. DOI: 10.1177/1470594X06064222).

2 Ibidem, p. 209.

3 David Boucher(2005), „The Rule of Law in the Modern European State: Oakeshott and the Enlargement of Europe”, *European Journal of Political Theory* 2005; 4(1), p.95. DOI: 10.1177/1474885105048051

4 Joseph Raz (1979), *The Authority of Law: Essays on Law and Morality*, Oxford: Oxford University Press, 1979, p.218.

5 Ibidem, p. 219.

6 O'Donnell, Guillermo (2004), „Why the Rule of Law Matters,” *Journal of Democracy*, Vol. 15, No. 4. pp. 32-46.

Este important ca acțiunile noastre să se conformeze prescripțiilor legale, dar, la fel de importantă este năzuința de a face posibilă dreptatea dincolo de stricta legalitate. Nu diminuarea, ci exagerarea valorii legalității și a domniei legii este de evitat,¹ prin asumarea unui demers de armonizare a legalității cu moralitatea. Un demers a cărui responsabilitate revine politiciii.

Explorarea semnificației unor concepte și distincții ale epistemologiei și filosofiei politice kantiene se poate dovedi utilă în tentativa de clarificare a relației dintre politică (implicit, legalitate) și moralitate.

Kant include în conținutul politiciii doar „datoriile-drepturi”² adică acele obligații legale care decurg din contractul social (prin urmare, din calitatea omului de cetățean) și de a căror îndeplinire depinde însăși menținerea societății politice. Expresie a pactului fondator al politicului și condiție a conservării lui, datoriile-drepturi sunt concepute de Kant în termenii unor imperative categorice. Subordonarea față de datoriile legale este o obligație politică (legală), care nu admite nici o excepție. Respectul demnității semenilor este cea mai înaltă datorie de acest gen.

„Datoriile-virtuți” (precum filantropia), întrucât au în vedere relațiile necontractuale dintre indivizi, (acelea aflate în afara contractului social, adică a politiciii), sunt neconstrângătoare, condiționate și imperfecte. Filantropia este o virtute, nu o datorie, căci datorie, în sens kantian, înseamnă, cum spuneam, imperativ categoric. Datorii de acest gen, deși sunt demne de îndeplinit, îndeplinirea lor rămîne la latitudinea fiecărui individ, care, el singur, urmează să decidă dacă și cînd trebuie să le urmeze.

Pentru Kant, datoriile legale sunt prevalente în raport cu datoriile-virtuți deoarece ele definesc cadrul vieții în comun, adică reciprocitatea drepturilor și a datoriilor, fără de care nu este posibilă fericirea indivizilor. Cadrul legal (dreptul) este cel care garantează ca alegerea fiecăruia să țină seama de alegerea celorlalți conform unei „legi universale a libertății.” Din acest motiv, respectarea drepturilor este pentru Kant o datorie absolută, un imperativ categoric.

Dar, aplicarea în practică a imperativului categoric se lovește de dificultăți care pun în evidență tensiuni potențiale între politică și etică. De altfel, Kant însuși a recunoscut că politica și etica au fundamente diferite, pe care le-a descris prin opoziția dintre maxima uneia: „fii prudent ca șarpele” și maxima celeilalte: „fii inocent ca porumbelul”. Prima implică alegerea celor mai adecvate mijloace ale atingerii scopurilor, a doua interzice utilizarea unor mijloace imorale. Cea dintîi include în sfera libertăților dreptul de a minți, cea din urmă condamnă minciuna în orice împrejurare.

Tensiunea dintre etică și politică decurge din caracterul absolut al deontologiei kantiene. Respectarea drepturilor este pentru Kant o datorie legală. Dar legalitatea poate apăra și drepturi imorale: se întîmplă ca legile să autorizeze sau chiar să prescrie acte condamnabile moral. Este o situație care ilustrează conflictul dintre caracterul imperativ al respectării drepturilor și conținutul imoral al acestor drepturi. Pe de o parte, legile trebuie să fie conforme cerințelor moralei și drepturilor omului, iar pe de altă parte, ele trebuie respectate în mod necondiționat, inclusiv atunci cînd apără drepturi condamnabile moral.

Este negocierea o soluție la conflictul între morală și politică, dreptate și legalitate? Sau, dimpotrivă, urmează o alegere în favoarea uneia? Decizia politică, ne-a

1 Vezi, în acest sens, avertismentul lui Joseph Raz: „Valoarea indubitabilă a conformității cu domnia legii nu trebuie să ne conducă să exagerăm importanța ei.” Joseph Raz, *op.cit.*, p.226

2 Prin expresia „datorii-drepturi”, Kant pune în evidență faptul că fiecărei datorii îi corespunde un drept și invers. Datoriei respectării demnității fiecărei persoane îi corespunde dreptul acesteia la respectarea demnității ei, adică dreptul de a fi tratată întotdeauna ca scop, și nu pur și simplu ca mijloc. Kant intenționează să sublinieze astfel natura legală a acestei categorii de datorii și, respectiv, de drepturi. Distincția dintre „datorii-drepturi” și „datorii-virtuți” mai poate fi întîlnită în forma „datorii vs. virtuți” sau „datorii legale vs. datorii morale”.

spus-o deja Aristotel, presupune prudență în vederea alegerii acelor căi sau mijloace de acțiune care răspund cel mai bine nevoilor fundamentale ale vieții umane. Prudența politică implică negociere și compromis. Or, pentru Kant, politica nu este negociere, ci o doctrină a dreptului aplicată în practică. Altfel spus, întreaga politică trebuie „să îngenuncheze în fața dreptului”.

Statul de drept este, indiscutabil o condiție a civilizației, indiferent cum a lua sensul termenului „civilizația” dar, nu singura. Este interesant de menționat că unul dintre cei mai apreciați filosofi contemporani ai dreptului, Joseph Raz, atrage atenția că „domnia legii este esențialmente o valoare negativă, întrucât ea poate doar micșora răul pe care legea îl aduce libertății și demnității în urmărirea scopurilor ei, oricât de laudabile ar putea fi ele.”¹ În acest sens, el precizează că supunerea absolută față de guvernarea legii poate conduce în anumite cazuri la realizarea unor scopuri pe care legea nu le avea în vedere. Pe de altă parte, nu această subordonare absolută reprezintă scopul ultim al legii. Altfel spus, Raz pune în evidență deopotrivă forța legii ca și limitele în interiorul cărora ne putem bizui pe lege. Căci, domnia legii are menirea de a face legea capabilă să promoveze scopuri sociale, iar „sacrificarea prea multor obiective sociale pe altarul domniei legii poate face legea sterilă și goală”.²

Lumea de astăzi este tot mai preocupată de o dreptate care transcende domnia legii. O constatăm, între altele, în interesul oamenilor față de categorii precum „genocid” sau „crime împotriva umanității”, indiferent dacă ei au fost sau nu afectați de asemenea atrocități. O astfel de tendință stă mărturie pentru un subiect dispus să-și asume responsabilitatea de a explora posibilitățile unei dreptăți dincolo de stricta legalitate. Așa cum spune R. M. Hare, „uneori, datoria noastră este de a încălca legea, atunci când legea este una proastă iar încălcarea ei este o cale prin care o schimbăm sau îi diminuăm efectele rele. Sarcina filosofiei este să răspundă când anume este corect să încalci legea.”³

1 Joseph Raz, op.cit., p.221.

2 Ibidem, p. 228.

3 R. M. Hare (1998), *Essays on Political Morality*, Clarendon Press, Oxford, p.13.

„Achiziții” ale crizei mondiale: noi problematizări în filosofia politică

■ GABRIEL RADU

The present frame of world crisis could also include some possible applications of political philosophy. Being in the state of controversial issue to be solved, currently applications could strengthen the effectiveness of political philosophy during a discontinuous period of historical times. Distributive theories of justice could also be tested in an actual crisis of regulation and lawfulness.

Keywords:

world crisis, political philosophy, distributive justice, lawfulness

I. Testări posibile

Terenul propice unor posibile noi dezvoltări în filosofia politică îl poate constitui momentele de discontinuitate politică sau socială. Fundalul prezentei crize economice și financiare ar putea facilita noi contribuții în domeniul filosofiei politice, fie sub forma unor achiziții teoretice, fie sub acela al aplicațiilor cu valoare explicativă. În mod cert, interesul pentru filosofia politică este în creștere atunci când un anumit mod de viață, politic sau social, este amenințat – fie și în plan teoretic, până în prezent - cu dispariția.

Predicțiile politice cu privire la posibilitatea schimbării unor moduri de viață istorice au fost în general reacții ideologice la diferite crize pe parcursul istoriei. A analiza mai în amănunt modalitatea prin care diferitele crize distilează anumite construcții ideologice, presupune o bună cunoaștere a mecanismelor crizei, a antecedentelor istorice și specificităților geografice, a contextului social.

În cadrul abordărilor multidisciplinare ale crizei economice mondiale care vizau diagnosticări și unele încercări predictive asupra evoluțiilor posibile s-au ridicat multe întrebări interesante, iar una dintre cele mai importante, formulată în diferite variante și totodată prezentă și în alte momente istorice ar fi: ce determină ca un anumit context social să fie considerat a fi „de criză” și

nu doar o simplă problemă, o tendință istorică sau doar o schimbare?¹ Contextele problematice identificate de media sau de către analiști necesitau anumite explicații. Uneori, simpla lipsă a unei explicații plauzibile contura situația ca fiind una de criză. Au existat opinii ale unor analiști economici care au calificat criza financiară din 2008, ca fiind o criză a teoriei economice. Dar o încercare de definire cât mai exactă a crizei a vădit mai degrabă o „criză a definițiilor” în această problemă. Considerăm că mai importante decât posibilele definiții ale fenomenului de criză îl constituie însă rediscutarea unor probleme concrete ale filosofiei politice în acest context, verificarea aplicabilității unor principii și argumentele de etică politică repuse în discuție. Încărcătura emoțională care însoțește scăderea economică pe fondul alterării condițiilor sociale aduce în prim-plan construcții metaforice cu putere sugestivă ridicată asupra stării de fapt², dar care nu pot constitui premise valabile construcțiilor teoretice ale unor posibile modele ale crizei.

II. Poziționări ale filosofiei politice față de criza economică mondială.

Dezbaterea politică antrenată de către criza financiară actuală la diferite forumuri mondiale sau conferințe este deschisă, în general, de pe pozițiile stângii politice. O stare emoțională accentuată a inițiat abordări politice și etice asupra sistemului mondial actual, asupra structurii sale, cât și a valabilității instituțiilor sale. Opinii ideologice generale sau interese particulare în căutare de sprijin legislativ s-au regăsit interconectate în tentativa de proiectare a unor politici urgente. În mod așteptat, stânga politică din diverse spații geografice califică măsurile guvernelor de atenuare ale efectelor crizei ca fiind antipopulare și care doar încearcă să translateze costurile crizei dinspre capital către muncă, iar în plan mondial de la centre către periferii³. În ceea ce privește domeniul bancar, opiniile stângii converg, în general, în sensul punerii în custodie a băncilor private în stare de faliment, și chiar la naționalizarea fără vreo indemnizație a acestora, urmând ferm ***principiul de a nu naționaliza datoriile private și nici de a transfera activele băncii în spațiul privat***. Starea critică actuală a economiei mondiale necesită în viziunea ideologilor stângii o intensificare a funcțiilor de *control* ale statului și mai ales, de *intervenție* directă a acestuia. Controlul și blocarea ieșirilor de capital încearcă să evite repatrierile masive de capital. Auditul datoriei publice promite să reușească, în viziunea acestora, să identifice resursele posibile disponibile pentru îndeplinirea nevoilor sociale, promisiune mai veche a stângii de tip totalitar. Experiențele Europei centrale și de est par a fi complet ignorate după douăzeci de ani de la încheierea războiului rece, atunci când mai există formațiuni politice de stânga ce solicită încă *controlul* prețurilor la produsele de bază și *fixarea* unor salarii „reale” pentru angajați.

Propunerile formațiunilor politice menționate mai sus ating cu lejeritate aspecte ale dreptății distributive: renaționalizarea întreprinderilor strategice. Falimentul întreprinderilor sau problema resurselor naturale nu pot fi finalizate, în opinia acestora, decât cu naționalizarea. O reacție practică la asimetriile actuale ale globalizării este acceptată doar în sensul integrării serviciilor publice, nu și a capitalurilor. Pe acest palier critica stângii a fost constantă denunțând sistematic faptul că

1 Burkhardt, Jeffrey(1988), „Crisis, Argument, and Agriculture”, *Journal of Agricultural Ethics*, Volume I, pp. 123, Taylor & Francis.

2 Presa americană, cât și forumurile de dezbateri redau în unele cazuri starea de fapt prin construcții sugestive de genul „wall street is the abusive father, and the taxpayers the abused mother, the economy is the dysfunctional kid caught in the middle of a dysfunctional family”.

3 „Herramienta: revista de debate y critica marxista”, Argentina, 2008, <http://www.herramienta.com.ar/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=626>

libertatea capitalurilor a fost mai mare decât a forței de muncă, în plan normativ. Orizontul socialist al paleativelor de criză evocate mai sus, reprezintă „răspunsul la o dramă socială impusă”¹. Acest tip de diagnostic și măsuri necesare propuse, dincolo de încercătura lor emoțională și ideologică, nu aduc nimic nou în dezbateră politică epuizată încă la începutul anilor 90, reluată sub aceleași accente în timpul crizei din 1997-1998 din Asia de sud-est, dar repune însă în discuție unele teme ale filosofiei police destul de actuale: raporturile public-privat și unele probleme ale dreptății distributive. Problema raporturilor public-privat, a responsabilităților derivate din cadrul acestui raport și unele aspecte etice, nu s-a pus cu acuitate numai din partea stângii ideologice. Actuala criză financiară mondială a antrenat un apel al decidenților politici și de alte orientări politice la plătitorii de taxe pentru a contribui la salvarea băncilor amenințate cu prăbușirea, conturând o tendință redistributivă a unor politici în cadrul actualei crize. O primă problemă etică se conturează în a stabili care ar putea fi principiile de reglementare a unei situații în care domeniul privat solicită ajutorul domeniului public pentru a se salva. Este astfel salvarea sa legitimă, în cazul orientărilor liberale, ca să nu mai vorbim de cele libertariene, în cazul în care această salvare ar fi și posibilă? Nu este vorba de aplicarea unui principiu redistributiv, în condiții atipice repudiat de către orientările liberale? Răspunsul la acest tip de întrebări ține de clarificarea unor presupoziii caracteristice ale contextului general actual, cât și de actuala crize mondială, în special.

II.1 Egalizarea șanselor („Luck egalitarianism”)

Cerințele dreptății distributive ar putea fi examinate în cadrul crizei mondiale prezente prin prisma verificării unor principii, testării unor modele teoretice aplicate unor date empirice ale realității. Astfel, în unele opinii, soluții acceptabile ale redistribuțiilor posibile gravitau în jurul conceptului de egalizare a șanselor („*luck egalitarianism*”). Conceptul de egalizare a șanselor, ce are în vedere un demers de tipul nivelărilor discrepanțelor social-economice produse de hazard, se definește în esență ca fiind o compensație legitimă a celor care nu s-au bucurat de condiții inițiale „norocoase”, privilegiate. Întrebarea, de natură etică, și cu destinație economică, care se pune din perspectiva acestui concept este formulată în termenii: „cu ce drept trebuie să sufere cei care nu au intrat ca jucători pe piață, „spasmele” acesteia, în timp ce cei care și-au asumat riscul apelează la domeniul public pentru a se pune la adăpost în caz de pierdere”. Nu cumva ne aflăm în prezența unor reguli făcute pe parcursul jocului? Mai mult, se poate constata că *luck egalitarianism* nu reprezintă decât unul dintre principiile dreptății posibil co-competitoare în reglementările sociale. El însă impune doar un principiu redistributiv, lăsând nesoluționate problemele responsabilității. De ar trebui să recompensăm acest tip de „*successful risk-taking*”? Cei care își asumă riscul și reușesc sunt deja recompensați de societate în plan material prin bani, iar în plan moral, prin status. La fel, cei ce eșuează plătesc prin pierdere financiară și afectarea status-ului, altfel nu s-ar mai putea vorbi de risc. Trebuie subliniat că acest concept de risc nu se poate confunda cu cel de alegere greșită, în primul caz rezultatele activității fiind incerte, iar în cel de-al doilea caz fiind în mod cert negative. Începutul oricărei afaceri reprezintă un risc, dar nu și o alegere total greșită în sine, chiar și în actualele condiții de criză mondială. Hazardul reprezintă o componentă importantă indiferent de cât de precise sunt calculele inițiale, iar prudența e și ea o calitate, ca și asumarea riscului. Oamenii prudenți încear-

¹ Obiectiv impus de către institutul la „*Sociedad Latinoamericana de Economía Política y Pensamiento Crítico*”, Argentina, citat în „*Herramienta: revista de debate y crítica marxista*”, Argentina, 2008.

că să-și minimizeze riscul, dar, așa cum s-a observat, societatea nu poate fi compusă doar din contabili și farmaciști. Fie doar și ca principiu de valabilitate generală, „*luck egalitarianism*” este dificil de a fi impus, în condițiile în care globalismul produce efecte total asimetrice, iar problematica egalizării șanselor poate reprezenta cel mult un principiu preinstituțional, care ar putea servi proiectării instituțiilor și nu recompensării dincolo de ceea ce instituția (corect proiectată) prevede. Nu numai ca principiu, dar nici măcar ca program politic, fie sub formă impozitării progresive sau altor forme de redistribuție, egalizarea șanselor nu s-a dovedit a fi un antidot la darwinismul social. În mod aparent, impozitarea progresivă poate apărea ca o măsură de egalizare a șanselor, dar nu trebuie pierdut din vedere faptul că guvernele din toată lumea ținesc obținerea unei părți cât mai mari din „plăcintă”, fie pentru a scădea deficitele, fie diminuării furiei electorale. Aprecieri ale celor bogați conduc la decelarea unei preferințe de a plăti mai mult prin impozitare, decât materializarea unei alternative de a pierde mult mai mult într-o jurisdicție cu reguli mai laxă¹.

II.2 Unele aspecte redistributive

Gratuitatea despăgubirilor alterează responsabilitatea agenților competitori slabi pe piață, în timp ce alegerile și deciziile altora le devin opozabile, asistând astfel la un joc între două echipe, fiecare însă având alt regulament de joc. De exemplu, persoana care nu a avut, din diferite cauze neimputabile acesteia, acces la o educație de calitate este răspunzătoare pentru alegerile proprii, în timp ce o persoană care a avut acces la educația de calitate, a beneficiat de o mare avere încă de la începutul vieții, ar fi despăgubită, în condițiile dezbaterilor actuale referitoare la depășirea crizei mondiale, de eventualele erori pe care le comite prin riscurile asumate pe o piață liberă. Cazul bancherilor este considerat a fi edificator. Ei au beneficiat, în general de avere, bună educație și de o pregătire specială în evaluarea riscurilor propriilor decizii. Cu toate aceste majoritatea opțiunilor politice converg în sprijinul acestora, chiar dacă deciziile lor s-au dovedit a fi dezastruoase. Salvarea acestui bun privat este considerată a fi însă o plată valabilă etic, prin beneficiile mai mari de care s-ar bucura domeniul public, în primul rând vizându-se stabilitatea. Nimeni însă nu poate garanta că această fapt nu s-ar putea repeta și în viitor, iar argumentul etic este astfel anulat. Este adevărat că și alți indivizi afectați de criza economică sunt liberi și pot face de asemenea alegeri, însă în cazul acestora riscul le revine personal și fără a exista posibilitatea intervenției domeniului public, prin stat, de a le salva interesele. Pot alege să mintă, așa cum s-a întâmplat adesea în cazul obținerii unor împrumuturi de la bănci, cu privire la venitul propriu sau la existența și valoarea ipotecilor. Turpitudinea lor însă îi transformă în clienți ai unor bancheri bucurători că își pot vinde produsele lor financiare, slăbiciunea și lipsa de educație a celor de reacredită care se împrumută pe o piață liberă este astfel speculată pe piață. Unii analiști consideră că responsabilitatea lor este identică cu aceea a băncilor și companiilor, întrucât cererea s-a întâlnit cu oferta pe aceeași piață, însă salvarea unor capitalurilor personale ale acestor persoane private nu prezintă, pentru stat, același interes cu acela al salvării unei bănci. Astfel, salvarea sistemului de la o eventuală prăbușire reprezintă prezervarea unui bun, considerat a fi, un bun comun. Creanțele indivizilor asupra acestui bun comun sunt însă diferite. Alegerile greșite care au afectat sistemul, ca bun comun, nu au fost însă tratate proporțional întinderii culpei fiecărui actor participant.

Actuala criză mondială repune astfel în discuție posibile aranjamente din cadrul societăților, aranjamente în care intervin posibile aplicații ale dreptății distribu-

¹ „Plucking the chickens”, The Economist, Apr 2nd 2009.

tive. O tratare din perspectiva principiului diferenței al lui Rawls¹ ar impune un aranjament în care cetățenii cei mai dezavantajați să primească cel mai mult. Noul aranjament al societății, deși nu are loc într-un context asemănător cu acela al unei poziții inițiale cerute de Rawls, a fost considerat în unele analize politice a fi mult discutatul plan Paulson². Rezumat pe scurt, argumentul de a pompa sume uriașe din bugetul public în salvarea băncilor ar fi, pe termen lung, în favoarea celor situați *worst-off*, a celor mai defavorizați, pentru că sistemul, în întregul său, ar putea fi salvat. Argumentul nu poate fi susținut, nu numai pentru că decizia nu s-ar fi luat într-o situație compatibilă cu aceea a unei poziții originare, dar nici beneficiul maxim nu ar fi în acest caz de partea celor situați *worst-off*. Planul Paulson a fost în mod intens criticat, în principal pe argumentul că acest plan ar recompensa doar asumarea riscului pe piață și nu ar ține cont de urmările deciziilor pe piață, fie acestea succese sau eșecuri³. Planul aduce în discuție și probleme de corectitudine politică, în special în ceea ce privește contribuția micului platitor de impozite, comparativ cu responsabilitatea marilor companii financiare, considerându-se că „în acest context contribuabilul american nu este pregătit să accepte acest efort”⁴. Verificarea aplicabilității unor modele teoretice este îngreunată și sub aspect epistemologic. În anumite opinii s-a subliniat că obstinația ideologilor contemporani de a nu aborda criza economico-financiară în termenii de adevăr vs. fals va amâna clarificarea problemelor și proiectarea remediilor.

III. O criză a reglementării?

Reglementările normative au încercat să țină pasul cu socialul în vremuri calme, cu atât mai mult prezența intervențiilor normative sunt tot mai discutate în timpuri de criză. Dar care ar putea fi contururile normative într-o stare de fapt în care s-a ajuns, pe baza reglementărilor prezente la momentul respectiv, într-un mod continuu și firesc? Ca fenomen social, lucrurile au decurs cât se poate de natural: economia se află în impas, se preconizează pentru depășirea impasului o coboarăre a ratei dobânzii, oamenii pornesc refinanțările împrumuturilor și crește consumul excesiv, prefigurând o nouă criză. Băncile facilitează această activitate și profită la rândul lor. Mecanismele sunt clare, instituțiile funcționează natural. Dar problema etică pe care reglementările substanțiale au evitat până în prezent să le atingă este aceea de a explica, în condițiile unei piețe libere, unde mai este riscul atunci când e vorba doar de a opera cu banii altora? Pentru a „opera” cu acești bani agenții specializați au primit stimulente, comisioane, salarii mari, astfel riscul a fost aproape zero pentru Wall Street, dar risc mare pentru investitori și instituții care au alimentat poftele dependenților de joc al bursei. Problema etică principală devine astfel cine își asumă riscul major, nedistribuit și care va trebui să răspundă de rezultatele acțiunilor sale.

Opinii exprimate în cadrul forumurilor internaționale au acreditat ideea că actuala criză economică mondială este și coexistă (pe alocuri s-au formulat chiar relații de cauzalitate) cu o criză a reglementărilor, în diferite zone în care operează

1 Principiul diferenței: „All social primary goods - liberty and opportunity, income and wealth, and the bases of self-respect - are to be distributed equally unless an unequal distribution of any or all of these goods is to the advantage of the least favored.”, din section 46 Rawls, John(1971). *A Theory of Justice*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

2 Bertram, Chris, September 27, 2008 „Political philosophy and the Paulson plan, a dialogue”, Sursă: <http://crookedtimber.org/2008/09/27/political-philosophy-and-the-paulson-plan-a-dialogue/>.

3 planul Paulson prevedea ca statul, prin intermediul Departamentului Trezoreriei, va achiziționa activele neperformante ale companiilor financiare într-un plafon maxim de 700 miliarde dolari.

4 considera Barbara McDonald, analist în cadrul Harris Bank din Chicago, comentând asupra oportunității lansării planului Paulson, conform Marin, Mircea, Standard.ro, 1 oct. 2008.

produse financiare tot mai rafinate. Warren Buffet a descris aceste produse ca fiind adevărate „financial weapons of mass destruction”. Pentru că este greu de intuit mulțimea conflictelor de interese existente în arhitectura instituțională a democrațiilor liberale, în situații ca acelea în care agenții de rating care au schimbat rapid calificativul anumitor companii, nu numai că nu au avut de suferit, ba chiar au devenit instituții foarte prospere. Conflictul de interese apare pregnant în zonele în reglementările au lipsit, un exemplu concludent constituindu-l și posibilitățile de a-ți face asigurare pentru propriile credite¹.

Propunerile unor reglementări ale unor noi ordini economice, ale unui nou sistem politic, au vizat cu precădere zonele în care speculația era trăsătura fundamentală. Imaginarul normativ a sugerat chiar și fondarea unei burse de tip non-profit, în care conducerea să fie asigurată de către guvern, care bineînțeles ar impozita-o încă de la sursă². Se consideră astfel că fondurile de pensii ar fi mai puțin afectate de risc, iar brokerii ar putea munci doar ca analiști. Avansul statului în zone în care domeniu privat acționa liber, a fost imaginat chiar și în zona companiilor de asigurări. Deși se spune adesea că statul nu ar fi tocmai cel mai bun administrator, contra-argumentul a fost că, până în prezent, nu a fost stimulat suficient. Pe această linie de gândire putem ușor deduce cât de bine a fost stimulat statul totalitar, care și-a asumat întreaga economie.

Tălăzuirile raportului public vs. privat sunt mai accentuate în spațiul nord-american, pe de o parte din cauza efectelor crizei economice mondiale, pe de altă parte și din lipsa experiențelor de tip totalitar. Pe continentul european sensibilitățile sunt activate prin respingerea, în general, a protecționismului, una dintre cele mai mari priorități ale Uniunii Europene fiind înlăturarea acestuia, care pare să castige din ce în ce mai mult teren³.

Dimensiunea normativă a combaterii crizei nu are întotdeauna aceeași direcție cu principiile dreptății, în multe cazuri eficiența economică fiind preferată înaintea dreptății distributive, ba chiar putem afirma că ar fi preferată în locul acesteia. Reglementarea normativă a unor noi aranjamente politice și sociale în interiorul statelor democratice, continuă să rămână un domeniu de interes în filosofia politică actuală, pe fondul dezbaterilor inițiate de criza financiară mondială. În acest cadru raporturile polimorfe public vs. privat produc consecințe în aproape toate domeniile vieții sociale. Statul și societatea coexistă astăzi într-un context diferit de cel hegelian, în care statul reprezenta „substanța generală, în care indivizii nu sunt decât accidente”⁴. Indiferent de proiectele normative care străbat la nivelul imaginarului granița public-privat, istoria a învederat până în prezent că ieșirile din criză s-au făcut tot prin mijloace capitaliste, mijloace din care riscul nu poate fi exclus. Fie că este vorba de riscul fermierului pentru recolta sa (ne referim aici la riscul recoltei pe o piață de produse), până la instrumentele financiare cele mai sofisticate, responsabilitatea va reveni individului sau grupului conform întinderii unor obligații liber asumate, prin libertatea contractuală. Orice proiect normativ, pe deplin valid constituțional, reprezintă o inițiativă, individuală sau de grup, la care socialul va reacționa, chiar sub forma riscului.

O posibilă criză a reglementării poate fi și efectul unei crize morale. Poate o nouă stare de fapt, în acest caz cea indusă de criză, să contureze și o nouă moralitate în sensul de *moral rationality* randian⁵?. Așa cum admitem ca posibilă schimbarea

1 Credit Default Swaps.

2 Ideea nu ar cu totul originală, un sistem asemănător funcționează în China. Sursa: <http://seekingalpha.com/article/109409>.

3 conform Marin, Mircea, Standard.ro, 1 oct. 2008.

4 „The Divide Between Society and State”, Chodorow, Frank, citat de Thomas E. Woods, în www.mises.org, 9 apr 2009.

5 Rand Ayn (1957), „Atlas Shrugged”

morală în sensul salturilor tehnologice, prin constituirea unor noi culturi, este posibilă schimbarea morală și în cazul involuțiilor economice? Pentru că, așa cum considera Ayn Rand, „o nouă lume reclamă o nouă morală”. Iar argumentul etic are și posibile destinații normative, care pot consolida *status-quo*-ul actual. Pentru că și susținerea fără limite a bancherilor care au luat decizii greșite ar fi mai mult compatibilă cu argumentele de tip Ayn Rand: apărarea capitalismului reprezintă o valoare etică în sine, acesta fiind singurul promotor al inițiativei individuale și al deplinei valorificări a potențialului uman.

De asemenea, normativul ar putea produce semnificații chiar și prin absența sa, în cazul în care am putea admite aserțiuni de tipul „în domeniul economic reglementarea nu-și are rostul”. Așa cum, în trecut, statul s-a rupt de biserică, astfel trebuie în prezent să se separe de economie. Limitarea producției sau schimbului nu poate fi admisă. Proprietatea dobândită legitim, de asemenea, nu ar putea fi limitată” (*no seizures of honestly-acquired private property*). Legitimitatea însă deschide alte paranteze pe axa timpului, sub forma problematiei derivate din *dreptatea corectivă sau reparatorie*, actuală și ea în concertul opiniilor generate de actuala criză mondială.

¹ idem

■ **SERGIU TĂMAȘ**

Evaluările celor ce caută să înțeleagă cauzele și manifestările actualei crize economice globale se referă nu numai la urmările sale negative, ci și la posibilitatea unor schimbări profunde în evoluția societăților umane. Unii experți merg atât de departe, încât consideră actuala criză drept un „punct de cotitură” în evoluția omenirii. Fără a supralicita urmările de natură doctrinară ale unei asemenea aprecieri, considerăm util să explorăm acele schimbări care îndeplinesc rolul unor „indicatori avansați” în activitatea de prospectare a evoluțiilor geoeconomice posibile în perspectivă. Atenția noastră se va concentra asupra interacțiunii factorilor de natură economico-financiară cu cei social-politici, interacțiune care exercită un efect sinergic asupra balanței de putere geopolitice și geoeconomice la nivel global.

Astăzi, când ne referim la relațiile dintre criza globală și perspectivele raporturilor de putere dintre state, o primă constatare care se impune este interpenetrarea proceselor geoeconomice cu cele geopolitice. Mai exact, manifestările crizei aduc dovezi în sprijinul ideii că geoeconomia nu este o etapă ce urmează geopoliticii, așa cum a susținut în 1990 Luttwak. Acesta s-a referit la „moartea

crisis, geopolitics, United States of America, China.

geopoliticii” și tranziția omenirii către o fază geoeconomică, etapă în care războaiele și cucerirea militară a teritoriilor vor fi înlocuite cu expansiunea comercială și ocuparea non-violentă a piețelor.¹ Dacă ne adresăm faptelor istorice, realizând incursiuni în zona geoistoriei, constatăm că interesele și strategiile geoeconomice au fost întotdeauna parte intrinsecă a geopoliticii, inițiativele de natură geopolitică fiind motivate prioritar de interese geoeconomice.

Una din particularitățile perioadelor istorice în care a avut loc expansiunii imperiale (sec. XV-XX) constă în faptul că problematica geoeconomică a fost, mai mult sau mai puțin, partea ascunsă a geopoliticii, mascată de tezele politice privind rolul „civilizator” al occidentului, sau țelul urmărit de „revoluția proletară mondială”.

În tranziția de la secolul XX la secolul XXI, contextul socio-politic s-a modificat profund ca urmare a refacerii pieții mondiale prin destrămarea sistemului de state socialiste și maturizarea proceselor specifice globalizării. Omenirea s-a confruntat cu noi sfidări ale dezvoltării, fiind confruntată cu o criză a resurselor. Procesul denumit „epuizarea resurselor”, este de fapt expresia accelerării consumului de resurse, în condițiile în care consumul depășește capacitatea de a reface stocul de resurse necesar unei dezvoltări sustenabile. În consecință, competiția pentru resursele vitale ale omenirii s-a acutizat, astfel încât interesele geoeconomice au intrat în primul plan al atenției publice.

Acceptând teza fundamentală că procesele geoeconomice constituie motivația profundă și rezultatul final al activităților geopolitice pe plan național, continental și global, sunt pe deplin justificate analizele care au ca obiectiv punerea în evidență a impactului actualei crize economice asupra relațiilor de putere la nivel global și schimbările previzibile în desfășurarea jocului geopolitic planelar.

Desfășurarea crizei și modalitățile ieșirii din criză depind, în primul rând, de inițiativele de ordin strategic pe care le promovează oamenii politici, cu pondere decisivă în afacerile internaționale și, în al doilea rând, de puterea pârghiilor pe care aceștia le au la dispoziție pentru a realiza obiectivele dorite. În cea mai mare măsură, rezultatele ieșirii din criză vor depinde de pârghiile economice disponibile. Această disponibilitate a devenit *criteriul decisiv* pentru evaluarea capacității unei țări de a se poziționa geopolitic în condiții cât mai avantajoase.

Avem în vedere, în primul rând, accesul la asemenea „resurse” cum sunt rapiditatea revenirii din criză, ritmul posibil de creștere economică și mai ales *masa disponibilă de lichidități monetare* pentru realizarea obiectivelor propuse de fiecare țară și care totodată permite *intervenții eficiente de natură financiară* în sprijinul altor țări aflate în dificultate economică.

Evoluția de până acum a dinamicii economice globale a arătat că la toți acești factori țările occidentale, îndeosebi Statele Unite și cele din Uniunea Europeană, cu toate că au manifestat reacții îndrăznețe în domeniul stabilirii mijloacelor pentru combaterea crizei, întâmpină pentru moment probleme serioase. De rezolvarea acestor probleme depinde menținerea „leadershipului” puterilor occidentale, în timp ce eșecurile pot modifica balanța raporturilor geopolitice la nivel planelar în avantajul altor zone ale lumii.

2. Modificări de orientare geopolitică

În mod deosebit, rezultatul alegerilor din Statele Unite care au declanșat tranziția de la administrația Bush la administrația Obama au alimentat speranțele unor schimbări pozitive în politica internațională, schimbări ce ar putea modifica „jocul politic” la nivel planelar.

¹ Edward N. Luttwak(1990), „From Geopolitics to Geo-economics”, The National Interest, nr. 20.

Reacțiile noii administrații la problemele cu care se confruntă comunitatea internațională confirmă aceste așteptări. Statele Unite, cea mai mare putere a lumii în contextual actual, a făcut primii pași în direcția revizuirii priorităților sale geopolitice. O dovadă în acest sens este raportul „Evaluarea anuală a amenințărilor” elaborat de Departamentul de Informații al Statelor Unite și dat publicității în februarie 2009. Raportul se deschide cu precizarea că prima preocupare în materie de securitate a națiunii americane *nu mai sunt activitățile teroriste, ci implicațiile geopolitice ale crizei economice globale.*¹ În consecință, se precizează că *durata crizei este esențială pentru viitorul Statelor Unite. Cu cât va dura mai mult criza, cu atât mai mult interesele strategice ale Statelor Unite vor avea de suferit.*

Necesitatea modificării punctului de vedere în materie de securitate națională este confirmată și în luările de poziție a numeroși experți de prestigiu. În opinia acestora, criza actuală provoacă efecte negative pentru poziția geopolitică a Statelor Unite, pe termen lung.

Schimbările în balanța de putere globală, care s-au produs în perioada 1989-1991 și au dus la colapsul URSS-ului și a sistemului de state socialiste, au făcut din Statele Unite principala beneficiară, aceasta devenind unica super-putere economică și militară a lumii. Acum, conform analizei făcute de Roger C. Altman - fost secretar al trezoreriei statului American,² în urma crahului financiar din 2008 și a crizei economice globale, principalul rezultat al acestor schimbări pentru Statele Unite este perspectiva unui „recl major geopolitic”. La rândul său, profesorului de științe politice Robert A. Pape de la Universitatea Chicago, consideră că Statele Unite sunt angajate într-un declin pe plan internațional. Pierderile de teren geopolitic sunt rezultatul acțiunii sinergice a unui complex de factori, a căror interacțiune a dus la scădere influenței americane. După opinia sa, una din cauzele acestui declin este că administrația Bush, s-a angajat în obiective ambițioase simultan în trei mari regiuni ale lumii – două războaie în Irak și Afganistan, exercitarea de presiuni asupra Coreei de nord și extinderea militară a organizației NATO în apropierea granițelor Rusiei.³

Procedând astfel, Statele Unite au acționat fără să țină cont de costuri. Neoconservatorii americani au mizat pe dominația necontestată a puterii americane, dar efortul costisitor al acestei politici, s-a dovedit a fi pe termen lung în discordanță cu datele reale. Declanșarea crizei financiare și economice în Statele Unite și ulterior exportarea ei în restul lumii a creat mari dificultăți în continuarea acestei orientări. Principalul efect negativ a fost punerea sub semnul întrebării a exercitării de către Statele Unite a rolului acesteia de „leadership” al politicii și economiei mondiale.

Pierderile în planul credibilității au diverse expresii. Pentru unii subiecți ai vieții internaționale, sistemul financiar american este văzut acum ca unul care a eșuat să facă față unor provocări majore a societății contemporane. Pentru mulți alții, măsurile de redresare luate de administrația americană (injecția de mari sume din fonduri publice în bănci private, intervenția guvernului în sfera economiei private), măsuri care implică creșterea rolului statului în economie, au făcut ca pentru „restul lumii” modelul pieței libere americane să devină confuz.. Unele țări, caută acum răspunsuri pentru problemele dezvoltării uitându-se către țări care experimentează diverse alte modalități în raporturile dintre stat și piața liberă

Un efect nu mai puțin important al crizei economice actuale este că Statele Unite, cel puțin pe termen mediu, nu vor mai deține aceleași resurse financiare și nu se vor bucura de aceeași credibilitate economică, în desfășurare afacerilor globale, ca până acum. După cum se subliniază în raportul menționat, cu privire la amenin-

1 Intelligence Community Annual Threat Assessment Unclassified. 12 February 2009.

2 Roger C. Altman(2009), „The Great Crash 2008. A Geopolitical setback for the West”, în Foreign Affairs, ian-feb.

3 Robert A. Pape(2009), „Empire Falls” ,The National Interest ian.-feb.

țările actuale la adresa securității statului american, în situațiile în care o țară va intra în dificultate financiară Statele Unite ar putea întâmpina greutăți în a acorda același sprijin financiar, ca până acum țărilor prietene, sau altor țări care speră să primească sprijin financiar.

În trecut, Statele Unite dispuneau de importante lichidități, pe care le putea folosi pentru țările aflate în dificultate, ceea ce a contribuit la întărirea influenței globale a Statelor Unite. Acum, criza erodează această posibilitate, ceea ce crează dificultăți Statelor Unite, atât în ce privește folosirea mijloacelor „hard”, cât și al mijloacelor „soft” în raporturile internaționale.

Dificultățile cu care se confruntă Statele Unite și conducătorii altor economii occidentale, au fost comentate de vice-premierul Chinei în maniera tipic chinezească, spunând că „profesorii au acum unele probleme”. Una din consecințele acestor dificultăți ar fi posibilitatea unei deplasări a „centrului de gravitate geopolitic global” dinspre Washington spre alte zone ale planetei.

3. Oportunitățile Chinei

Pe acest fond general, statele capabile să dispună și să folosească în prezent lichidități monetare importante capătă șanse mai mari în confruntarea cu criza.

Zona cu cele mai evidente șanse de a deveni un viitor centru de gravitate a politicii și economiei globale este Asia, zonă în care au loc procese deosebit de importante pentru viitorul echilibru global, îndeosebi ca urmare a evoluțiilor posibile ale Japoniei și Chinei.¹

Datorită evoluției sale economice spectaculoase, China este țara care are cele mai multe oportunități de a-și întări în perspectivă, poziția geopolitică și geoeconomică. China a suferit și ea lovituri puternice din partea crizei economice globale, deoarece criza a redus rata de creștere anuală a economiei chineze și, ceea ce este mult mai important, exportul acesteia a suferit o reducere importantă pe diferite piețe ale lumii. Piața muncii suferă la rândul ei contracții puternice. Se consideră că 10 milioane de țărani veniți să lucreze în orașe și-au pierdut locurile de muncă, iar în rândurile tinerilor ar fi de 6 milioane care nu mai au resurse financiare pentru a-și continua studiile universitare. Toate aceste procese negative, economice și sociale, pot provoca creșterea instabilității interne a societății chineze.

Cu toate acestea, economia chineză a fost inițial relativ deconectată de turbulențele create de criza globală. În al doilea rând, intensă activitate comercială desfășurată de firmele chineze la nivel global au permis acumularea unor importante rezerve valutare. În prezent, China este țara cea mai bine plasată din punct de vedere al lichidităților monetare, întrucât are rezerve valutare de 2 trilioane \$ (două mii de miliarde).

Sistemul financiar și economic al Chinei a fost până acum mai puțin expus la loviturile crizei, ceea ce îi conferă avantajul de a-și promova interesele geostrategice în condiții mai favorabile decât unele puteri occidentale. Acest avantaj poate fi însă pierdut, dacă politica forurilor de conducere chineze va eșua. Pentru moment, într-un context în care SUA și Uniunea Europeană sunt preocupate să găsească mijloacele potrivite pentru a ieși din criză, China are lichiditățile necesare de a investi nu numai în economia internă, dar și pentru a ajuta financiar alte state.

Marea Adunare Națională a Chinei, convocată în cursul lunii martie 2009 a avansat un plan impresionant pentru redresare economiei chineze, plan care prevede injectarea a aproximativ 600 de miliarde \$ în dezvoltarea economiei. Primele date statistice, indică că în primul trimestru al anului 2009 economia chineză a înregistrat o creștere de numai 6,1% , cifră inferioară dorinței autorităților chineze de a

¹ Intelligence Community Annual Threat Assessment Unclassified. 12 February 2009.

se atinge un ritm de creștere de 8 %, dar acest 6% contrastează puternic cu rezultatele înregistrate de economiile occidentale.

Conform previziunilor, tendința de evoluție a economiei chineze din punctul de vedere al mărimii PIB, va fi de așa natură, încât va permite Chinei ca în următorii 25-30 de ani să-și mențină posibilitatea de a face investiții pe diverse continente și de a ajuta financiar alte state.

Doar în anul 2008 și în primele luni ale anului 2009, China a cumpărat sau a preluat întreprinderi, aflate în dificultate economică, din Europa, America de nord și de sud și din Australia. Investițiile de acest gen, după unele date se ridică la 16,5 miliarde euro.

În mod deosebit atrage atenția, posibilitatea Chinei de a face investiții-cheie în țările unde are interese geoeconomice, respectiv injectând investițiile în exploatarea resurselor naturale necesare dezvoltării economiei proprii (petrol, alimente), investiții pe care țările occidentale nu și le pot permite în prezent. Pe această cale, China poate acorda sprijini eforturile economice ale țărilor emergente din America de sud și alte zone ale planetei, ceea ce poate duce la reducerea influenței Statelor Unite în aceste zone.

Aceste evoluții întăresc pozițiile Chinei în fața puterilor emergente și a țărilor în curs de dezvoltare din Asia, America latină și Africa. Rămâne deschisă și perspectiva închegării de către China a celui mai mare spațiu de liber schimb din lume, de 3 miliarde de consumatori, unind în jurul său țările din Asia de est și sud-est, depășind atât piața Uniunea Europeană, cât și piața nord-americană.

La orizontul anilor 2020 se conturează posibilitatea ca economia chineză să devanseze Germania și Japonia trecând pe locul al doilea după Statele Unite.

Administrația Obama deosebit de atentă în raport cu aceste evoluții își re-evaluează relațiile cu China, considerând că o apropiere geopolitică de aceasta ar putea fi cea mai importantă relație bilaterală în perspectivă. Una din posibilitățile luate în considerare este stabilirea unei axe economice SUA-China, în locul unei politici agresive, orientare care ar putea viza și o îndepărtare a Chinei de Federația rusă.

După vizita din februarie 2009 la Beijing a doamnei secretar de stat Hillary Clinton, aceasta și-a exprimat speranța în realizarea oportunității unei colaborări între cele două țări. În legătură cu această evoluție, Henry Kissinger considera posibil ca relațiile SUA-China să se desfășoare în viitor la „un nou nivel”, iar Zbigniew Brzezinski și-a exprimat speranța de a vedea realizându-se un grup G-2 care să abordeze într-o manieră deschisă și inovatoare nu numai problemele actualei crize, dar și cele privind climatul, proliferarea armelor de distrugere în masă și chiar să aducă o soluție conflictului israeliano-palestinian.

4. Continentul care se afirmă

Un anumit recul geopolitic al puterilor occidentale este evident în zona Americii de sud, zonă bătută timp de decenii de crize politice, economice, financiare. În pragul secolului XXI, America de sud a intrat într-o altă etapă de dezvoltare în care majoritatea țărilor din această zonă caută o cale proprie de dezvoltare. Cu puține excepții, această schimbare este rezultatul promovării la putere prin alegeri democratice a unor forțe politice orientate spre nevoile majorității populației și interesate în adâncirea procesului de integrare a eforturilor comune ale țărilor sud-americane pentru ameliorarea situației economice, între altele și prin dezvoltarea unei „piețe comune a sudului”.

¹ Roger C. Altman(2009) „The Great Crash 2008. A Geopolitical setback for the West”, Foreign Affairs, ian-feb.

În mare măsură, relansarea economică și socială a Americii de sud în politica internațională s-a produs în perioada când cele două administrații Bush au fost orientate predominant spre rezolvarea problemelor din Orientul mijlociu, Afganistan și totodată angajate în efortul depus pentru a restrânge spațiului de acțiune și influență a Federației Ruse.

Forțele politice conducătoare din Brazilia, Argentina, Venezuela, Bolivia și alte țări sud – americane s-au folosit nu numai de această orientare a politicii americane, ci și de conjunctura economică favorabilă creată de creșterea cererii la nivel global de petrol și gaze, minereu de fier, cupru sau cereale, cerere care le-a permis anumite succese pe plan economic și financiar.

Un rol nu mai puțin important l-a avut și practicarea unui protecționism moderat îndreptat în principal împotriva încercărilor Statelor Unite de a include piețele sud-americane într-o unică piață a tuturor țărilor americane. Sprijinul financiar al Chinei, relațiile tot mai strânse cu India și implicarea Federației Ruse în zonă au completat acest mix de politici, care au dus la un grad de autonomie economică și de atitudine politică independentă față de vechile relații cu Spania, Portugalia și mai ales față de marele vecin de la nord. Guvernele sud-americane, cu unele excepții, au practicat o anumită opoziție, uneori tacită, alteori deschisă ca în cazul poziției manifest anti-americane a președintelui Chavez al Venezuelei, în raport cu intențiile Statelor Unite de a dezvolta o alianță mai strânsă cu America de sud..

Rolul de lider în această zonă aparține Braziliei, care cu o populație de 180 milioane, și beneficiind de orientarea discret independentă a președintelui Lula da Silva se dezvoltă ca o puterea emergentă, ocupând locul 10 în lume, dar sperând să treacă în curând pe locul 6. În prezent, Brazilia face față crizei deoarece dispune de fond de rezervă de 215 miliarde de \$. În virtutea poziției sale geoeconomic, Brazilia, împreună cu alte țări, conduce eforturile de integrare a țărilor sud-americane într-un unic mare spațiu economic, care se dorește a fi o variantă a Uniunii Europene. Noua situație, geoeconomică și geopolitică a Braziliei se reflectă în vocea acesteia este din ce în ce mai decisă din cadrul reuniunilor grupului G-20.

Aceste modificări de natură geoeconomică din America de sud s-au manifestat puternic în cadrul recente Reuniunii la vârf a Americilor, care s-a desfășurat anul acesta, la Port-of-Spain, capitala statului Trinidad-Tobago din zona Caraibelor.

La deschiderea conferinței, Cristina Kirchner, președinta Argentinei și Daniel Ortega președintele Republicii Nicaragua au cerut ridicarea embargoului Statelor Unite care lovește „Republica soră Cuba”. În replică, președintele Obama și-a exprimat dorința de a deschide „un nou capitol” în relațiile dintre SUA și statele sud-americane, caracterizat de „un dialog întemeiat pe respectul mutual, interese comune și valori împărtășite,”¹ care vor pune capăt ingerinței în politica țărilor sud-americane. Cu acest prilej, în cadrul unor interviuri luate de ziariști, Lula da Silva a ținut să sublinieze că „Brazilia și-a găsit calea sa proprie” și că în virtutea evoluțiilor ce au avut loc în America de sud și în lume, această țară pretinde un fotoliu în cadrul Consiliului de Securitate al ONU. Răspunzând unor aluzii privind alunecarea spre stânga a țărilor sud-americane, Lula da Silva a prezentat această alunecarea spre stânga ca fiind o nouă cale socio-politică și economică ce „permite bogaților să câștige bani din investițiile pe care le fac și totodată permite celor săraci să participe la dezvoltare”...

5. Evoluții posibile.

Referitor la amploarea și perspectivele crizei globale, Philip Stephens în „Financial Times” din 9 Octombrie 2008 sublinia că „această criză este unică. Din două

¹ Le Monde 18.04.2009.

motive. În primul rând, este vorba de ferocitatea ei cumplită... Al doilea motiv este de ordin geografic. Pentru prima dată, epicentrul a fost în vest. Văzute de la Washington, Londra sau Paris, crizele financiare s-au produs întotdeauna în alte zone ale lumii – în America Latină, Asia sau Rusia. Acum, bubă a erupt pe Wall Street și a contribuit decisiv la erodarea autorității morale a Occidentului. Lecția cea mai importantă pe care trebuie să o tragă Occidentul din actuala criză este următoarea: să nu își mai închipuie că ordinea globală este doar responsabilitatea sa. Mai mult de două decenii, Statele Unite și Europa au exercitat o hegemonie economică politică și culturală. Hegemonia care tocmai a luat sfârșit”...

Ce perspective se deschid în geopolitica planetară? O abordare de natură previzională ar fi lipsită de temei având în vedere multiplele posibilități de evoluție a politicii mondiale, de posibilitatea apariției unor rupturi în tendințele actuale, care să îndrepte cursul de acum în alte direcții. În schimb, o abordare de genul prospec-tării sociale ne permite să punem în evidență câteva evoluții posibile, plecând de la ideea că viitorul umanității rămâne deschis creativității politice.

Declinul geopolitic al Statelor Unite poate fi privit ca un fenomen temporar, posibil de depășit ca urmare a unui reveniri spectaculoase a economiei americane și menținerii unui potențial militar de dimensiuni globale. Unii experți propun în acest sens elaborarea de către Statele Unite a unui „New Deal” la nivel internațional.

Nu se poate exclude din analiza acestei posibile reveniri, rolul unei anumite politici de apropiere între Statele Unite și China. Apropierea ar avea ca temei preocupările de natură geoeconomică care leagă în prezent economia americană de cea chineză – rezervele în dolari deținute de China. De aici, pe deoparte teama acesteia de o posibilă devalorizare a monedei de rezervă internațională și pe de altă parte propunerile, din ce în ce mai bine conturate și mai bine sprijinite de alte țări, de a fi înlocuit dolarul ca monedă internațională de rezervă.

Posibilul declin al lideratului american global va duce la creșterea rolului îndeplinit în politica globală a țărilor emergente. Centrul de greutate pentru luarea deciziilor ce privesc evoluția politicii și economiei globale tinde să treacă de la întrunirile grupului „G-8”, la reuniunile țărilor din gruparea „G-20”, din care fac parte și țările emergente.¹

Desigur, SUA va rămâne încă mult timp cea mai puternică națiune din punct de vedere economic și militar. Această super-putere păstrează resurse importante în economie, tehnologie și în plan militar. În virtutea acestei poziții puternice, aceasta își propune, ca în cadrul întrunirilor G-20, să amplifice posibilitatea sa de a remodela lumea de mâine, de a promova noi structuri de importanță globală. La rândul lor, națiunile emergente, mai ales China, India, Brazilia, în măsura în care își vor întări influența globală vor avea oportunități sporite de a marca puncte în planul competiției geoeconomice și a promovării „multilateralismului” în geopolitica globală.

Cercurile conservatoare din politica internațională vor refuza o asemenea perspectivă, preferând așa cum sublinia Richard Haas, președintele Consiliului de Relații Externe să considere că noua situație tinde spre constituirea unei lumi „non-polare”, ceea ce poate sugera existența unei stări globale tranzitorii și nesatisfăcătoare.

Pe acest fond politic, se vor multiplica vocile care vor apela la argumente care subliniază defectele „multilateralismului”, în luarea deciziilor privind problematica

¹ G20 este un important forum informal ce promovează dialogul deschis și constructiv între statele industrializate și cele cu piața emergentă, în domenii cheie ce privesc dezvoltarea economică și stabilitatea sistemului financiar. Din G20 fac parte 19 state - Argentina, Australia, Brazilia, Canada, China, Franța, Germania, India, Indonezia, Italia, Japonia, Mexic, Rusia, Arabia Saudita, Africa de Sud, Coreea de Sud, Turcia, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii - și Uniunea Europeană, reprezentată de statul ce deține președenția Consiliului și de guvernatorul Băncii Centrale Europene. Grupul reunește astfel state din toate regiunile lumii, ce reprezintă aproximativ 90% din PIB-ul mondial, 80% din comerțul mondial și două treimi din populația lumii.

deosebit de complexă cu care se confruntă comunitatea internațională. Tendințele actuale indică posibilitatea, dacă nu certitudinea, că SUA va opera în geopolitica globală având o platformă mai restrânsă de acțiune, decât a avut-o până de curând.

În ce privește celelalte subiecte de putere globală, Uniunea Europeană sau Rusia, actualele dificultăți economice le plasează într-un plan secund, exceptând posibilitățile lor în plan militar, în care plan, una acționează în calitate de membru NATO, iar cealaltă în poziția de putere nucleară capabilă să facă față puterii nucleare a Statelor Unite.

Din punct de vedere geoeconomic, Rusia se confruntă cu probleme financiare din cauza căderii prețului petrolului și a scăderii fondului de rezerve valutare. Până acum, statul rus a cheltuit sume importante pentru a susține rubla, sistemul financiar și întreprinderile controlate de stat. Producția industrială a scăzut în ianuarie 2009 cu 16% în raport cu nivelul din ianuarie 2008. De asemenea, ritmul de creștere anuală a economiei are tendința de a scăde. După cum indică datele, acesta a scăzut la 2,1% în 2008, față de 6,3 în 2007. Cu toate acestea, Rusia păstrează avantajul de a deține o rezerva valutară de 500 miliarde \$, ceea ce îi conferă o condiție financiară puternică, cu toate pierderile suferite.

În planul politicii externe, o mare parte din eforturile Rusiei vor fi, încă mult timp, îndreptate în direcția stopării efectelor strategiei „rollback” aplicate de Statele Unite. În această perspectivă, se conturează tendința Rusiei de a arunca punți geopolitice în zone care pot afecta interesele Statelor Unite, îndeosebi în America de sud.

În ce privește Uniunea europeană, aceasta îndeosebi prin cuplu Sarkozy-Merkel a căutat să folosească contextul crizei globale pentru a prelua inițiativa în debaterile din cadrul întâlnirilor grupului G-20. Primul ministru al Franței Fillon a rostit fraza „suntem aliații Statelor Unite, dar nu și vasalii ei”, frază care a marcat această deplasare spre autonomie. Rămâne însă deschisă posibilitatea Statelor Unite de a menține rolul său de lider important în problemele europene, cu atât mai mult, cu cât se așteaptă ca declinul economic să fie mult mai sever pentru statele Uniunii, mai ales în partea sa răsăriteană. Agravarea crizei în Europa va duce la pierderea anumitor poziții geopolitice și geoeconomice, în favoarea altor forțe.

În final, trebuie să acceptăm, ceea ce remarca un editorialist, și anume că pentru moment criza economică globală a făcut ca „noua lume să se învârtă în jurul Statelor Unite și Chinei”¹.

¹ Yves Thirard, Le Figaro din 12.04.2009.

Starea actuală a crizei globale în Bulgaria

■ NIKOLAI YOTOV

Even if Bulgaria's Socialist-led government is proud with the country's widely, but self-proclaimed financial stability, this stability is however relative, because it is only, and arguably so, superior to the situation in the neighbouring states. So far the Bulgarian authorities have refused to receive financial aid from any external partner, being the European Union (EU), the International Monetary Fund (IMF) or the World Bank. Yet, the global economic crisis struck the poorest EU country at full speed, which resulted in falling export rates, massive lay-offs and bankruptcies, on the background of which the so-called financial stability is no longer relevant to the ordinary citizens. The cabinet faces general elections this summer and the fate of the wide coalition remains unclear as voters' discontent towards it continues to rise and the economic crisis in the country of 7.6 million people deepens.

Keywords:

Bulgaria, economy, financial stability, crisis, budget, International Monetary Fund, European Union, fraud, loan

Ministrii guvernului de la Sofia se laudă în această perioadă cu stabilitate financiară, de care se bucură țara însă această poziție pare destul de dubioasă. Mai mult decât atât, banca centrală bulgară a declarat că țara s-ar putea gândi din nou la o intrare în zona euro mai devreme decât a fost planificat inițial deoarece inflația este în scădere datorită crizei. Scăderea inflației este, probabil, singurul efect pozitiv al crizei economice. Inflația a reprezentat și reprezintă una din problemele majore cu care se confruntă Bulgaria pentru îndeplinirea criteriilor impuse de Uniunea Europeană.

În timp ce țările din regiunea Europei Centrale și de Est sunt asaltate de tot felul de știri proaste pentru economiile lor, Bulgaria pare să fie „ocolită” de către criză. Deși doar așa pare. Chiar dacă deocamdată ajutorul de la FMI este refuzat considerat ca fiind inutil de către autoritățile bulgare, fondul și-a exprimat opinia. În conformitate cu acest raport prezentat de agenția de știri Novinite.com¹ apar știri îngrijorătoare conform cărora circa 3,5 miliarde de leva, echivalentul a 1,8 miliarde euro (7,6 miliarde lei) nu vor intra la veniturile din buget anul acesta datorită crizei globale și a efectelor acesteia în Bulgaria. Aici trebuie precizat, că pe lângă criză și faptul că ma-

1 BGN 3,5 B Bulgaria 2009 Budget Hole - IMF Report, http://www.novinite.com/view_news.php?id=102786#, accesat 17.04.2009

ritatea companiilor de pe piața bulgară „gâfâie” și amână de luni de zile plățile către stat, există probleme pur interne de natură administrativă și mai ales penală, cum s-a descoperit recent, care pe termen scurt vor dauna grav economiei bulgare și vor avea efecte negative asupra colectării veniturilor în 2009. La mijlocul lunii februarie a.c. directorul Agenției Naționale pentru Venituri (NAP) Maria Murghina și-a depus demisia, care a fost imediat acceptată și semnată de către premierul Serghei Stanișev. Motivul acestei demisii este că Murghina, alături de rețeaua ei din agenție și companii-fantome de tip offshore au „drenat” și „spălat” sute de milioane de dolari din taxa pe valoarea adăugată (TVA) prin metode de genul investițiilor fictive în sectoare ale economiei precum turismul și construcțiile. Această demisie este binevenită însă a intervenit prea târziu: după ce persoanele respective s-au îmbogățit destul ca să nu le pese dacă își pierd funcțiile, sau dacă sunt prezentați la televizor ca niște infractori sau chiar trimiși în judecată. Pentru că este evident: descoperirea acestei infracțiuni este o mișcare preelectorala, scopul ei fiind să arate instituțiilor de la Bruxelles că se iau măsuri în lupta împotriva corupției la nivel înalt și a crimei organizate. Cu toate acestea, bazându-ne pe cazuri similare din anii precedenți, începând cu 1990 încoace, este cel mai probabil că toți cei implicați, sau mai bine zis că toți cei *găsiți* ca fiind implicați în această afacere, construită printr-o rețea cu ramificații internaționale, să fie până la urmă eliberați de orice răspundere penală, scăpând astfel de rigorile legii. Astfel, din păcate, dacă criza nu ne va aduce în genunchi, o va face propria noastră administrație, profund coruptă și deloc interesată de bunăstarea poporului bulgar, așa cum s-a arătat de aproape patru ani de zile și încă – o va face cu o determinare rar întâlnită. În timpul redactării acestui articol, o misiune FMI la Sofia și-a încheiat vizita. Scopul acestei vizite a fost evaluarea la zi a situației economiei bulgare și totodată anunțarea unor previziuni pentru indicatorii macroeconomici.

Din datele făcute publice la încheierea acestei vizite¹ reiese că Bulgaria poate să termine anul 2009 cu un deficit bugetar de 1.0% din produsul intern brut (PIB). Este de înțeles faptul că încheierea anului cu un deficit ar fi nu numai, sau nu chiar în așa mare măsură, o consecință a crizei. Criza economică este speculată de guvern care o folosește ca o scuză pentru nenumărate acțiuni ale sale și pentru a masca o serie de șmecherii și incompetențe. Această afirmație este cauzată de prezentarea situației bugetare a anului 2008. Bulgaria, conform declarațiilor guvernului, a încheiat exercițiul bugetar cu un excedent de un miliard de euro, cu toate acestea din declarații ulterioare pe primele două luni ale anului curent, reiese că acest excedent scăzuse deja la aproximativ 300 de milioane de euro. Această diferență semnificativă se datorează numeroaselor activități lipsite de transparență. Unul dintre acestea este cazul doamnei Murghina care din păcate este singurul scos în evidență până acum. Un alt subiect al analizei poate fi reprezentat de realizarea unor planuri de investiții semnalate a fi complet nerentabile și iresponsabile dacă nu și periculoase – cum ar fi proiectul pentru construirea unei centrale nucleare la Belene. În acest fel fondurile statului bulgar și banii contribuabililor din această țară se topesc de la o zi la alta.

Stabilitate financiară a unui stat, de obicei, este dată și de prezența unui excedent. Statul bulgar a mai cunoscut o situație critică prin intrarea în incapacitate de plată în urmă cu 12 ani. La acel moment FMI a preluat destinele economice ale țării și a introdus consiliul monetar iar moneda națională a fost corelată de marca germană. Un alt subiect de analiză este dat de sarcina ce a revenit asupra guvernului de a prelua aproximativ 500 de milioane de euro, inițial programate din fondurile Uniunii Europene, dar care au fost sistate definitiv în cursul anului 2008. Însă, pe acest

¹ *Conclusions of the IMF Staff Visit in Bulgaria*, <http://www.fmi.ro/index.php?pid=112&presa&lg=ro>, accesat 22.04.2009

subiect nu se discută deloc. Probabil pentru că se apropie alegerile – și pentru Parlamentul European și pentru parlamentul bulgar.

În această perioadă agricultorii au blocat drumurile naționale ca să-și revendice drepturile la subvenții; iar mii de angajați sunt dați afară sau sunt puși sub presiunea de a munci cu program redus pentru mai puțini bani sau mai mult pentru același salariu. Politica economică a guvernului nu a prevăzut nici o investiție majoră în întreprinderile mici și mijlocii. În schimb, investițiile uriașe în proiecte ca acela de la Belene aruncă în panică atât analiștii, cât și organizațiile internaționale, care se tem pe drept de un Cernobil din Balcani în secolul XXI¹. Îngrijorare comunității internaționale este dată de faptul că centrala nucleară care se află în construcție este proiectată să opereze cu reactoare de tip sovietic. Statul bulgar a estimat că proiectul va costa circa 4 miliarde de euro și și-a propus să acopere 51% din acestea păstrând astfel poziția de acționar majoritar la compania care va opera centrala.

Vorbind de lipsă de transparență trebuie menționat că cei care aduc vorba de diferitele demersuri ale guvernului dominat de socialiști sunt... partidele din opoziție. Așa de exemplu a fost dezvăluit în presa bulgară în ultimele zile că Bulgaria intenționează să se îndatoreze statului rusesc, cu ajutorul căruia să fie finanțată construirea centralei de la Belene. Dacă aceste rapoarte sunt adevărate, atunci devine de neînțeles opunerea guvernanților de a negocia credite cu Occidentul, reprezentat în primul rând de Uniunea Europeană, al cărei stat membru este Bulgaria, dar și de FMI. Această atitudine este de neînțeles iar tăcerea autorităților în privința unor probleme de interes național cum ar fi și afacerea la Belene, dar și starea producătorului de oțel Kremikovtsi, care recent a intrat în faliment este gravă. Situația de la Kremikovtsi este gravă deoarece i s-a oprit livrarea cu gaze naturale, iar toate companiile interesate în cumpărarea combinatului ori își retrag singure oferta, ori sunt respinse la un moment dat din negocieri sau chiar în faza preliminară. Ca urmare, angajații la Kremikovtsi au organizat proteste masive și au amenințat că își vor cere drepturile – atât cele salariale, cât și cele de a ști ce se va întâmpla cu locul lor de muncă – la instituțiile internaționale pentru protejarea drepturilor omului. În situația lor sunt mai mulți muncitori din sectoare importante, dar ajutorul financiar, de care au beneficiat sau vor beneficia Ungaria, România, Ucraina, Letonia sau Serbia, rămâne încă „inutil”. De altfel, rata șomajului în Bulgaria a crescut la 6,88% în luna martie de la 6,69% în februarie și 6,50% în luna ianuarie, potrivit ultimelor date publicate de Ministerul Muncii și Politicii Sociale.

Nu în ultimul rând, rezistența la criza financiară cu care se mândrește guvernul se spune că este susținută de către sistemul bancar. Numai că rata scăzută de acordare a creditelor nu este datorată băncilor cu scopul de a proteja economia de supraîncălzire – ceva care acum este mai puțin probabil – ci din interesul comercial de a-și proteja propriile capitaluri aflate astăzi în scădere. Această situație se datorează crizei mondiale deoarece finanțările din băncile „mamă” au fost sistate sau în orice caz reduse, acestea luptând cu criza acasă în Occident. Ori, păstrând rate necrezut de mari la dobânzile la credite, băncile prezente pe piața din Bulgaria, în marea lor majoritate filiale ale unor bănci din străinătate, păstrează și ratele dobânzilor la depozite necrezut de mici, ceea ce creează un fel de frustrare și duce la un cerc vicios care slăbește și diminuează capitalurile intrate în economia reală. Cu alte cuvinte, comportamentul băncilor nu numai că nu ajută economia, ci în fond susține încetinirea ei și agravează situația pe termen mediu și lung. Din păcate, această situație este predeterminată și de unele condiții ale consiliului monetar, și absența băncii centrale ca actor cu influență majoră asupra sistemului financiar.

1 Alina Neagu, *Greenpeace: Proiectul Centralei nucleare de la Belene este riscant din punctul de vedere al tehnologiei* <http://www.hotnews.ro/stiri-mediu-4343738-greenpeace-proiectul-centralei-nucleare-belene-este-riscant-din-punctul-vedere-tehnologiei.htm>, accesat 22.04.2009

În fine, coaliția tripartită de guvernare în Bulgaria continuă să speculeze cu ceea ce pare să fie în regulă, neglijând totalmente și neadresând în mod adecvat problemele crizei, așa cum apar ele în această țară. Contradicțiile existente la nivelul societății a produs o voință de schimbare, evidențiată de altfel și în cel mai recent studiu¹, condus de biroul fundației Open Society la Sofia. Potrivit documentului respectiv, 38,5% dintre intervieuați și-au exprimat opinia că starea economiei s-a agravat mult în ultimele 12 luni, iar 27,5% cred că aceasta se va agrava și mai mult în cursul anului 2009. La întrebarea „Cum a afectat criza firma dvs.?” majoritatea răspunsurilor includ salarii mai mici, concedieri, scădere a cererii pentru produsele firmei, trimitere în șomaj tehnic, refuz la solicitarea unor credite bancare, dificultăți în acoperirea conturilor curente și prăbușirea nivelului exporturilor. Ultimul punct indică faptul că, la fel ca România, Bulgaria este într-o mare măsură dependentă de exporturile către țările din UE, unde criza este în plină „desfășurare”. Ceea ce pare extrem de ciudat în studiul Open Society, condus în martie a.c. este că deși majoritatea populației se află în dificultatea de a-și plăti creditele, iar atenție: 66% din ei nu au nici un ban economisit (oare cum să aibă, cu ratele dobânzii la sumele economisite așa cum sunt ele în clipa de față și despre care am discutat?), totuși încrederea în sistemul financiar, reprezentat de băncile comerciale, și în mod deosebit în consiliul monetar este copleșitoare! Astfel, propaganda condusă cu multă perseverență de clasa politică pare să-și fi făcut treaba. Totodată, 66,5% dintre intervieuați cred că sunt urgent necesare măsuri „anti-criză”, în timp ce 44,6% habar nu au de ce măsuri, și dacă cumva, acestea au fost deja implementate. Am vorbit despre transparența...

Atât studiul Open Society, cât și alte rapoarte de acest tip, alături de diferite instituții media arată că în ultimul timp electoratul bulgar își îndreaptă preferințele spre partidul GERB, extrem de popular, al cărui lider informal este Boiko Borisov, actualul primar al Capitalei și fost luptător împotriva crimei organizate în calitate de secretar general al Ministerului de Interne în perioada 2001-2005. Ca al treilea partid în lista preferințelor celor cu drept de vot apare partidul naționalist ATAKA, condus de un fost jurnalist fără succes și cu un discurs puternic populist Volen Siderov, care a intrat pentru prima dată în parlament după alegerile din 2005.

Fără să intru în detalii în cadrul acestui articol despre alegerile care sunt planificate anul acesta, îmi exprim speranța că nu se vor îndeplini temerile pe care le împărtășesc de altfel cu domnul Cristian Pârvulescu și pe care dumnealui și le-a exprimat într-un interviu² realizat în urmă cu o lună: că această criză economică va crea foarte multe efecte perverse cu consecințe pe termen mediu și lung asupra democratizării și asta deoarece societățile est-europene nu sunt bine vaccinate împotriva tendințelor totalitare, mai ales ale naționalismului și neopopulismului, și șansa unor grupări de genul acesta este foarte mare. Dar aceasta este tema unei alte lucrări.

¹ Усещане за криза. Икономически и електорални нагласи на населението в страната. (*Senzație de criza. Atitudini economice și electorale ale populației*) http://osi.bg/downloads/File/Present_OpenBusl_09_last.ppt, accesat 22.04.2009

² Nikolai Yotov, Тежки последствия за демокрацията от изродените ефекти от кризата (*Consecințe grave pentru democrație din efectele perverse ale crizei*) <http://www.ekipnews.com/?p=9473>, accesat 22.04.2009

Semn de întrebare

1. Ce reprezintă coaliția guvernamentală PSD-PD-L pentru regimul democratic din România?
2. Cum poate fi caracterizat raportul între guvern și președinție?
3. Care sunt elementele pozitive și care sunt elementele negative ale guvernului Boc după 100 de zile de guvernare?
4. Considerați că coaliția va mai rămâne în această formulă după alegerile prezidențiale?

.....
: **Dan Pavel** - Predă științe politice la Facultatea de Științe Politice, :
: Universitatea București. A înființat la Universitatea Babeș-Bolyai din :
: Cluj, Facultatea de Științe-Politice, Administrație Publică și Jurnalism, :
: împreună cu Emil Boc și Vasile Pușcaș. Fost redactor-șef adjunct și fon- :
: dator al publicațiilor 22, *Sfera Politicii*, *Polis*. Membru al Uniunii Scriito- :
: rilor din România. În prezent, coordonează firma de consultanță politi- :
: că, DDHM Strategic Consulting. :
:

1. În mod normal, actuala coaliție ar trebui să contribuie la consolidarea regimului democratic din România. În ciuda premiselor favorabile, sînt anumiți factori care semnalează mai degrabă subminarea democrației. Actuala coaliție executivă dintre PD-L și PSD consfințește **sfîrșitul clivajului** care a împărțit politica românească în două tabere: tabăra Iliescu – FSN/ FDSN/ PDSR/ PSD (partidul hegemonic de la începuturile democrației noastre) și tabăra care s-a opus celei de mai sus (grupată mai întîi în Convenția Democratică, iar apoi în Alianța DA). Am analizat pe larg acest clivaj în mai multe texte (de pildă, în volumul „*Nu putem reuși decît împreună*” în textul „Noul sistem” din *Sfera Politicii*, nr. 131). S-au reunit cele două ramuri desprinse în 1992 din Frontul Salvării Naționale, în ciuda raporturilor antagonice reale, care au făcut ca multă vreme în Statului PD să fie înscris un tabu matrimonial: interdicția de a face coaliție cu PDSR/PSD. Într-o democrație, doar coalițiile cu partidele antisistem sunt imposibile.

Din punctul de vedere al teoriei coalițiilor partidelor, este coaliția cu cel mai mare procentaj, care depășește cu mult majoritatea absolută în Parlament, făcută cu cel mai mic număr de partide. Faptul că s-au discutat practic toate formulele de coaliție posibile între partidele parlamentare din 2008 ne arată că s-au șters practic diferențele majore între principalele formațiuni politice. Majoritatea confortabilă deținută de actuala coaliție ar trebui să fie factorul crucial pentru îndeplinirea agendei democratizării, care include și reforma justiției și reforma administrației. Majoritatea deținută de actuala coaliție ar trebui să reprezinte un avantaj major în condițiile extinderii în România a crizei financiare și economice mondiale. Neînțelegerile și

certurile publice dintre cele două partide ne arată că logica fundamentală a coalițiilor nu contează prea mult pentru responsabili politici. Un eșec al coaliției ar fi dezastruos nu doar pentru cele două partide, ci pentru regimul democratic din țara noastră, unde încrederea în instituțiile democrației, în particular în partide, este oricum extrem de scăzută. Împotriva stereotipurilor mediatice, trebuie arătat că în cele două partide există politicieni de anvergură, cu experiență. Mai puternice sînt însă anumite grupuri de interese, chiar grupuri de presiune, din cele două partide. Ele provoacă tulburările. La aceasta se adaugă mai mulți factori personali, sentimente și resentimente între diferiți lideri. Acestea sînt semne ale infantilismului politic, care pot ruina o democrație. Rămîne de văzut dacă liderii de anvergură vor reuși sau nu să se impună.

2. De vreo cîteva luni coordonez un proiect de cercetare din cadrul „Fundației Horia Rusu” care se ocupă de relațiile dintre președinte și premier. Bicefalitatea executivă a fost influențată în acești ani în primul rînd de raporturile personale, apoi de cele politice. În prezent, în cadrul raporturilor interexecutive există o anumită discordanță: raporturile dintre Președintele Traian Băsescu și Primul Ministru Emil Boc sunt atît de „armonioase” încît se apropie de ceea ce ar fi vrut același președinte să se petreacă și în raporturile cu Primul Ministru Tăriceanu, înainte de 2008, ceea ce caracterizează și relațiile cu miniștrii pedeliști; însă raporturile lui Băsescu cu miniștrii PSD sînt influențate negativ de conflictele dintre cele două partide ale coaliției. Cu toate acestea, guvernul își vede de treaba sa, guvernează, are inițiative legislative, încearcă să ia măsuri anticriză. Dacă prioritatea următorilor ani va fi îndeplinirea agendei guvernamentale, practic animozitățile dintre cele două partide ale coaliției vor fi minimalizate. Însă campaniile electorale pentru europarlamentare și mai ales pentru prezidențiale complică mult lucrurile. Rezultatele alegerilor pot influența decisiv totul.

3. Pe Emil Boc îl cunosc bine de mulți ani, de pe vremea cînd într-o echipă restrînsă de patru universitari (doi seniori, Vasile Boari și Vasile Pușcaș, doi juniori, Emil Boc și cu mine) ne-am asumat inițiativa înființării primei facultăți de științe politice din România, în cadrul Universității Babeș-Bolyai din Cluj, cu sprijinul substanțial al rectorului Andrei Marga. De aceea, l-am urmărit în toți acești ani cu interes și - de ce să nu recunosc? - cu simpatie. Nu am înțeles ironiile și răutatea unora cînd se raportează la Boc. Un politician trebuie analizat pentru realizările sale. Emil Boc este unul dintre cei mai valoroși politicieni din această țară. Tot timpul a crescut. Între deputații Parlamentului României este în Top 10, cu inițiative legislative, cuvîntări, interpelări și întrebări către guvern, cu luări de poziție substanțiale, interviuri, participări la emisiuni, mereu în cunoștință de cauză. Așa l-a remarcat și Băsescu. Apoi a urmat pentru el testul decisiv al carierei: l-a înfrînt în alegerile locale pe primarul în funcție al Clujului, Gheorghe Funar, un om cu umor, dar un politician retrograd, care a făcut mult rău capitalei Transilvaniei. În afară de Băsescu, nu a mai existat în PD vreun politician care să obțină o performanță asemănătoare. Pasul înapoi făcut de Stolojan, după nominalizarea ca premier, l-a pus pe Boc în postura de a-și asuma o funcție teribilă, cu atît mai greu de îndeplinit cu cît el este un om loial, ceea ce în relațiile cu Băsescu devine adesea un dezavantaj. Partea pozitivă a guvernului prezidat de Boc este legată de seriozitatea și meticulozitatea premierului. Este un om care face, un om de acțiune. Se vede însă că acolo sînt prea multe capete și influențe: multe dintre inițiativele guvernului de coaliție arată lipsa unei gîndiri coerente, o anumită grabă și un grad incredibil de improvizatie. Unii spun că de fapt nu este vorba de guvernul Boc, ci de guvernul Băsescu, sabotat de Geoană. 100 de zile nu reprezintă însă o perioadă prea lungă, iar performanța instituțională a unui guvern trebuie judecată pe perioade mai lungi, mai ales sub forma bilanțului final. Așa că putem să mai avem

surprize, nu doar neplăcute. Nu îi doresc lui Emil Boc să devină la un moment dat „țapul ispășitor.”

4. Depinde mai mulți factori, de mai multe variabile independente: de rezultatele alegerilor, iar în mod decisiv de realegerea lui Băsescu ori de alegerea unui alt președinte; de inteligența politică a liderilor importanți ori de lipsa ei; de convergența ori divergența intereselor variate din cadrul celor două partide. Există însă factori mult mai importanți decât rezultatul alegerilor prezidențiale. Dacă România iese cu bine din actuala criză, meritele vor reveni în primul rând Guvernului și Parlamentului. Una dintre erorile comise în anii din urmă a fost că am dat prea multă atenție Președinției și Președintelui în funcție. Instituția fundamentală a democrației este Parlamentul. Guvernul este instituția pragmatică, menită să rezolve practic problemele oamenilor și să execute legile votate de Parlament. Într-o democrație, soarta unei coaliții executive și legislative ar trebui să depindă în primul rând de activitatea din Guvern și din Parlament. Dacă cele două instituții își îndeplinesc funcțiile, rezultatele alegerilor prezidențiale au o importanță secundară. Și am să închei răspunsurile cu o întrebare, adresată celor care au citit acest text: oare de ce nu se petrec lucrurile astfel?

Arhivele Sfera Politicii

■ STELIAN TĂNASE

Comsomoliștii

Partidul Comunist avea, după modelul bolșevic și o organizație de tineret. La înființarea ei în 1921, Lucrețiu Pătrășcanu a fost cel care a condus-o. A fost dizolvată/reînființată, și ciclul s-a repetat, urmând deciziile luate de Komintern. Un alt lider al ei a fost Nicolae Ceaușescu, prezent în documentele pe care le reproducem în acest număr. UTC acționa ilegal, fiind interzisă în 1924, și în 1933, la declararea stării de asediu. Motivul interdicției a fost subordonarea față de Moscova de unde primea instrucțiuni și fonduri, plus mai multe puncte din program, care cereau și vizau în esență dezmembrarea statului român. Viziunea „eroic-romantică”, „feroarea revoluționară” sunt clișee mult folosite după 1944, dar ele nu corespund nici măcar în parte realității. Clandestinitatea, linia politică antiromânească și antidemocratică, făcea din militanții UTC specimene cu totul aparte speciale, „ființe ale subteranei”. Serviciul de Siguranță le urmărea activitățile și când încercau să iasă la suprafață proceda la arestări. Un caz avem în documentele de mai jos. Pe lista celor arestați găsim nume care au făcut carieră după război, în aparatul communist. Figura cea mai cunoscută rămâne Nicolae Ceaușescu, dar mai sunt prezente nume ca Grigore Preoteasa, (ministru de externe, mort în decembrie 1957 într-un accident de avion la Moscova, în care colegul de celulă UTC din 1934, Ceaușescu, era secretar al PMR la aceea dată). Îi mai găsim pe listă pe Gelu Naum (apare în listă dintr-o greșeală de dactilografie ca Gebu Naum), poet avangardist, student, aflat în pragul debutului său poetic. Sunt și alte nume cunoscute Scarlat Callimachi „prințul roșu”, și Matei Socor, autor mai târziu al imnului RPR, director al Radiofuziunii după război. Amândoi vor mai fi arestați pentru scurte intervale și eliberați, ținte ale unor campanii de presă favorabile orchestrate de Komintern. În anii '40 au fost depuși în lagărul de la Tg Jiu, unde se regăsesc cu Grigore Preoteasa și Nicolae Ceaușescu. Amândoi proveneau din clasele suprapuse. Unul aristocrat, având în familie domnitori, mitropoliți, mari boieri moldoveni. Celălalt provenea din burghezia bogată, era fiul unui jurnalist bine cunoscut, Emanuel Socor, director și coproprietar la Adevărul și Dimineața, în anii '20. Participarea lor la activitățile subversive comuniste dezmente prejducata după care în celulele comuniste activau „muncitori care posedau conștiința de clasă.” Găsim aici elemente din toate straturile sociale. Nici Lenin, Alexandra Kolontai, nici Troțki, Molotov, Cicerin etc. nu aveau extracție proletară ci proveneau din aristocrația și burghezia rusă. Mai regăsim pe listele Siguranței din documentele reproduse mai jos pe Ofelia Manole, Asia Micinic, Ilona Pop; ele au jucat roluri importante mai târziu, le regăsim în toate luptele fracționiste, populând închisorile în anii '30- '40. Mai apare pe listă Leon Tismeneski, tipograf; după ce iese din închisoare va lupta în Spania în Brigăzile Internaționale în războiul civil; ajunge la Moscova în anii '40 făcând parte din grupul comuniștilor români. Un personaj uitat azi este Petre Vulpescu, la data arestării, cel mai înalt în grad, secretar al CC al UTC. Făcea parte din celula de la Universitate, care îi mai număra pe Petre Fischer Năvodaru și Ilie Constantinovski ca figure centrale. A fost exclus pentru „troțkism” în 1938 (în

aceeași ședință în care era exclus și Gogu Rădulescu). Informator al Siguranței, folosit de Eugen Cristescu pentru misiuni de spionaj în Orient în anii '40, după război a fost arestat și închis de foștii lui tovarăși.

Documentele reproducute aici aduc unele clarificări în biografia politică a unor personaje care vor juca roluri importante după venirea comuniștilor la putere pe șenilele tancurilor sovietice. Avem aici primii ani de subterană, episoade din anii „formării” bolșevice, mult mai puțin cunoscuți decât partea a doua a carierei lor.

The “comsomolists”

The Romanian Communist Party had, following the Bolshevik model, a youth organization, which at the very beginning, in 1921, has been led by no other than Lucrețiu Pătrășcanu himself. It has been established and dissolved over and over again, following the decisions imposed by Comintern. Another notorious future leader was Nicolae Caeușescu, the one who is particularly present in the documents we are publishing in this edition of the magazine. The Union of Young Communists (UTC) was operating illegally, thus being outlawed once in 1924, and up next in 1933, with the occasion of the establishment of the state of emergency, the main reasons for this being the total subordination in front of Moscow, from where all the instructions and money came from; plus several paragraphs from its Program, namely all those targeting the dismantle of Romanian state.

Clichés supposed to be describing their creed, like “the heroic-romantic vision” or “revolutionary ardor”, much used after 1944, had in fact nothing to do with reality. As a matter of fact, the clandestine hallmark, the anti-Romanian and anti-democratic political traditions made the UTC militants appear more some sort of “underground creatures”. Siguranța, the Romanian Secret Service at the time, was constantly holding under surveillance their activity, hence, whenever they tried to come out from prison they ended being arrested again. The documents presented here offer us a perfect case study, namely of some famous imprisoned figures, who after the War made career in the communist apparatus. Among them, and also the most famous of all, we can find Nicolae Ceaușescu and Grigore Preoteasa (future Romanian Minister of Foreign Affairs during the Communist Regime), killed in December 1967 in a plane crash while on his way to Moscow. On the same list we can find Gelu Naum (he actually appears on the list under the name of Gebu Naum, as a mistake of the typewriter), Avant-garde poet, student on the point of making his debut in poetry, Scarlat Calimachi “the red prince” and Matei Socor, the future author of what will be the national anthem of Romanian Popular Republic and also future director of the Romanian National Radio Station. They were both arrested for short terms, but then liberated, and also good targets for public campaigns, orchestrated by Comintern. In the 40's they were sent to the Tg. Jiu camp, where they joined Gregore Preoteasa and Nicolae Ceaușescu. They both came from prominent families, though different between them. One was an aristocrat having like ancestors a Romanian prince (*domnitor*), a head of the Orthodox Church and some old Moldavian landlords. The other one came from a very rich bourgeois family, being the son of a well known journalist, Emanuel Socor, director and co-owner of two famous newspapers in the 20's, namely *Adevărul* and *Dimineața*.

Their involvement in subversive Communist actions dismisses the prejudice that these actions were carried on only by “workers with class consciousness”. As we could see, we find engaged in this kind of fray elements from all social strata. In this fashion, neither Lenin, nor Alexandra Kolontai, Trotsky, Molotov or Cicerin had proletarian origins; on the contrary, they rather came from the Russian bourgeois and aristocracy.

Further on, we can find on Siguranța's lists names like Ofelia Manole, Asia Micin and Ilona Pop, all of them having very important roles in the incoming future, more precisely in the factionalist collisions, populating the prisons between the 30's and the 40's. Another name was the one of Leon Tismeneski. Former typographer, who after being released from prison would engage in Spain's International Brigades during Civil War; he reached Moscow in the 70's as part of Romanian Communists' group.

Another character, today a little left behind, is Petre Vulpescu, who at the date of the arrest was no more no less than the very Secretary General of the Central Committee of UTC. He was part of the University cell, also including Petre Fischer Năvodaru and Ilie Costantinovski as central figures. Anyway, he would be soon excluded, being accused of Trotskyism in 1938 (with the same occasion Gogu Radulescu has been also excluded). He was and informant of Siguranța, used by Eugen Cristescu for missions in the East in the 40's, eventually ending up being arrested after the War and sent to jail.

The documents reproduced in these pages bring some precious elucidation to the political biographies of some of the characters who played main roles after the advent of communists on the crawlers of the Soviet tanks, and their taking of power. Therefore, we can find here the first years of their underground activity and the episodes representing the turning point of the "Bolshevik becoming", in fact less known than the second part of their careers.

PROCES VERBAL

Astăzi 20 Septembrie 1934.

Noi, Ananiu Anton, comisar ajutor de poliție la Comisariatul circ.13 Poliție din Prefectura Poliției Municipiului București, domiciliat în Calea Călărași nr. 224, fiind de serviciu în biroul comisariatului, am fost anunțați de domnul Enache Petre, proprietarul imobilului din str. Foișor nr.9, unde are sediul comitetul anti-fascist sectorul II Negru, că mai mulți indivizi țin întrunire la acel sediu și care este oprită. Cum acest comitet nu posedă autorizația Corpului II Armată, ne-am transportat la fața locului unde am găsit mai mulți indivizi la care le vorbea tânărul Matei Socor despre fascismul și cerea egalitate pentru toți cetățenii. Spunându-i să părăsească sediul, numiții s-au opus, continuând întrunirea.

Văzând opunerea lor, am intervenit telefonic la Prefectura Poliției București, care ne-a trimis o camionetă cu 12 gardieni publici, cu concursul cărora abia am putut să-i ridicăm, și aduși la comisariat i-am identificat și am stabilit că se numesc: Socor Matei domiciliat în str. Koch 3, Vulpescu Petre domiciliat în str. Eremia Grigorescu 22; Scarlat Calimachi domiciliat în str. Romană nr.55; Domocoș Vladimir domiciliat în Cahul-Basarabia; Preoteasa Grigore domiciliat în str. Cerna nr.51; Ceașescu Niculae domiciliat în str. Canonicul Bunea 6; Naum Gebu domiciliat în str. Ocolului nr.22; Poltzer Mihail domiciliat în strada Nouă nr.39; Dumitru Cumescu, domiciliat în Calea Moșilor 92; Elefterescu Dumitru, Șoseaua Mihai Bravu 28; Sima Dumitru, str. Grand nr.30; Edelsohn Kiva str.Vitan 100; Ion Iacob Cohn strada Orașu 28; Marinescu Badea Aleia B.N.R. 14; Solomon Mili str. Doctor

Cohn 3; Seher Anghel str. Minotaurului 7; Albescu Constantin str. Câmpineanu 7; Mișu Marcovici str. Barbă Rasă 25; Rădulescu Tudor str. Rădulescu Tei 29.

Se menționează de noi că în timpul opunerii față de subsemnatul, și de gardieni, s-au spart două geamuri la ușă și unul la fereastră. Drept care am adresat prezentul proces verbal care împreună cu indivizii se trimite Prefecturii Poliției Sociale.

Comisar ajutor
ss. A. Ananiu

p.conf.

U.M. 02600
București
Fond 948/3
Dosar Nr. 93
Filele 7

.....

CORPUL DETECTIVILOR

TABLOU NOMINAL

Al persoanelor implicate în organizația Uniunii Tineretului Comunist, descoperită în Capitală la 4 martie 1935.

1. OFELIA MANOLE, născută Zeidman, zisă Irina, zisă Jeni, evreică, supusă română, născută în 1908 în orașul Reni, absolventă a Facultății de Litere din București, fără ocupație, dovedită conducătoarea organizației locale a tineretului comunist din București.
2. SCHNEIBERG IOJI, evreu, supus român, născut la anul 1917, în Tg. Neamț, fără profesiune, fiul lui Iancu și Ghizela, cunoscut comunist.
3. TAMLER VICTOR, evreu, supus român, născut la anul 1912, în orașul Brodi, Polonia, student la Facultatea de Drept din București, fiul lui Isac și Estera.
4. BEER REGHINA, evreică, supusă româncă, născută la 1901 în comuna Pustila jud. Rădăuți, fără ocupație, cunoscută comunistă, făcând parte din tehnica organizației.
5. ROMER HINDE PESIA, zisă Pepi, evreică, supusă româncă, născută la 1908 în Vijnița, jud. Storojineț, fără profesie, fiica lui Mendel și Rifca Romer, cunoscută comunistă.
6. LIXANDRU VASILE, zis Pavel, român, etate 20 de ani, născut în comuna Rătești, jud. Argeș, profesiune turnător în serviciul Ateliereleor Grivița.
7. PREOTEASA GRIGORE, zis Sorel, român, născut la anul 1915, în București, profesiunea student la Facultatea de Litere, cunoscut comunist.
8. ANA WEXLER, zisă Angela, evreică, supusă română, născută 1914 în orașul Bălți, studentă la Litere, fiica lui Oisie Vexler, și Ghemea din orașul Bălți.

9. ASIA MECINIC, evreică, supusă română, născută la 1909 în orașul Chișinău, fără profesiune, fostă studentă, cunoscută comunistă.
10. UMANSKI HAIA, evreică, supusă română, născută la anul 1907 în comuna Tarutino județul Cetatea Albă, profesiune brodează, fiica lui Ițic și Ema Umansky, cunoscută comunistă.
11. TIMINSKY LEON, zis Elea, zis Leonie, evreu, supus român, născut în anul 1912, în orașul Soroca, profesiunea tipograf, cunoscut comunist, soldat activ la centrul de instrucție 7 Jandarmi din Petroșani jud. Hunedoara.
12. PAP ILONA, zisă Ilonka, naționalitate ungară, supusă română, profesiunea țesătoare, fiica lui Francisc și Maria, născută la anul 1911 în comuna Macau jud. Cenad Ungaria, cunoscută comunistă, a activat în calitate de secretară la regionala comunistă din Transilvania.

U.M. 02600
București
Fond 948/3
Dosar Nr. 93
Filele 9-10

.....

SENTINȚA NR. 776.

1. Schneiberg Juju,	2 ani 6 luni, 5000 amendă, 5 ani
interdicție 200 Stat, lipsă.	
2. Tumbler Victor,	2 ani 6 luni, 5000 amendă, 10 ani
interdicție 500 Stat, lipsă.	
3. Stoica Ivan,	2 ani, 5000 amendă, 10 ani interdicție
500 Stat, lipsă.	
4. Tisminski Leon,	1 an, 2000 amendă, 5 ani interdicție 500
Stat, lipsă.	
5. Asia Micinic,	8 luni, 2000 amendă, 4 ani interdicție
500 Stat, lipsă.	
6. Haia Urmonschi,	8 luni, 2000 amendă, 4 ani interdicție
500 Stat, lipsă.	
7. Preuteasa Grigore,	2 ani 6 luni, 40.000 amendă, 8 ani
interdicție 500 Stat.	
8. Lisandru Vasile,	1 an 6 luni, 5000 amendă, 1 an interdicție
500 Stat.	
9. Beer Reghina,	2 ani, 5000 amendă, 5 ani interdicție 500
Stat, lipsă.	
10. Romir Hinde (Pesia,)	7 luni, 1000 amendă, 500 Stat.
11. Ofelia Manole,	2 ani, 50.000 amendă, 5 ani interdicție 500
Stat.	
12. Ana Wechsler,	6 luni, 10.000 amendă, 5 ani interdicție
500 Stat.	

Toți acești comuniști au fost arestați de către Siguranța Generală.

Consiliul după 6 zile de dezbateri a intrat în deliberare azi
?. IX. a.c. la ora 20:10 a.m. iar după 3 ore de chibzuire a adus

următorul verdict care, cum urmează mai sus, în fiecare parte.

Apărătorii au fost domniiii avocați:

1. Paul Iliescu
2. Paul Moscovici
3. Gr. Iunian
4. Bianchi
5. I.Daftican
6. N.Săpeanu
7. Nițulescu
8. Strechman

Martori au fost circa 70 de persoane.

Agent,
ss. Dode Ioan

U.M. 02600
București
Fond 948/3
Dosar Nr. 93
Filele 11

.....

ANANIU GHEORGHE

Poliția Aeroportului Băneasa cu adresa nr. 181 din 27.III.1938, înaintează acestei Prefecturi un proces verbal împreună cu numiții: Preoteasa Grigore, Griumberg Estera, Sacalosky Eugen, Cotoran Alexandru, Silaghy Gavrila, Rufer Acos, Vasilescu Aurelia și Enache Ion, care au încercat să țină o întrunire cu caracter politic pe terenul de aterisaj al Aeroportului Băneasa.

Din procesul verbal adresat de dl. Stelian șeful Poliției aeroportului se menționează că, cuvântarea era ținută de cunoscutul comunist Preoteasa Grigore, student, fost condamnat de Consiliu de Răsboiu al Corpului II Armată, 2 ani închisoare pentru activitate comunistă, iar din declarația d-lui Tănăsescu Gh. Șeful serviciului de întreținere a Aeroportului Băneasa nu se face altă mențiune decât că, la oficiul polițienesc Preoteasa vocifera că nu este lăsat în pace.

Pentru a se stabili dacă în adevăr Preoteasa Grigore ținea întrunire pe terenul Aeroportului; în continuarea cercetărilor au fost audiați elevii de liceu Cotoran Alexandru și Enache V. Ion. Din declarațiile numiților rezultă că publicul trecător ce mergea pe jos la pădurea Băneasa pentru a scurta drumul a mers pe o porțiune din terenul aeroportului Băneasa.

Publicul mergea în grupuri mici de câte 2-3 persoane fără să se fi oprit cineva pe loc sau să fi vorbit vreo chestiune politică.

Cei ce au trecut pe teren au fost lăsați în pace, iar cei ce se găseau în treacăt pe terenul aeroportului au fost luați la oficiul polițienesc.

Elevii de liceu nu au cunoscut nici pe nici unul din persoanele aduse la poliție cu ei, decât că aceștia erau în mai multe grupuri și la distanță de 50-100 de m. fiecare grup.

De către noi Preoteasa Grigore și Griumberg Estera sunt

cunoscuți că fac parte din mișcarea comunistă. Pentru acest fapt nu li se poate imputa nici o vină, decât că a călcat pe terenul de aterizare al Aeroportului Băneasa.

Astfel fiind situația, vă rugăm să dispuneți.

Șeful Brigăzii II Socială
Comisar, *indescifrabil*

U.M. 02600
București
Fond 948/3
Dosar Nr. 93
Filele 16

.....

REFERAT

30 Septembrie 1940.

Direcțiunea Generală a Poliției cu adresa nr. 67941/940 solicită a i se comunica relațiuni asupra numitului Preoteasa Grigore cu domiciliul în str. Cerna nr.51, precum și motivele ce au determinat internarea lui în lagărul Caracal.

Față cu cele de mai sus avem onoare a raporta următoarele:

Preoteasa Grigore, fost student la Litere, născut în București la 10 August 1915 fiul lui Ivan și Zoe, face parte din Comitetul central al Tineretului Comunist.

La 4 martie 1935, organele Direcțiunei Generale a Poliției, procedând la mai multe descinderi domiciliare, a reușit să aresteze pe membri componenți ai organizației Tineretului Comunist din Capitală, printre care se găsea și Preoteasa Grigore, confiscând întreg aparatul tehnic cu ustensilele necesare de imprimare a materialului de propagandă revoluționară, precum și depozitele clandestine din str. Profetului nr. 20, str. Distrorului nr. 35 și str. Nicolae Tei nr. 83.

La 16 septembrie 1935, a fost judecat de Consiliu de Război al Corp. II Armată și prin sentința nr. 376 a fost condamnat la 2 ani și 6 luni închisoare, 40.000 de lei amendă, 8 ani interdicție și 500 de lei cheltuieli față de stat.

După ispășirea pedepsei numitul era văzut în anturajul a diferite persoane identificate de către organele noastre că activează și au un rol important în mișcarea clandestină comunistă, fapt ce a determinat arestarea sa, în ziua de 10 iunie a.c. și internarea în lagărul Miercurea Ciuc, fiind socotit periculos ordinei și siguranței statului.

ȘEFUL BRIGĂZII SOCIALE
COMISAR,
Indescifrabil

U.M. 02600
București
Fond 948/3
Dosar Nr. 93
Filele 24

■ IRINA ZAMFIRESCU

Keywords:
common interest, diplomacy, new order,
political change

● Aceste articulații, imperative și, în
● definitiv, facilitatoare, permit flexibili-
● tatea și, deci, posibilitatea de a îmbună-
● tăți ori ușura procesul de „implementa-
● re” a unor proiecte comune. La nivelul
● costurilor este foarte eficient a întreține
● o alianță prin redefinirea acesteia în
● funcție de sinergia actorilor statali,
● obiective și contexte. Aceasta poate fi

una din explicațiile pentru care NATO a supraviețuit scopului inițial „keep the Americans in, the Germans down and the Russians out”¹. Organizației i se impută des că și-a depășit prerogativele și chiar mandatul. Însă eficiența unei astfel de structuri o obligă la o reevaluare a obiectivelor și misiunii, conforme cu un context post-îndeplinirii obiectivelor.

Analog raționamentului acelora care acuză NATO de a întreține în mod artificial o organizație ce și-a pierdut rațiunea *inițială* de a fi, Rusiei i se poate imputa încăpățănarea de a nu renunța la URSS. *Comunitatea Statelor Independente* (C.S.I.) este o idee a Rusiei prin care își menține sfera de influență asupra statelor care, în mod tradițional, reprezintă interesul strategic a acesteia. Scopul pentru care această formă de existență suprastatală² există este circumscris interesului Rusiei de a-și menține influența în zonă, iar mecanismul principal de menținere a statelor în cadrul alianței îl reprezintă șantajul energetic pe care Rusia îl practică, în virtutea poziției de furnizor de resurse energetice. Mecanismul realist de a-și potența elementul ce vulnerabilizează este profitabil și servește intereselor imediate ale Rusiei, astfel că justificarea se limitează la parametrul poziționării geostrategice.

Summitul din aprilie reinventează relația NATO-Rusia. Metaforic, Hillary Clinton face cadou ministrului rus de externe, Sergey Lavrov, un *reset button*. Reinventarea relației dintre Statele Unite ale Americii și Rusia are consecințe majore la nivelul întregii societăți internaționale și a relațiilor de putere. Iar această inițiativă aparține lui Barack Obama.

Societatea internațională este însă sceptică cu privire la acest demers. Un sondaj efectuat de Atlantic Council arată că europenii sunt mai încrezători în acest demers diplomatic decât chiar populația inițiatorului lor, cea americană. O proporție de mai bine de două treimi din populația americană întrebată și-a exprimat convingerea conform căreia eforturile americanilor se vor dovedi a fi inutile, în timp ce 48% dintre europeni cred în eficiența acestui demers.

Platforma electorală a lui Obama a cuprins în mod explicit ameliorarea relațiilor cu Rusia. Pe timpul mandatului Bush, relația dintre aceste două state a atins punctul critic de după Războiul Rece, astfel că intervenția diplomatică venită din partea noului președinte este una îndelung așteptată.

Redefinirea liniilor majore de politică externă ale SUA are repercusiuni majore asupra întregii arhitecturi a relațiilor internaționale. S-au creat anumite reflexe ce determină o legătură intimă între direcțiile majore de politică externă ale SUA și acelea ce descriu principalele direcții ale NATO. Acest fapt se datorează, printre altele, în principal contribuției financiare a acestui stat la bugetul alianței, precum și statutului tradițional de inițiator de politici mondiale.

Astfel că ceea ce se petrece între SUA și Rusia devine relevant în argumentarea actualelor mecanisme și posibilelor proiecții cu privire la acțiunile NATO.

În ciuda tendințelor din timpul mandatului lui George Bush de răcire a relațiilor, este evidentă dorința SUA de a se apropia de Rusia. Cea mai evidentă dovadă o constituie înființarea așa numitului *The NATO – Russia Council*. Argumentele ce justifică acest demers sunt multiple și se înscriu în firescul relațiilor internaționale contemporane ale liberalismului. Preceptele morale care patronează această diplomatie sunt completate de calcule prudente ce țin cont de factori invariabili, precum cifrele impresionante ale Rusiei la nivelul exporturilor de petrol ori alte resurse energetice. Diplomația înspre Rusia este pe cât de onestă, pe atât de prudentă.

Însă în ce măsură intențiile Rusiei către Occident pot fi testate și definite? Din nou, raportându-ne la statul american, se poate deduce o încercare a acestora de a

1 The Economist(2008), *Redrawing the Map in Europe*, April 12 th – 18-th.

2 CSI este greu de definit în termenii unei alianțe propriu-zise, lipsindu-i elemente vitale precum consensul cu privire la chiar forma de democrație dezirată.

se întoarce înspre vest. În septembrie 2008, înainte de alegerile din SUA, Obama era preferat lui McCain în mod vizibil: „Obama ar fi primit 27% dintre voturi, iar McCain doar 6%”¹.

La nivelul discursului electoral, în ceea ce privește acele subiecte care afectau Rusia, cei doi președinți au avut direcții opuse de politică externă. Dacă pentru Barack Obama relansarea relațiilor cu statul rus era una dintre prioritățile majore, discursul lui McCain a făcut apel la retorica anti-rusească. Dacă Obama s-a arătat preocupat de a arăta și susține rolul Rusiei ca actor global, a cărui relevanță geostrategică legitimează renegocierea rolului acestui stat, atât în zonă, cât și la nivelul întregii structuri a relațiilor internaționale, pentru McCain, cel puțin la nivelul discursului, s-a dovedit a fi de o relevanță mai mare discursul educativ-punitiv, care întrucâtva izola Rusia în virtutea atacurilor din Georgia.

În mod firesc, poporul rus a ales pe acela dintre cele două figuri care susține integrarea Rusiei în circuitul puterilor internaționale și care recunoaște statutul și locul pe care acest stat trebuie să îl joace. Dar această alegere poate fi explicată și prin dorința acestora de se sustrage izolaționismului tradițional și arogant al unei Rusii autosuficiente ce alege să nu se desprindă de modelul uniunii de state dependente energetic de ea.

Criza economică este unul dintre factorii majori care remodelează politica externă a Rusiei. Pentru un stat ce își hrănește creșterea economică aproape exclusiv din exporturile de resurse energetice, criza economică are un impact și mai mare asupra acestor mecanisme bolnăvicioase care guvernează economia. Astfel că investițiile în forțele armate, spre exemplu, sunt în mod serios afectate, lucru care aduce cu sine o îmblânzire a pozițiilor oficiale.

Factorii care constrâng la cooperare sunt însă completați de aceia ce, în mod firesc, definesc cooperarea ca necesară și optimă în vederea soluționării unor probleme internaționale. Izolaționismul este anulat de postulatul imposibilității izolării surselor de instabilitate internațională. Cel mai evident exemplu sunt terorismul și dezvoltarea armelor de distrugere în masă. Într-un material al Departamentului Apărării al SUA² ritmul proliferării rachetelor balistice este în creștere rapidă. Astfel că și riscul pe care acestea îl asumă este proporțional. În ceea ce privește cifrele – în anul 1972, 9 dintre statele lumii dețineau rachete balistice; în 1990 – 16 state, pentru ca în anul 2006 să se ajungă la 25 de astfel de state. Un răspuns concertat împotriva acestor surse de posibil conflict descrie caracterul optim de reacție la astfel de probleme. Este tipul de pericol ce reactivează noțiunea de *comunitate internațională*. Putin a recunoscut că vede în NATO mecanismul perfect ce facilitează schimbul de intelligence și menține infrastructura continuării luptei împotriva terorismului prin dezvoltarea comună de tehnologii și prin exerciții comune de training pentru subdiviziile specializate în lupte anti-terorism. NATO este conceptualizat în termenii unui mediu ce facilitează exercițiul îndreptat înspre un unic dușman, indiferent de statele participante. În 31 octombrie 2005, Vladimir Putin declara: „nu percep NATO ca pe o organizație ostilă și suntem în proces de cooperare cu aceasta”³.

Valențele economice ale relațiilor dintre Rusia și SUA, cu precădere, sunt considerate a fi sursa *celui de-al treilea război mondial*. Europa este din ce în ce mai îngrijorată de dependența energetică față de Rusia în măsura în care proporția de petrol și gaz preluat de la aceștia depășește un sfert din cantitatea totală de combustibili importați. Gravitatea situației este în crescendo în condițiile în care propor-

1 Studiul a fost realizat pe 6 Septembrie 2008, iar numărul persoanelor intervievate a fost de 1.600 <http://www.reuters.com/article/politicsNews/idUSLA49136220080910>.

2 Department of Defence: *Propunerii de instalații de apărare antirachetă ale SUA în Europa*.

3 Stephen J. Black, THE NATO-RUSSIA PARTNERSHIP: A MARRIAGE OF CONVENIENCE OR A TROUBLED RELATIONSHIP?, pg. 23. <http://se1.isn.ch/serviceengine/FileContent?serviceID=ISN&fileid=1B71BF7F-D670-E1C4-5CB5-2E4C79EF5CE5&lng=en>.

ția este estimată a se majora, iar Rusia folosește monopolul conductelor și oferă târguri bilaterale profitabile pentru a interveni în acest fel în politica energetică europeană.

Factorul germinator al cooperării, la acest nivel, îl reprezintă eficiența în fața unui pericol. Calcul rațional cost-beneficii determină caracterul obligatoriu al acestei cooperări.

Sursele de divergență între cele două structuri depășesc însă aceste puncte solide de convergență.

Relevant pentru analiza relației dintre cele două unități geopolitice¹ este summitul NATO de anul trecut. Summitul a stat sub semnul politicii externe a SUA, pe timpul mandatului președintelui Bush, neinteresat ori preocupat de redresarea relației cu Rusia.

Punctele de dezacord nu au fost puține, iar raporturile dintre Rusia și statele membre, în ciuda diplomației impuse de eveniment, au lăsat impresia unui dezacord total. Rusia a părut că se află la București pentru a se opune în totalitate planurilor alianței nord-atlantice.

Cele mai vehemente reacții de respingere au fost cauzate de planul de extindere a NATO. În ceea ce privește extinderea NATO, în mod curent atitudinea Rusiei a fost una de reticență. Astfel că, de exemplu, în 1994, Boris Elțin afirma „Suntem împotriva unei expansiuni majore și accelerate a NATO”. Apoi, în același an, în aprilie, ministrul de externe Pavel Grachev amenința cu retragerea din *Key Arms Control* și orice alt tip de angajament de dezarmare dacă extinderea NATO continua spre est.

La distanță de 14 ani, Putin reafirmă caracterul claustrofobic al Rusiei. Extinderea NATO este percepută ca o amenințare la adresa Rusiei. Argumentația lui Putin pentru a-și sprijini punctul de vedere cu privire la integrarea statelor propuse spre a fi membre NATO ajunge până la a desființa existența statului ucrainian, fiind definit de acesta în termenii unor cedări de teritorii din partea Rusiei: „Do you understand, George, that Ukraine is not even a state?”², mergând și mai departe, afirmând că o astfel de apartenență ar determina dispariția statului.

Simetric, Bush încearcă să liniștească administrația Kremlinului: „Azi, în timpul unei conferințe de presă, am fost chestionat pe problema reacției Rusiei. Întotdeauna am încercat să liniștesc pe prietenul meu, Vladimir Putin, că este în interesul lui ca la granițele statului pe care îl conduce să fie democrație și că nu își are rostul să se teamă de NATO. Ar trebui să primească cu căldură NATO în condițiile în care această alianță reprezintă o uniune de state dedicate păcii”³.

În ceea ce privește relațiile dintre cei doi președinți, suntem avertizați de think thank-ul Council on Foreign Relations cu privire la caracterul duplicitar al modului de raportare reciprocă al celor doi președinți. Astfel că în ciuda unei relații cordiale între cei doi, odată cu revenirea acestora la opinia publică națională, aceștia se lansau în critici cu privire la politicile celuiilalt.

Activitatea de extindere a NATO, precum și stabilirea unor scuturi antirachetă pe teritoriul unor state din proximitatea Rusiei sunt percepute de către administrația rusă ca o încălcare a tratatului din 1997 dintre cele două părți, tratat în care se stipula că nu vor exista astfel baze majore militare ale NATO pe teritoriile integrate NATO și aflate în proximitatea Rusiei.

Egor Kholmogorov, jurnalist rus, afirmă: „imperiu este principala categorie a oricărei analize strategice politice în limbajul rusesc. Oricând începem să gândim o

1 În ciuda evidentei disparități, la mai multe nivele, în virtutea unor factori ce individualizează puternic cele două unități, începând cu sferele de influență și sfârșind cu interesele lor, cele două părți pot fi denumite astfel.

2 The Economist(2008), *Redrawing the Map in Europe*, April 12 th – 18-th .

3 <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2008/04/20080402-4.html>.

reconstituire la scară largă și pe termen lung a Rusiei, începem prin a ne gândi la un imperiu și în termen de imperiu. Rușii sunt în mod intrinsec imperialiști¹. Continuând argumentul lui Kholomogrov, liderii ruși se sustrag acuzației de imperialism prin justificarea intereselor în statele ce au aparținut fostului bloc comunist prin recenta îngrijorare a acestora cu privire la situația rușilor din aceste teritorii. Fie că este vorba de un pretext ori de o veritabilă problemă a administrației ruse se pare că este scăpat din vedere însăși scopul care a determinat organizațiile suprastatale să se constituie: protecția individului prin optimizarea mecanismelor de securitate. Astfel că acuzele insinuate de subminarea securității cetățenilor ruși sunt nefondate, iar temerile par a fi născute fie din reflexul comunist al opozabilității dintre Est și Vest, fie din căutarea unui pretext pentru a se menține sfera de influență din zonă pe care administrația rusă o numește de un deosebit interes pentru Rusia.

Alegerea dintre est și vest pentru aceste state seamănă cu o alegere mult mai dramatică la nivelul consecințelor directe. Intrarea unor foste state componente ale URSS în NATO ori menținerea acestora în sfera de influență a Rusiei este, în fapt, alegere cu consecințe mult mai puternice decât simpla orientare înspre două zone de influență – este vorba de orientarea înspre două modele de dezvoltare socială cu totul opuse. Alegerea, pentru multe dintre state este strict la nivel nominal pentru că aceasta se face în mod natural și lipsit de aportul efectiv al voinței respectivelor societăți: constrângerile economice dinspre Rusia sunt *factorul decisiv* în cadrul acestor alegeri. Însă unui stat prins în propriile probleme economice, cu grave disparități sociale și lipsa unor proiecte sustenabile pentru a rezolva problemele interne, îi lipsește capacitatea de a formula soluții adecvate ori chiar resurse, de orice fel, pentru soluționarea problemelor celor din zonă. Astfel că, în fapt, chiar dacă din punct de vedere economic resursele energetice nu le mai aduc beneficii majore, măcar la nivelul unui joc de forțe, acestea obligă state din fostul bloc sovietic să nu se îndepărteze de Rusia.

Rusia are o poziție privilegiată în raport cu societatea internațională și știe să speculeze această poziție. Maximizarea oricăror posibile beneficii în virtutea resurselor energetice este una dintre pârgurile principale ale „diplomației” rusești. Astfel că, în ciuda evidentului dezacord dintre valorile occidentului și tipul de politică pe care Rusia îl practică, o poziție concertată și coerentă la nivelul comunității internaționale care să sancționeze abuzurile acestui stat este s-a dovedit a fi cel mai dur test. Statele Uniunii Europene nu au reușit să obțină un consens nici măcar la nivelul unei atitudini cu privire la dimensiunea etică a situației delicate generate de Rusia.

NATO însă a decis, în mod categoric, să rupă orice dialog cu Rusia ulterior evenimentelor din Georgia. O analiză a acestei decizii ar putea răspunde cu privire la scopul acesteia: acțiunea avea ca scop să pedepsească administrația rusă, sau poate fi o formă de constrângere care să determine eliminarea trupelor rusești de pe acele teritorii.

Ceea ce se reclamă cel mai des ca și impediment pentru dezvoltarea unei relații între NATO și Rusia rezidă în însuși fundamentul unei astfel de colaborări: ceea ce este denumit în literatura de specialitate drept vid la nivelul valorilor comune, începând chiar cu modalitatea de raportare la democrație: „în relația actuală dintre NATO și Rusia există o continuă și, posibil, chiar crescândă rivalitate militară, strategică, normativă și ideologică în ceea ce privește valorile politice în lumea politică actuală”². Cu privire la acest aspect, Dimitri Trenin sugerează ca și forță generatoare a unor relații amiabile între Rusia și SUA tocmai o viziune comună cu privire la defi-

1 Stephen J. Black, THE NATO-RUSSIA PARTNERSHIP: A MARRIAGE OF CONVENIENCE OR A TROUBLED RELATIONSHIP?, pg. 33. <http://se1.isn.ch/serviceengine/FileContent?serviceID=ISN&fileid=1B71BF7F-D670-E1C4-5CB5-2E4C79EF5CE5&lng=en>.

2 *Idem*, pg. 19.

niția *binelui* și a *răului*: „Relațiile ruso-americe au fost fructuoase în situațiile în care ambele părți au fost într-un acord fundamental în ceea ce considerau „bine” și „rău” și împărțeau interese comune, obiective necontradictorii, consens în ceea ce privește regulile jocului și distribuția de roluri, precum și așteptări realiste”¹.

În mod tradițional, George Bush a susținut o politică nu tocmai favorabilă Rusiei. Astfel că antipatia poporului rus față de figura președintelui rus a fost unul dintre principalele puncte pe care Vladimir Putin a contat la nivelul politicii sale anti-americe. Însă președintele Bush a părăsit Casa Alba, iar poporul rus, în virtutea studiului mai sus amintit², a preferat pe acela dintre președinți care a enunțat printre prioritățile de politică externă remediarea relațiilor cu Rusia. Acest lucru ar putea indica dorința acestuia de a stabili o relație cel puțin diplomatică. Pe de altă parte, problemele economice interne din nou readuc pe primul loc în preferințele populației ruse un sistem planificat, de tipul aceluia comunist, astfel că teza unei presiuni din partea cetățenilor înspre o politică externă pro occidentală este infirmată. Studiul, elaborat în martie, arată că 58% ar prefera acum modelul planificării centrale, în defavoarea a doar 28% care optează pentru economia de piață și proprietatea privată³. În ceea ce privește tipul de conducere politică, 44% dintre respondenți aleg tipul de conducere anterior destrămării regimului comunist. În aceste condiții, Putin are din nou loc de a maximiza beneficiile unui tip de regim autocrat și de a potența ceea ce populația rusă vede ca și dezavantaj la tipul democrațiilor occidentale.

Relația dintre NATO și Rusia nu este una definită strict în termenii opozabilității. Conflictul dintre cele două unități nu mai este unul deschis, iar punctele de divergență dintre acestea sunt completate de interese comune. Divergențe majore vin pe de o parte de la tipul de politică externă a Rusiei, pe care NATO o califică drept agresivă și abuzivă și, pe de altă parte, sunt acuzațiile Rusiei la adresa NATO care vizează, pe de o parte, extinderea pe care ei o găsesc amenințătoare și, pe de altă parte, scuturile antirachetă.

Consiliul Rusia-Rusia este însă mediul optim de a exploata acele puncte comune, care facilitează exercițiul diplomatic al unor relații nu neapărat amiabile, ci mai degrabă profitabile. Washington Times⁴ identifică principalele zone comune ce prezintă nu doar necesitatea de a fi în mod metodic abordate de ambele părți, ci dezirabilitatea de a elabora strategii care, în timp, să faciliteze comunicarea constructivă între Rusia și NATO.

Astfel că, dintre aceste probleme comune pe agenda NATO și Rusia: securizarea Afganistanului este de maxim interes pentru ambele părți, controlul armelor – criza economică a avut efecte majore asupra investițiilor în acest sector, astfel că transparentizarea proceselor aferente achiziționării de armament se poate dovedi un mecanism în avantajul ambelor părți, securitatea, pe dimensiunea ecologică, în zona Arctică, în condițiile în care topirea ghețurilor afectează ambele părți.

Hoop Scheffer recunoaște că există această fragmentare la nivelul agendei și mizează pe aceste punți comune: „În mod clar interesele Rusiei nu coincid întotdeauna cu cele ale statelor membre NATO. Însă sunt și arii importante unde interesele acestora sunt intersectate. Trebuie să construim un parteneriat pentru a găsi soluții pentru interesele noastre comune”⁵.

1 Dimitri Trenin, *În ajunul întâlnirii dintre Medvedev și Obama*, Carnegie Endowment, <http://www.carnegie.ru/en/pubs/media/81026.htm>.

2 <http://www.reuters.com/article/politicsNews/idUSLA49136220080910>.

3 Studiu elaborat în martie, 2009, <http://www.telegraph.co.uk/sponsored/russianow/5206767/The-Russian-polls-Mass-protests-and-socio-economic-systems.html>.

4 Karl-Heinz Kamp(2009), *Relaunching NATO-Russia ties*, 15 Martie. <http://www.washington-times.com/news/2009/mar/15/relaunching-nato-russia-ties/>.

5 Discursul lui Hoop Scheffer, 4 Aprilie 2009, <http://www.nato-pa.int/Default.asp?CAT2=o&CAT1=o&CAT0=o&SHORTCUT=1808>.

Însă, în ciuda tonului optimist al summitului, Rusia din nou se îndepărtează de NATO – decide că nu mai este oportună întâlnirea NATO- Rusia programată pentru 7 mai. Se pare că exercițiile militare programate de NATO în Georgia reprezintă un afront la adresa Rusiei. Cu atât mai mult cu cât a existat cererea explicită ca acest exercițiu să fie abandonat. Declarația lui Medvedev cu privire la situația actuală a Georgiei este că un președinte pro-occidental lezează interesele Rusiei. Ceea ce nu poate controla, este dăunător. Justificarea pentru care decizii de politică internă ale unui stat lezează interesele statului rus nu există. Suspiciunea cu privire la această ostilitate sunt acelea ce se înscriu în imposibilitatea de a renunța la controlul asupra fostelor state comuniste.

Diferențele dintre summitul de anul acesta și acela de anul trecut sunt unele fundamentale – subiectele majore de anul trecut au lipsit din agenda evenimentului de anul acesta. Amplasarea scutului antirachetă ori candidatura unor noi state au fost înlocuite de îndelungate dezbateri pe tema reconstrucției Afganistanului și îmbunătățirea relațiilor cu Rusia.

În fond este vorba de reprioritizarea și regândirea cronologică a strategiei NATO. John Hulsman, expert în relații internaționale la Council on Foreign Affairs, declara „ceea ce Washingtonul pare să spună astăzi Moscovei este în esență că avem nevoie de cooperarea Rusiei pentru a opri nuclearizarea Iranului, iar noi, în schimb, suntem dispuși să amânăm eforturile de construire a unui scut antirachetă în Europa Centrală”¹.

Relația dintre NATO și Rusia a fost dintotdeauna facilitată ori, din contră, afectată, de SUA. Aceasta nu poate fi gândită omițând *canalul* principal de comunicare ori, din contră, principalul impediment. Schimbarea administrației la Casa Albă a afectat și agenda NATO, astfel că de la discuțiile de anul trecut ce s-au constituit în factori de tulburare a relațiilor dintre Rusia și NATO s-a ajuns ca anul acesta o îmbunătățire a acestei relații să fie prioritară.

În ce măsură aceasta nu este doar o tendință, ci chiar politică susținută, și care este aportul pe care Rusia îl va aduce acestor demersuri este încă un lucru incert. Însă este vizibilă o conversie, în doar un an, de la politici de înfruntare la demersuri diplomatice de apropiere, de la *ostilitate* la *negocieri*, de la Bush la Obama.

¹ John Hulsman, *Articolul 5 este sacrosanct*, Revista 22, 31 martie – 6 aprilie 2009, în cadrul unui dosar dedicat NATO, dosar elaborat de Octavian Manea.

■ DAN PAVEL

Keywords:
national security, unipolarism, foreign
policy, Barack Obama, civil society

1 Exemplu? Doar două. Continuarea războiului internațional împotriva terorismului. Sprijinirea de către SUA a statului Israel. Nu voi explica acum motivele pentru cele două, mai ales pentru sprijinirea Israelului, pentru că înțelegerea acestui sprijin ar trebui să țină de cultura generală a experților în relații internaționale, *security studies*, is-

De la statutul de megavedetă politică la cel de mare om de stat este însă un drum lung, care trece prin dilema de a alege între ceea ce trebuie schimbat și ceea ce nu se poate schimba. Obama o trăiește dramatic, fiind supus presiunilor din toate părțile, atît dinspre stînga și extrema stîngă americană, care pretinde de multe decenii că politica de securitate a SUA trebuie și poate fi schimbată, mai ales în sensul care le convine inamicilor săi ideologici ori geopolitici, ceea ce ar echivala cu autoanihilarea ca supraputere, pînă la dreapta republicană, conservatoare sau neoconservatoare, care pretinde că nimic important nu poate fi schimbat în politica internațională a SUA, nici din actualul său statut geopolitic și strategic¹. În mod simptomatic, cu ultimul punct de vedere sînt de acord și anumite grupări teroriste radicale, din categoria adversarilor ireconciliabili ai lumii libere și mai ales ai Americii, cum ar fi Al Qaeda. Acestea au declarat deja că administrația Obama nu va schimba nimic din politica internațională a administrației precedente.

Atenția fără precedent, simpatia și sprijinul de care se bucură în lumea întreagă președintele nou ales al Statelor Unite ale Americii se explică în mare parte prin speranțele îndreptățite, dar și prin cele exagerate, pe care oamenii și le-au pus în cel mai puternic om al lumii moderne. Dacă ne uităm însă la modul în care comunitatea internațională a reacționat la primele 100 de zile ale președinților americani de la John Fitzgerald Kennedy încoace, există cîteva diferențe semnificative. Toți ceilalți au fost priviți ca niște lideri ai Americii, supraputerea „capitalistă” din lumea bipolară a Războiului Rece ori unica supraputere a lumii unipolară de după prăbușirea regimurilor comuniste totalitare de tip sovietic. **Doar Barack Obama este privit ca un lider al întregii lumi**². Un lider simbolic. Nevoia de *leadership* a planetei este mai mare ca niciodată. Marea provocare pentru Obama este să depășească statutul informal și simbolic de acum. Ceea ce ar echivala cu o recunoaștere de către ceilalți a statutului Americii în lume. Înainte de ultimele alegeri prezidențiale, cei mai mulți antiamericani din lume își motivau antipatia și resentimentele prin reacția de respingere a politicii externe a administrației Bush. Ba chiar prin respingerea personală a lui George Bush jr. Simpatia pentru Obama ca factor al reversibilității rămîne deocamdată o simplă ipoteză.

Întîlnirea secretă dintre Barack Obama și cei 50 de responsabili CIA a fost unul dintre gesturile așteptate în lumea întreagă. De ce? Pentru că toată lumea voia să-și

torie, știință politică, *intelligence*. Dovada? Obama l-a nominalizat pe Charles Freeman, fostul ambasador USA în Arabia Saudită, fost oficial în State Department, în funcția de Președinte al lui National Intelligence Council. Deși avea prieteni în *Establishment*, mai mulți senatori ori representatives (cum ar fi Senatorul democrat Chuck Schumer, de New York) l-au respins și au făcut asemenea presiuni asupra lui Obama, încît acesta a trebuit să-și retragă propunerea. Au fost mai multe motive: Freeman a făcut de mai multe ori declarații dure împotriva Israelului; legăturile sale financiare cu Arabia Saudită, dar și cu o firmă chineză de petrol care încerca să intre pe piața din Iran.

1 De pildă, Richard Perle, „Ambushed on the Potomac,” *The National Interest*, Nr. 99, January/February 2009. Richard Perle este un influent gînditor strategici, personaj legendar al neoconservatorismului. Socotit de inamicii „arhitectul Războiului din Irak,” cunoscut în cercurile din Washington, D.C., drept „Prințul Întinericului” (după cartea publicată de Alan Weisman în 2007, *The Prince of Darkness: Richard Perle: The Kingdom, The Power & The End of Empire in America*), Perle analizează lucid în acest text politica externă americană din vremea lui Bush, precum și perspectivele politicii externe pentru administrație. „Those who expect an Obama foreign policy to differ significantly from the most recent policy of the outgoing administration will be surprised by what is likely to be a seamless transition: not from White House to White House, but from State Department to State Department. On all the main issues—Iraq, Iran, Russia, China, Islamist terrorism, Syria, the Israeli-Palestinian dispute, relations with allies—Obama's first term is likely to look like Bush's second.”

2 Publicitatea din jurul lui Barack Obama este motivul pentru care am renunțat de a-i rezuma activitatea politică, biografia și marile atuuri. Voi face însă referiri la elemente semnificative din biografia altor personaje cheie din acest joc politic, pentru că în afară de Obama mai sînt cîteva caractere puternice, care au deja și vor avea un rol însemnat în istoria care tocmai se scrie.

dea astfel seama de modul în care noul President of the United States of America se va raporta la politica internațională a administrației Bush Jr. Întâlnirea a avut loc pe 13 aprilie 2009, la sediul central al Central Intelligence Agency, din Langley, Virginia, care se află la câteva mile de Washington, D.C., capitala Americii¹, și capitala lumii. O întâlnire strict secretă. Presa a avut însă voie să afle și să publice anumite informații. Astfel, publicul a aflat că Obama i-a asigurat pe oficialii, analiștii, coordonatorii de *covert actions*, strategii din cadrul agenției externe de *intelligence* că nu va cere acuzarea în instanță a agenților și interogatorilor CIA implicați în torturarea teroriștilor reținuți în sistemul penitenciar secret al agenției. Deși răspunsul lui Obama era unul așteptat, mesajul a fost pentru cei mai mulți unul neașteptat. Mai ales că el s-a produs pe fondul scandalului publicării unor CIA „memos” secrete privind procedurile de tortură aprobate de administrația Bush. Iar anumiți congressmeni chiar l-au avertizat pe noul președinte că s-a pronunțat înaintea publicării concluziilor raportului Congresului².

Obsesia „primelor 100 de zile” este un stereotip jurnalistic sau un canon analitic cu origini legendare. Sintagma a făcut carieră de când Napoleon Bonaparte a încercat să schimbe din nou destinul și istoria, după reîntoarcerea sa în forță din primul exil, de pe insula Elba. Intervalul de „100 de zile” este însă prea redus pentru a permite analiza profundă a unei structuri instituționale atât de complexe precum președinția americană. Analitic și explicativ, este nevoie de 1000 de zile sau de un ciclu închis pentru un verdict coerent cu privire la calitatea unui președinte de stat. În teoria partidelor, este nevoie de cel puțin trei runde de alegeri generale pentru explicarea complexă a unei formațiuni politice. În teoria democrației, marii autori

1 În fruntea responsabililor se afla și noul director al CIA (directorul nr. 21 al CIA), Leon Panetta, profesional cea mai controversată nominalizare făcută de Obama. Panetta iese complet din paradigmele aiurite din presa autohtonă cu privire la „noua generație de tineri” și experți care conduce America: născut în 1938, catolic, fiul unor imigranți italieni, absolvent de științe politice și drept, profesor de *public policy*, fost republican trecut la Partidul Democrat în 1971, după controverse dure cu președintele Nixon pe tema promovării drepturilor civile (ca Director of the Office for Civil Rights nominalizat de președinte), fost *representative* de California (ales de 9 ori în House of Representative, unde a condus a fost și U.S. House Committee on the Budget), fost White House Chief of Staff în administrația Clinton, fără nici o experiență formală în domeniul serviciilor secrete. Fost locotenent în armata americană, militant și promotor al unor cauze ecologice, colaborator al guvernatorului republican de California, Arnold Schwarzenegger, membru în „the Iraq Study Group, a bipartisan national commission seeking a new course for the war in Iraq”, Panetta este considerat unul dintre cei mai talentați manageri, omul consensului, capabil să găsească soluții instituționale și informale pentru relația tensionată dintre CIA și U.S. Congress.

2 În cazul de față, cea mai semnificativă reacție de „congressman” a fost cea a unei „congresswoman”, Senatoarea (California) Dianne Feinstein, Senate Select Committee on Intelligence Chairman, care i-a trimis lui Obama o scrisoare, cerându-i să nu se mai pronunțe cu privire la potențiale acuzații ale procurorilor pînă când comitetul senatorial condus de ea nu își va finaliza investigația privind programul CIA de detenție și interogare. Scrisoarea avertisment venea din partea unui Senator democrat, ceea ce ne arată, pentru a nu știu cîta mîia oară că acolo există o reală separare și un control reciproc al puterilor în stat, chiar și în chestiuni de securitate națională și *intelligence*. Cînd a aflat de nominalizarea făcută de Obama pentru a conduce CIA (vezi mai sus, Leon Panetta), Feinstein a declarat că întotdeauna a considerat că în fruntea Agenției trebuie să stea un „insider,” un om al serviciilor. La confirmarea lui Panetta din cadrul comisiei, Feinstein a subliniat însă că are încredere că un om cu integritatea sa va putea conduce serviciul secret și să asigure securitatea națională a Americii fără să compromită valorile americane. Fără a provoca ironii prostești cu privire la trecutul aleșilor, ocupația, religia, averea ori vîrsta lor, Dianne Feinstein - una din cele mai puternice femei din America, născută în 1933, evreică, în topul averilor personale din Congress - a fost în tinerețe fotomodel, apoi primar al orașului San Francisco, între 1978 și 1988. Comparatiști, teoreticienii democrației și experții în servicii secrete ar trebui să compare funcțiile, autoritatea și controlul (politic, administrativ, bugetar) al comisiilor senatoriale americane asupra serviciilor secrete cu acelea din România. Senate Select Committee on Intelligence controlează toate serviciile secrete americane.

au nevoie de intervale mari de timp pentru a decide dacă o țară aparține sau nu categoriei democratice. Perioada celor „100 de zile” poate fi însă semnificativă, prin deschiderile și „străpunerile” (*breakthroughs*) sale. Repetarea acestui demers după ce vor fi trecut cele 1000 de zile va fi cu siguranță benefică pentru a verifica anumite ipoteze ori linii evolutive încă neclare acum.

În teoria partidelor politice, se acordă o importanță deosebită funcțiilor exercitate de respectivele organizații. Din punctul de vedere al exercitării puterii, cea mai importantă funcție este cea a selectării cadrelor, a alegerii persoanelor potrivite care trebuie puse în funcțiile cheie la nivel central și local. Președintele Americii exercită o funcție asemănătoare. Selectarea cadrelor de către președinte este modul în care un președinte se poate salva pe sine și poate să urmărească binele public ori interesele de grup. Personalitățile alese și nominalizate de președinții postbelici s-au bucurat de o atenție sporită, iar tocmai de aceea „regula de aur” a fost nominalizarea unor experți prestigioși, a unor specialiști de primă mână. Obama nu a făcut excepție, m-am referit deja la subiect și voi reveni asupra lui.

Alegerea unui nou președinte american nu echivalează cu o schimbare de regim politic. Este o banalitate care trebuie repetată pînă vor înțelege cei care prevedeau schimbări radicale că dilemele continuate-discontinuitate sînt trăite mai ales de către dilențanți și „conspiracy-minded individuals”. Rolul și funcțiile oricărui președinte american ales sînt predeterminate de statutul geopolitic pe care USA îl are în lume, indiferent cine vine la Casa Albă: *unica supraputere mondială dintr-o lume unipolară*¹, aflată după 9/11 într-un război internațional împotriva terorismului (după ce a fost atacată pe propriul teritoriu, iar principalele victime au fost civili) cu două armate aflate simultan în misiuni excepționale (misiuni postbelice, în care se îmbină asigurarea securității, asistența economică și politică, lupta cu teroriștii, cu secetele islamice și alte facțiuni) în două țări cucerite (Afganistan și Irak). Statutul USA

1 Bibliografia acestei epoci istorice unice, cea a unilateralității, este spectaculoasă. Creatorul termenului de *unipolaritate* este comentatorul politic și gînditorul strategic Charles Krauthammer, într-un faimos studiu publicat în numărul special „America and the World, 1990” al revistei *Foreign Affairs*, Volume 70, Nr. 1, intitulat „The Unipolar Moment.” După Krauthammer au intrat în dezbateră de idei multe alte personalități, iar apoi s-au născut inițiative civice în domeniul securității naționale și relațiilor internaționale, cum a fost de pildă Project for the New American Century, înființat în 1997, de către neoconservatorii William Kristol și Robert Kagan, cărora li s-au adăugat numeroase alte personalități, inclusiv Richard Perle, William Wolfowitz și Charles Krauthammer. Acest grup a început să îi ceară imperios președintelui Clinton o schimbare a politicii externe americane pe baza unor principii pe care le va îmbrățișa în mare parte Bush, după 9/11. Ideea de „*regime change*” în Irak era exprimată acolo explicit, ceea ce l-a făcut pe președintele Clinton să emită un ordin executiv în acest sens. Din multe puncte de vedere, acuzațiile aduse lui George Bush, jr., pentru politica pe care a dus-o sînt nedrepte, pentru că aceste idei circulau de mai mulți ani. Bush a avut doar curajul să transforme o inițiativă a societății civile în strategia militară, politică și de *intelligence* a unei supraputeri a lumii. Peste mai bine de un deceniu de la textul inițial, Krauthammer și conceptul său continuau să provoace controverse. Astfel, Charles Krauthammer a ținut pe 12 februarie 2004 un discurs celebru la American Enterprise Institute for Public Policy Research, intitulat „Democratic Realism. An American Foreign Policy for a Unipolar World,” care nu numai că a obligat întreaga comunitate academică preocupată de relațiile internaționale și *Establishment*-ul strategic să-și regîndească paradigmele, dar l-a făcut pe Francis Fukuyama să-și anunțe public „despărțirea” de mișcarea intelectuală neoconservatoare. El l-a criticat pe Krauthammer într-un alt text de referință, „The Neoconservative Moment,” *The National Interest*, June 1, 2004. S-a născut o controversă de idei urmărită cu sufletul la gură de către cei interesați. Replica lui Krauthammer, din textul, publicat tot în *National Interest*, a fost nimicitoare pentru Fukuyama. Decît să mai polemizeze direct cu „nemișosul” Krauthammer, Fukuyama a preferat să scrie o carte formidabilă, în care despărțindu-se de neoconservatorism făcea un serviciu contemporanilor prin explicarea originilor intelectuale ale neoconservatorismului. În același timp, el avertiza pe cine dorea să audă cu privire la necesitatea schimbării din temelii a gîndirii strategice americane, pe termen lung, astfel încît să nu se mai repete angajamentele mai mult decît riscante de tipul celei din Irak.

de unică supraputere, aflată în perioada unipolarității, nu numai că a atras dezavantaje majore de securitate, dar poate fi gestionat în mod diferit, în funcție de viziunea strategică împărtășită de Number One, de alți lideri decisivi, de consilierii lor.

Marii specialiști americani în relații internaționale, studii strategice, de securitate și *intelligence*, așteaptă din partea lui Obama să facă tot ceea ce trebuie pentru continuarea, consolidarea și împlinirea programului strategic care decurge firesc din statutul USA de unică supraputere a lumii. Criticile dure care i-au fost aduse președintelui Bush jr. și cărora Obama trebuie să le dea atenție sînt numeroase. În dezbaterea de idei care precedă schimbările pragmatice de politici de securitate și relații internaționale sînt angajate mai multe școli de gîndire și o mulțime de gînditori individuali, ale căror paradigme se abat semnificativ de la sistemele canonice de referință ale marilor școli. Criticile aduse administrației Bush au fost legate de faptul că nu a acționat consecvent pe plan geopolitic, pentru a gestiona strategic relațiile cu marile puteri ale lumii, care deja amenință poziția de supraputere a Americii, iar pentru a evita antagonizarea lor USA trebuie să devină lider într-un parteneriat strategic complex în diferite regiuni ale lumii și la nivel global, că a pus prea mult accentul pe puterea brută, militară, înarmare și de purtare a unor războaie (*hard power*) care pot fi toate cîștigate pe cîmpul de luptă, dar pierdute cultural, politic, simbolic în agitatele perioade postconflict¹. Chiar dacă nu va pierde niciodată statutul de cea mai mare putere militară din lume, contraargumentul împotriva folosirii exclusive a absolutei superiorități militare este că tocmai acest statut îți provoacă pierderi mai mari decît cîștiguri, dacă nu este însoțit, iar în ultimă instanță înlocuit, de puterea de a impune respectul, admirația, dorința de emulație (*soft power*)².

De fapt, Președintele Obama nici nu prea are de ales între variante dintr-un spectru prea divers, deoarece toate aceste abordări strategice și de relații internaționale circumscriu un „nucleu rațional”. Teoreticienii care propun schimbări radicale – cum ar fi dezarmarea totală a USA ori retragerea completă din anumite regiuni ale lumii, în general cele care contează – nici măcar nu sînt luați în considerare. Cele mai comice abordări, care n-ar trebui menționate dacă nu am trăi într-o țară precum România, unde frecvența lor este simptomatică, provin din incapacitatea unor intelectuali de a înțelege diferența de statut internațional și strategic între țările mici, cele mijlocii, mari puteri și supraputeri. Aceste abordări romantice vorbesc despre necesitatea ca în cadrul marilor instituții internaționale să existe egalitate absolută de vot între țări, indiferent de mărimea lor, de importanța lor strategică, de gradul de dezvoltare economică și de diferențele de regim politic. Un președinte nici nu poate fi ales în America dacă ar gîndi astfel măcar o clipă. Revenind la firul logic al expunerii, pe care am vrut de fapt să-l pun și mai tare în evidență prin abaterea de mai sus, „nucleul rațional” în jurul căruia se învîrt cele mai importante decizii pe care Obama trebuie să le ia este **realismul**. Cu alte cuvinte, Obama va alege dintre variantele realismului. Dacă ne plac neologismele, putem să-i spunem **neorealismul**.

1 Din motive de spațiu, din lunga listă a gînditorilor strategici și specialiștilor în relații internaționale care au criticat administrația Bush, nu îl voi cita decît pe fostul National Security Advisor al președintelui democrat Jimmy Carter, americano-polonezul Zbigniew Brzezinski. El și-a formulat consecvent ideile și programele, chiar înainte de venirea la putere a lui Bush și înainte de producerea devastatorului atac din 9/11, în mai multe studii și cărți: *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives* (1997); *The Geostrategic Triad: Living with China, Europe, and Russia* (2000); *The Choice: Global Domination or Global Leadership* (2004); *Second Chance: Three Presidents and the Crisis of American Superpower* (2007). Datorită unor împrejurări speciale, toate cărțile sale din ultimii 15 ani au fost traduse în limba română, în special de către Editura Antet.

2 Pentru distincția între *hard power* și *soft power*, dar și pentru modul în care USA trebuie să-și apropie marile națiuni ale lumii, vezi Joseph S. Nye, Jr., *The Paradox of American Power. Why the World's Only Superpower Can't Go It Alone* (Oxford, New York: Oxford University Press, 2002).

Va fi vorba fie despre un neorealism etic, fie de un neorealism apropiat de viziunea lui Krauthammer despre realismul democratic. Deși Bush a fost acuzat de inamicii săi că s-a inspirat din neoconservatori ori în particular din gândirea lui Krauthammer, aceștia s-au delimitat de Bush de multă vreme, arătând cât de mult s-a îndepărtat acesta de abordările lor și chiar identificând cauza eșecului/eșecurilor ca fiind legată tocmai de această îndepărtare. Neorealismul lui Obama a putut fi identificat atît în campania electorală, în discursul de la investirea ca președinte, precum și în declarațiile și acțiunile inițiate deja ca președinte. Nu urmează decît ca în următoarea perioadă să identificăm tipul de neorealism. Va fi vorba de o apropiere deliberată ori întîmplătoare de un model de neorealism deja existent sau de un neorealism care se va autodefini prin acțiuni concrete – „U.S. Foreign Policy Making Process” – așa cum s-au petrecut lucrurile cam cu fiecare președinte american în parte.

Datorită modului cum a gestionat (deliberat și ținînd cont exclusiv de „interesul național” al USA¹) crizele naționale, internaționale, precum și cele două războaie câștigate pe cîmpul de luptă, dar încă necîștigate în plan politic ori poate chiar pierdute ulterior, administrația Bush a reușit să ridice antiamericanismul pe cele mai înalte culmi din istoria modernă². Antiamericanii de toate culorile din lumea întreagă își motivau resentimentele făcînd referire la erorile administrației Bush. După primul an la White House a lui Obama, vom afla dacă înlocuirea administrației Bush va atrage și scăderea antiamericanismului în lume, iar în particular în anumite țări care în ultima jumătate de secol au transformat antiamericanismul în sistem absolut de referință în relațiile internaționale.

Indiferent de modul în care lumea va reacționa, Obama este obligat să gestioneze situația geopolitică a unipolarității, inedită în istorie. În plus, datorită forței economice enorme a SUA și faptului că de la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial încoace a fost principala putere economică a lumii³, criza economică și financiară din Noul Continent s-a repercutat în lumea întreagă, provocînd cea mai puternică criză

1 Unul dintre cele mai răspîndite stereotipuri din lume, care bîntuie deopotrivă publicul larg și elitele, este cel legat de USA ca promotor al globalizării. Or, așa cum s-a văzut încă de pe vremea Războiului Rece, principalul reper al politicii internaționale americane și a strategiei americane de securitate este „interesul național.” Nu întîmplător, cercurile neoconservatoare au lansat în 1985 revista de studii internaționale intitulată *The National Interest*, care a fost deliberat concepută de fondatorul ei Irving Kristol de pe poziții critice față de *Foreign Affairs*, editată de cel mai influent NGO din lume și din istorie, Council on Foreign Relations, care au promovat (printre multe alte subiecte de dezbatere) încă de la înființare (1921, respectiv 1922) ipotezele necesității globalismului, mondialismului, monedei unice mondiale, guvernului mondial. Ca o etapă preliminară, Council on Foreign Relations a promovat cu succes inițiativa celei mai cuprinzătoare instituții internaționale, United Nations. Este semnificativ faptul că după cearta cu Krauthammer și cu neoconservatorii, Francis Fukuyama a înființat o nouă revistă de studii internaționale, *The American Interest*. Explicit, Tom Nairn a demonstrat într-un text publicat în 2003 în *Open Democracy* tezele „globalizarea nu înseamnă americanizare,” „America este inamicul globalizării,” etc., „America: Enemy of Globalization.”

2 Subiectul antiamericanismului în creștere după 9/11 merită a fi studiat „în sine” și „pentru sine,” ca să folosesc un clișeu filosofic. Dincolo de miza academică, de *political science* ori istoria mentalităților, antiamericanismul este deja un factor și devine o cauză strategică majoră a pierderii de către USA a statutului unipolarității și de unică supraputere a lumii. Nici nu trebuie o demonstrație foarte complicată pentru a susține această ipoteză. Este suficient să rememorăm schema geopolitică a luptei dintre cele „trei mari puteri – A, B și C”, descrisă de George Orwell în 1984. Cînd puterea A devine prea puternică în confruntarea sa cu puterile B și C, atunci acestea două se aliază între ele pentru a învinge A. Și tot așa. Or, după bipolaritate și unipolaritate se așteaptă ca în următoarele decenii să urmeze o perioadă de multipolaritate. Ceea ce înseamnă că împotriva USA pot colabora mai multe puteri mari și mijlocii, pentru a pune capăt hegemoniei sale.

3 Poziția USA de principală putere economică și tehnologică a lumii a fost pusă puternic sub semnul îndoielii de către China, Uniunea Europeană, dar și de alte state care vin din urmă.

financiară și economică de după cel de-al doilea război mondial. Prin urmare, noul președinte trebuie să înfrunte toate „cele trei crize” ale lumii contemporane¹: criza economică și financiară globală, despre care vorbește toată lumea, dar care de fapt este și cea mai ușoară; criza geopolitică, definită de contradicțiile dintre interesele singurei supraputeri și interesele tuturor celorlalți actori importanți sau mai puțin importanți, de scăderea dramatică a relevanței instituțiilor internaționale; criza democrațiilor liberale, care afectează toate democrațiile consolidate ale lumii, precum și țările aflate în tranziția către democrație. Simptome precum scăderea încrederii în instituțiile democrației, prăbușirea participării politice și a activismului civic, în particular scăderea constantă a procentului participării cetățenilor la alegeri, sînt proprii tuturor țărilor. În plus, în SUA, dilema proprie democrațiilor moderne, cea între ordine (sau securitate) și libertate individuală, a fost supusă unei presiuni fără precedent, datorită încălcării drepturilor individuale, ale teroriștilor și celor bănuți de terorism, precum și a sponsorilor, sprijinitorilor cunoscuți sau doar bănuți.

Cea mai echilibrată și profesionistă evaluare a politicii internaționale din vremea președintelui republican Bush jr. a fost făcută de doi specialiști din tabăra democrației, care au lucrat pe vremea președintelui Bill Clinton pentru National Security Council². Daalder și Lindsay au rezumat astfel principalele puncte ale ceea ce ei au numit „the Bush Revolution in Foreign Policy”:

- pentru atingerea scopurilor strategice și apărarea intereselor americane, este preferabil exercițiul unilateral al puterii americane față de acțiunea care ține cont de legea internațională și instituțiile internaționale (*unilateralism* vs. *multilateralism*). Avantajele unilateralismului față de multilateralism țin de eficiența strategică și militară: astfel, după atentatele din 9/11, planificatorii militari își aminteau cu groază cît de complicat a fost în războiul din Kosovo, unde trebuiau tot timpul să obțină consensul cu partenerii din NATO, pe cînd în războiul din Afganistan, unde nu au trebuit să supună aprobării străine nici una dintre decizii;
- promovarea doctrinei active *preemption*, la care nu s-a mai apelat doar în ultimă instanță, în dauna doctinelor reactive anterioare *deterrence* și *containment*. După cum au precizat Daalder și Lindsay, dar și alții înaintea lor, problema cu această doctrină de securitate venea din combinarea unor concepte diferite, ceea ce a creat consecințe nedorite la nivelul „politicilor”: *preemptive war* (războaiele inițiate atunci cînd adversarul este clar gata să atace, cum a procedat Israelul în iunie 1967, cînd țările arabe tocmai se pregăteau să-l atace) și *preventive war* (războaiele declanșate de anumite state împotriva altora, înainte ca statele atacate să prezinte o amenințare reală, celebru fiind războiul peloponeziac, descris de Tucidide, cînd Sparta a atacat Atena, precum și atacul Israelului din 1981 împotriva reactorului de la Osirak, din Irak);
- promovarea interdicției cu forța, a loviturilor preemptive și rachetelor defensive ca modalități de a contracara proliferarea armelor de distrugere în masă, precum și minimalizarea sprijinului tradițional american pentru tratatele de nonproliferație a armamentului nuclear;

1 Am expus „teoria celor trei crize” în Dan Pavel, „Preliminarii epistemologice la teoria crizei,” *Sfera Politicii*, Anul XVII, nr. 133.

2 Ivo H. Daalder and James M. Lindsay (2003), *America Unbound. The Bush Revolution in Foreign Policy* (Washington, D.C.: Brookings Institution Press). În cele ce urmează voi selecta și rezuma câteva pasaje cheie, pp. 1-2, 13-14, 127. Voi folosi terminologia anglo-saxonă din *strategic studies*, pentru simplul motiv că variantele posibile în limba română mi se par lipsite de acuratețe semantică. Semnificativ este că experții din tabăra democrației au pus cărții lor un titlu inspirat de un editorial semnat de Charles Krauthammer, „The New Unilateralism,” *Washington Post*, June 8, 2001, care încă dinainte de 9/11 administrația Bush să își asume o direcție revoluționară în politica externă: “<<An unprecedentedly dominant United States ...is in the unique position of being able to fashion its own foreign policy. After a decade of Prometheus playing pygmy, the first task of the new [Bush] administration is precisely to reassert American freedom of action.>> America, in short, could and should be unbound.”

- uzul forței fără precedent pentru producerea „schimbărilor de regim” în „rogue states”, în dauna unor negocieri cu țări și lideri disprețuite;
- preferința pentru „ad-hoc coalitions of the willing” și ignorarea alianțelor permanente.

Tocmai George Bush, jr., omul desconsiderat și ridiculizat ca fiind un novice în politica externă, a revoluționat politica externă. Or, după Bush, jr., care a făcut ceea ce trebuie după atacul terorist din 9/11, chiar dacă a exagerat în anumite privințe, Obama nu poate schimba fundamental regulile războiului internațional împotriva terorismului. Mulți se așteaptă la respingerea unilateralismului și revenirea la multilateralismul din vremea lui Clinton, dar în cel de-al doilea mandat al lui Bush, când Condoleezza Rice s-a mutat de la National Security Council la Department of State, s-a putut observa o asemenea reorientare.

Există mai multe surse deschise de informare cu privire la agenda, prioritățile, acțiunile actualei administrații americane. Una dintre concluziile acestui text este că istoria se repetă în USA. Așa cum George Bush, Jr. nu a făcut decât să aleagă din ofertele strategice enunțate de diferite școli de gândire sau de autori individuali, tot așa Barack Obama are la dispoziție mai multe oferte, dintre care unele au fost menționate aici. Mai important decât orice, chiar mult mai important decât chestiunile obișnuite de *policy* (problema relațiilor Israel-Palestina, războiul internațional împotriva terorismului, relațiile cu marile puteri care vor să atingă și ele statutul de superputere – China, Uniunea Europeană, Rusia, India, Brazilia, relația cu tot Orientul Mijlociu și cele bilaterale cu anumite state din regiune, problema înarmării nucleare din Coreea de Nord și Iran, încălzirea globală, relațiile cu țările Africii sau cele ale Americii Latine, etc.) este ce fel de orientare strategică va adopta noul președinte american. Cadrul conceptual, teoretic și metodologic în care sînt gândite toate „politicile” enumerate și altele va conferi sens, semnificație și finalitate acelor. Obama a început tot felul de inițiative, a enumerat tot felul de priorități cu privire la politicile enumerate mai sus, dar oficial încă nu se cunoaște varianta de doctrină strategică pe care el o va adopta. Ipoteza acestui text explică discursurile lui Obama, adică locurile unde își motivează acțiunile, precum și acțiunile sale ca președinte, ca situîndu-se într-o zonă pe care am denumit-o neorealism.

Administrația Obama nu trebuie redusă doar la persoana/personajul Obama. Așa cum pe vremea lui Bush un rol cu totul aparte l-a avut vicepreședintele Dick Cheney, acum postul de vicepreședinte îi aparține fostului Senator Joseph Biden. Cartea de vizită a Senatorului democrat din Delaware este impresionantă. Născut în 1942, catolic¹, dintr-o familie irlandeză, Biden a intrat în U.S. Senate din 1973, după ce abia împlinise 30 de ani, într-o bătălie electorală unde era considerat fără șanse, devenind unul din cei mai tineri senatori din istoria americană. 36 de ani ca senator american este în sine o performanță, în condițiile competitivității scenei politice americane. Spre deosebire de moravurile de la noi, unde mulți se plîng de faptul că există cîțiva parlamentari din țara noastră care au fost realeși din 1990 încoace (de fapt, foarte puțini, - verificați listele! - pentru că sute de alți parlamentari nu au mai fost realeși), la americani realegerea reprezintă un criteriu al calității, o recunoaștere a meritelor unui politician de profesie, o confirmare a valorii personale. Termenii folosiți de americani pentru această situație sînt *incumbent* și *incumbency*². Spre deosebire de Senatoarea Feinstein de care am pomenit anterior, Senatorul Biden figura în statisticile riguroase de calculare a averilor membrilor întregului Congress pe locul al doilea în clasamentul sărăciei, cu venituri provenite exclusiv din salariul

¹ Biden este de fapt primul vicepreședinte catolic al USA.

² Dincolo de etimologia latină și sensurile uzuale din dicționare, mai există semnificații politice legate de statutul senioriatului și experienței în societățile în care inteligența și expertiza beneficiază de recunoaștere socială.

de senator. Fost jucător de fotbal american și baseball în colegiu, a studiat științele politice, istoria și dreptul. A fost membru și președinte al unora dintre cele mai importante comisii (Foreign Relations Committee, Judiciary Committee) și subcomisii senatoriale, iar cine este interesat de nenumăratele sale inițiative și realizări legislative, politice, civice, pe plan național și internațional, chiar academice, are la dispoziție nenumărate surse de informare. Un senator de rangul său, cu experiența și influența sa, are o putere mai mare decât mulți președinți de state ori premieri din țări mici sau mijlocii. Inițial, s-a înscris în cursa pentru nominalizarea drept candidat la președinția Americii din partea Partidului Democrat, iar după ce s-a retras a fost ales de către Obama drept „perechea” sa, ca vicepreședinte, fiind apreciat pentru imensul său potențial din domeniile politicii internaționale și ale securității naționale. Și-a continuat însă cursa electorală pentru Senat, fiind ales pentru a șaptea oară ca senator de Delaware, simultan cu alegerea sa ca vicepreședinte. Implicarea sa în politica națională și internațională confirmă ceea ce mulți anticipaseră: faptul că va fi un vicepreședinte extrem de activ, valoros, fără inhibiții sau pericolul de a fi eclipsat de Președintele Obama. Complementaritatea dintre calitățile și experiența diferite ale celor doi au fost deja confirmate. Perechea Obama-Biden nu a fost doar un slogan electoral.

O altă megavedetă a noii administrații de la Washington, D.C., este Hillary Clinton, fosta mare rivală a lui Obama din cursa nominalizării Partidului Democrat, cea care inițial era considerată favorită. Fosta „Primă Doamnă” a Americii a intrat în politică cu intenția clară și ambiția de a reuși să-și egaleze sau chiar să-și depășească soțul, fostul Președinte al Americii, Bill Clinton. Despre ea s-a scris atât încât a devenit o „legendă” înainte de a intra în politică. Are o mulțime de recorduri: prima fostă „Primă Doamnă” care a candidat și a fost aleasă pentru o poziție publică; prima femeie din istoria SUA care a candidat cu succes pentru nominalizarea drept candidat la președinție, fiind învinsă cu mare greutate de Obama; prima fostă „Primă Doamnă” care a fost nominalizată pentru un post atât de important precum cel de Secretary of State. Obama care și-a nominalizat fosta rivală din cursa electorală în cel mai important post din administrație și Hillary Clinton, care a acceptat nominalizarea, deși a fost învinsă, au demonstrat americanilor că preocupările pentru *public interest* și *national interest* sînt mai importante pentru anumiți politicieni decât orice altceva. Hillary Clinton este hotărîită să facă istorie, atât în echipă cu Obama, cît și individual. În primele 100 de zile, turneele ei în mai multe țări și regiuni importante, întîlnirile de la Washington, D.C., datele care au fost date publicității, indică o prezență activă.

În perioada următoare, vom afla mai multe nu doar despre modul în care administrația Obama se raportează la lume, ci și despre modul în care lumea va percepe noua administrație. Unul dintre semnele schimbării a fost modul în care Președintele american Barack Obama a interacționat cu Președintele venezeluian Hugo Chavez. Mai sunt și alte semne. Cu mult interes este așteptată interrelaționarea cu Iranul, cu Rusia, cu China, cu Uniunea Europeană, cu Africa. Treptat, „tabla de șah” se va completa și vom avea o imagine mult mai clară.

„Bătrânul” și... „curbele” Madonnei*

dilemele strategice ale NATO la 60 de ani

■ GHEORGHE-COSTINEL ANUȚA

This paper has as main objective to emphasize the strategic dilemmas that the new NATO strategic concept has to deal with. The organization has to overcome its Cold War „militarist” image through a coherent and continuous public diplomacy campaign. However, strategic communication is not enough and the image has to be supported by successful results. As a consequence, only an organization with broad political objectives supported by a flexible and comprehensive „toolbox” of means and, in the same time able to share its strategic vision, to facilitate networking at global level and to project forces and capabilities wherever needed, will adapt and survive.

Keywords:

NATO, Madonna's curve, strategic communication, comprehensive approach, global projection, comprehensive toolbox, political objectives

Sfârșitul Războiului Rece a marcat începutul unei noi ere pentru alianțele militare de pe continentul european. În timp ce Tratatul de la Varșovia se dezintegra odată cu căderea Uniunii Sovietice, iar majoritatea analiștilor preziceau dezmembrarea NATO, în virtutea dispariției inamicului tradițional, Alianța a început un proces de transformare fundamentală, izvorâtă atât din interesele americane de a „menține echilibrul strategic pe teritoriul european”¹, cât și dintr-un puternic instinct instituțional de conservare.

Instinctul instituțional de conservare, manifestat, de altfel, în cadrul tuturor imenselor „mașinării” militare născute din cursele succesive de înarmare specifice Războiului Rece, a stat la baza, atât a saltului conceptual de la „to keep the Russians out, the Americans in, and the Germans down”² la

* Madonna Louise Veronica Ciccone-Ritchie (n. pe 16 august 1958), supranumită Regina muzicii pop, este o cântăreață, actriță și compozitoare de muzică pop, a cărei carieră de succes marcată de „re-inventarea” continuă, a influențat „modelarea” afacerilor.

1 „Noul concept strategic al NATO” (1991), <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c911107a.htm>, accesat 02.04.2009.

2 Scopul organizației, „declamat” de către primul Secretar General al NATO, lordul Hastings Ismay, <http://en.wikipedia.org/wiki/NATO>, accesat 02.04.2009.

„out of area or out of business”, cât și a „campaniei” de diplomatie publică, destinată să „vândă” noua imagine a NATO, ambele demersuri fiind necesare supraviețuirii Alianței.

Istoria „recentă” a organizației și necesitatea „re-inventării”

Primul produs al evoluției conceptuale post-Război Rece a Alianței a fost Conceptul Strategic prezentat la summit-ul NATO de la Roma din 1991. De altfel, respectivul document, care reprezintă „operaționalizarea” prevederilor tratatului fondator al NATO în mediul de securitate al anilor '90, este și primul exercițiu de diplomatie publică al Alianței.

Publicarea „direcției” strategice a Alianței urmărea informarea lumii asupra obiectivelor NATO în noile condiții post-Război Rece, asigurarea sprijinului națiunilor membre pentru „reorientarea” organizației și pregătirea acestora pentru angajamentele viitoare².

În acest sens, conceptul strategic din 1991 a evidențiat patru misiuni fundamentale ale Alianței: asigurarea unui mediu stabil de securitate în Europa, funcționarea ca forum transatlantic pentru consultări în situația amenințării intereselor vitale ale aliaților, descurajarea / apărarea împotriva oricărei agresiuni asupra teritoriului statelor membre, precum și menținerea echilibrului strategic pe continentul european³.

Izbucnirea conflictelor din Balcani, transformarea Rusiei din inamic în partener, crearea și extinderea unei rețele semnificative de parteneri, pregătirea primului val de extindere al organizației sunt evenimente care au generat discuții asupra exhaustivității conceptului din 1991.

În acest context, începând cu 1997, liderii politici ai Alianței au decis asupra revizuirii documentului programatic al NATO. Elementul important adus de Conceptul strategic lansat în 1999, în cadrul summit-ului de la Washington, a constat în extinderea spectrului misiunilor fundamentale ale Alianței. Astfel, pe lângă securitatea continentului european, funcționalitatea ca forum transatlantic și apărarea colectivă, elemente specifice Războiului Rece, NATO a descoperit „nișa” necesară supraviețuirii – asumarea unui rol mai important în managementul crizelor, pe fondul inabilității ONU de a interveni datorită lipsei resurselor sau voinței politice a statelor membre.

Totuși, având în vedere că majoritatea aliaților nu erau „pregătiți” pentru un NATO care să acționeze la nivel global, în definirea zonei de responsabilitate a Alianței s-a ajuns la un compromis – regiunea euro-atlantică. Astfel, menținerea echilibrului strategic pe continentul european a fost înlocuită de promovarea securității și stabilității în spațiul euro-atlantic prin managementul crizelor, parteneriat, cooperare și dialog⁴.

De asemenea, același document programatic menționat vizează și clarificarea viziunii Alianței asupra conceptului de securitate. În acest context, în *Partea III – Abordarea conceptului de securitate în secolul XX* a Conceptului Strategic din 1999 se specifică faptul că „*Alianța are o abordare largă a conceptului de securita-*

1 Aprecierea senatorului american Richard Lugar (Fareed Zakaria, Can't Russia Join the Club, Too?, Newsweek, <http://www.fareedzakaria.com/ARTICLES/newsweek/050498.html>).

2 Jens Ringsmose, Sten Rynning (2009), „Come Home, NATO? The Atlantic Alliance's New Strategic Concept” http://www.diis.dk/graphics/Publications/Reports2009/DIIS_report_200904_RingsmoseRynning_NATO_web.pdf, accesat 02.04.2009.

3 „Noul concept strategic al NATO” (1991), <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c911107a.htm>, accesat 02.04.2009.

4 „Conceptul strategic al NATO” (1999), <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-065e.htm>, accesat 02.04.2009.

te, recunoscând importanța factorilor economic, politic, social și de mediu, care se adaugă dimensiunii militare.”¹ În acest mod, NATO evidențiază faptul că, deși consideră dimensiunea militară a securității ca prioritară, recunoaște că factorii enumerați anterior largesc domeniul de aplicare a conceptului de securitate și că aplicarea conceptului în această formă sprijină îndeplinirea misiunii de bază a Alianței.

Transformările mediului de securitate în perioada 1999 – 2006 au avut, în mod cert, un impact mult mai semnificativ asupra Alianței decât cele petrecute în perioada imediat următoare sfârșitului Războiului Rece. Atacul asupra SUA de la 11 septembrie 2001 și lansarea războiului global împotriva terorismului, invocarea, pentru prima dată în istoria Alianței, a articolului 5 privind apărarea colectivă, un al doilea val de extindere de dimensiuni mai mari (val ce trezea resentimentele nou-născutei Federații Ruse), implicarea organizației în operațiunea din Afganistan, alături de SUA, intensificarea parteneriatului cu statele Asiei Centrale sunt evenimente care au adus din nou în discuție conținutul documentului programatic al NATO. Totuși, demersuri de revizuire a acestuia au fost lansate abia la începutul anului 2006, pe fondul schimbării leadership-ului politic pe continentul european.

Odată cu investirea Angelei Merkel, respectiv a lui Nicolas Sarkozy și Gordon Brown, conducători mult mai pro-atlanțiști decât predecesorii lor, a început procesul de reconciliere cu partenerii americani, pentru a depăși problemele „mariajului” transatlantic determinate de intervenția „unilaterală” a SUA în Irak.

Totuși, necesitatea promovării unui document care să transpună principiile politice generale ale conceptului strategic în direcționări specifice, necesare planificării apărării, a condus la agreearea Directivei Politice Generale, în cadrul summit-ului de la Riga din 2006. Cu toate că Directiva Politică Generală este, în principiu, o actualizare a orientării strategice a Alianței cu implicații mai mult militare, documentul conține și două paragrafe scurte referitoare la contextul strategic². Unul dintre acestea practic încorporează evaluările Strategiei de Securitate Națională a SUA (2006) și ale Strategiei Europene de Securitate (2003), evidențiind, ca principale amenințări pentru NATO, terorismul și proliferarea armelor de distrugere în masă. Cea de-a doua marchează conștientizarea unei axiome de care depinde însăși supraviețuirea Alianței: „Pacea, războiul și dezvoltarea sunt mai interconectate ca niciodată”³.

Promovarea Directivei Politice Generale nu a determinat abandonarea ideii de revizuire a conceptului strategic al NATO din 1999. Astfel, Peter van Ham, cercetător în cadrul Institutului de Relații Internaționale „Clingendael” de la Haga, a semnalat necesitatea remodelării NATO, având ca element esențial chiar promovarea unui nou concept strategic, încă din 2008⁴. În vederea evidențierii necesității transformării Alianței, acesta a adus în discuție similitudinea documentului programatic al organizației cu un model de afaceri ce trebuie revizuit în concordanță cu evoluțiile „pieței”. Ca exemplificare, cercetătorul menționat a utilizat curba Madonna – un instrument care are la bază studiul abilității artistei de a se re-înventa în raport cu transformările societății.

Analizând cariera Madonnei, diverși analiști sau antreprenori din „lumea” afacerilor au constatat că, aproape în fiecare an, artista a introdus cel puțin o schimbare în stil, muzică sau mesaj, menținându-și imaginea „proaspătă” și rele-

1 Ibidem.

2 Jens Ringsmose, Sten Rynning (2009), „Come Home, NATO? The Atlantic Alliance's New Strategic Concept”, http://www.diis.dk/graphics/Publications/Reports2009/DIIS_report_200904_RingsmoseRynning_NATO_web.pdf, accesat 02.04.2009.

3 „Directiva Politică Generală” (2006), <http://www.nato.int/docu/basicxtxt/bo61129e.htm>, accesat 02.04.2009.

4 Peter van Ham (2008), „NATO and the Madonna Curve: why a new Strategic Concept is vital”, <http://www.nato.int/docu/review/2008/03/ART5/EN/index.htm>, accesat 02.04.2009.

vantă și, implicit, asigurându-și succesul pentru o perioadă semnificativă de timp.¹ Elementele menționate au condus la utilizarea comportamentului Madonnei ca studiu de caz în sfera re-inventării organizațiilor, sub diverse denumiri – curba, strategia sau efectul Madonna.

Totuși, trebuie semnalat că promovarea unui nou concept strategic nu va rezolva problemele de voință politică sau cele vizând resursele financiare, care au un impact major asupra acțiunilor Alianței pe noua „piață de securitate”. Probabil de aici vine și reticența în adoptarea documentului: pentru a se încadra în definiția curbei Madonna, un NATO „re-inventat” ar trebui să întreprindă acțiuni de succes și să rezolve, cel puțin într-o primă fază, „puzzle-ul” etnic din Afganistan sau constituirea „ipotetice”² Forțe de Răspuns a Alianței (NRF).

Influențe asupra elaborării noului concept strategic al NATO

Evenimentele relativ recente, începând cu atacurile cibernetice asupra Estoniei și Georgiei și culminând cu incursiunea militară a Federației Ruse în Georgia sau „criza gazului” în Ucraina, au avut un rol catalizator asupra inițierii procesului de revizuire a conceptului strategic din 1999 al NATO. Astfel, procesul de dezvoltare a noului concept strategic a fost inițiat în cadrul summit-ului aniversar al NATO din acest an, pe fondul lansării Declarației privind Securitatea Alianței. Deși rolul declarației menționate de a se constitui într-un sumar executiv al noului concept strategic este controversat, aceasta reiterează rolul NATO ca forum transatlantic esențial pentru consultările în domeniul securității, marchează succesul istoric al extinderii Alianței și intensificarea operaționalizării abordării cuprinzătoare a operațiilor (atât pe linia cooperării cu celelalte organizații internaționale în domeniu, cât și pe cea a cooperării civil-militare), deschide dialogul cu Rusia „rebelă” și accentuează necesitatea unui parteneriat real NATO-UE³. Adicional, Declarația privind Afganistanul, produs al aceluiași summit aniversar al Alianței completează „peisajul” temelor de abordat în cadrul noului concept strategic.

Un al doilea element care ar trebui să orienteze elaborarea noului concept strategic, pe lângă evenimentele recente, îl constituie rezultatele evaluărilor privind evoluția mediului de securitate ale unor instituții cu rol important în acest domeniu. În acest sens, raportul *Consiliului Național de Informații al SUA*⁴, precum și evaluările *Institutului European de Studii pentru Securitate*⁵ și *Comandamentului Aliat pentru Transformare*⁶, având ca orizont de analiză anul 2025, accentuează atât creșterea importanței dimensiunilor securității umane, cât și diversitatea, respectiv ne-convenționalitatea amenințărilor contemporane.

Diferențele de abordare în cadrul celor trei evaluări sunt destul de evidente. Pragmatismul tipic american „respiră” prin fiecare paragraf al raportului Consiliului Național de Informații al SUA. Astfel, cadrul conceptual al viitorului mediu de securitate este definit prin intermediul a patru scenarii strategice: de la lumea fără

1 Jamie Anderson și Martin Kupp (2007), „Madonna – Strategy on the Dance Floor”, Business Strategy Review, http://www.esmt.org/fm/13/Madonna_article.pdf, accesat 02.04.2009.

2 Vladimir Socor (2009), „NATO's Response Force, Other Planned Capabilities Stillborn”, Jamestown Foundation, http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=34556, accesat 02.04.2009.

3 „Declarația privind Securitatea Alianței” (2009), agreeată la Summit-ul NATO de la Strasbourg-Kehl, http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52838.htm?mode=pressrelease, accesat 02.04.2009.

4 „Global Trends 2025: A Transformed World” (2008), US National Intelligence Council, <http://www.acus.org/publication/global-trends-2025-transformed-world>, accesat 02.04.2009.

5 „The New Global Puzzle: What World for the EU in 2025?” (2006), EU Institute for Security Studies, http://www.iss.europa.eu/uploads/media/NGP_01.pdf, accesat 02.04.2009.

6 „The Multiple Futures Project Interim Report on Security Implications” (2008), Allied Command Transformation, <http://www.act.nato.int/MultipleFutures>, accesat 02.04.2009.

Occident și „surpriza de octombrie” (instabilitate determinată de gestionarea eronată a impactului globalizării și creșterii economice asociate schimbărilor climatice), la dezvoltarea BRIC și managementul impactului unor mutații politice cu efecte globale. În acest timp, raportul Institutului European de Studii pentru Securitate se limitează la a defini un mediu de securitate care are la bază patru axiome: primatul globalizării în definirea relațiilor internaționale, multipolaritatea, necesitatea articulării unei „guvernări globale” și testarea abilității Occidentului de a influența afacerile internaționale, fără a se lansa în construirea unor scenarii. Amenințările evidențiate de cele două studii, cum ar fi securitatea energetică sau schimbările climatice, se regăsesc în discursurile leadership-ului Alianței².

O evaluare care ar putea sta la baza principiilor politice ale noului concept strategic al NATO o constituie însă proiectul „viitorurilor multiple”³ ale Alianței, realizată la nivelul Comandamentului Aliat pentru Transformare. Evoluția NATO este analizată astfel prin prisma legăturii transatlantice și a relației cu UE, rezultând cinci posibile „posturi” viitoare ale NATO:

1. **„NATO „set solid de instrumente”** [Rol conducător puternic al SUA în NATO, o puternică percepție comună în privința amenințărilor de securitate și o Europă relativ slabă și fragmentată.]
2. **NATO „parteneriat mutual”** [Combinație între participarea puternică a SUA în NATO, o Europă coerentă/puternică și perceperea unor amenințări comune.]
3. **NATO „set divers de instrumente”** [Combinație între un rol conducător moderat al SUA în NATO, o coeziune europeană medie și o mare diversitate în privința amenințărilor percepute.]
4. **NATO „reîntoarcerea la ESDI”** [Combinație între o Europă satisfăcător de coerentă, un interes limitat al SUA pentru NATO și o percepție comună modestă în privința amenințărilor.]
5. **NATO „salonul de discuții pentru „old boys”** [Combinație între o absență totală a interesului SUA pentru NATO, o Europă fragmentată sau unită și percepții comune sau diverse în privința amenințărilor.]⁴

Convergența amenințărilor „prognozate” de către cele trei evaluări menționate anterior, precum și orientarea noii Administrații a SUA marchează tranziția posibilă de la „postura” NATO „set solid de instrumente” (1) la cea de NATO „parteneriat mutual” (2).

Un alt element relevant pentru elaborarea noului concept strategic îl constituie perspectivele aliaților asupra organizației. În acest sens, raportul prezentat președintelui Obama de către patru think-tank-uri cu influențe semnificative asupra politicii externe americane⁵ abordează aspecte precum reflectarea unui echilibru între apărarea colectivă și managementul crizelor, reformarea internă a NATO, de la redimensionarea structurilor și generarea de noi capacități până la modificarea procesului decizional (folosirea limitată a regulii consensului) sau a modului de gestionare a resurselor financiare, atingerea unei mai bune sinergii NATO-par-

1 Brazilia, Rusia, India, China.

2 Jaap de Hoop Scheffer (2008), „NATO: The Next Decade”, discurs al secretarului general NATO la Conferința de Securitate și Apărare, <http://www.nato.int/docu/speech/2008/so8o6o3a.html>, accesat 02.04.2009.

3 „The Multiple Futures Project”, Allied Command Transformation, <http://www.act.nato.int/MultipleFutures>, accesat 02.04.2009.

4 Stephan De Spiegeleire și Rem Korteweg (2006), „Viitoarele NATO”, Revista NATO, <http://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/romanian/military.html>, accesat 02.04.2009.

5 „Alliance Reborn, An Atlantic Compact for the 21st Century” (2009), Atlantic Council of the United States, Center for Strategic and International Studies, Center for Technology and National Security Policy, NDU și Center for Transatlantic Relations, Johns Hopkins University SAIS, pg. 35-39, http://www.csis.org/media/csis/pubs/090130_nato_draft_final.pdf, accesat 02.04.2009.

teneri și intensificarea eforturilor de diplomatie publice necesare unei „percepții” pozitive a NATO de către societatea internațională. Raportul nu neglijează însă relevanța celor două teste imediate: Afganistanul și relațiile NATO cu Rusia.

În același timp, „viziunea” germană asupra noului concept strategic, pornind de la ipoteza că elementele cheie ale documentului din 1999 sunt încă valabile, vizează: realizarea unui echilibru între apărarea colectivă și managementul crizelor, promovarea unor noi inițiative în ceea ce privește controlul armamentului convențional, dezarmarea și neproliferarea armelor de distrugere în masă, continuarea politicii „ușilor deschise” concomitent cu păstrarea valorilor de bază, constituirea unui real parteneriat strategic cu Rusia, dezvoltarea abordării cuprinzătoare și a capabilităților, precum și sincronizarea și armonizarea planificării apărării la nivel NATO și UE.

Preocuparea germană față de relația cu Rusia, este împărtășită și de francezi. De altfel, președintele Sarkozy a fost mediatorul în problematica „noii arhitecturi europene de securitate”² propuse recent de către Federația Rusă. Un alt punct comun al celor două viziuni îl constituie armonizarea relațiilor NATO-UE, cu o tendință de „europenizare” a NATO³. În același timp, reintegrarea Franței în structurile militare ale Alianței, anunțată la summit-ul aniversar al organizației din acest an, nu face decât să confirme angajamentul francez față de obiectivele NATO, urmând a avea în mod sigur un rol important asupra „modelării” noului concept strategic.

În schimb, statele aflate la „frontiera” rusă a Alianței, pe fondul eforturilor Federației Ruse de a-și redobândi controlul asupra vechilor sfere de influență, au ca element central preocupările tradiționale în sfera securității⁴. În acest sens, regândirea fundamentelor apărării colective, prin prisma chiar a unei extinderi a valențelor articolului 5 în sfera securității cibernetice sau a celei energetice, constituie în viziunea acestora una din principalele probleme la care noul concept strategic va trebui să ofere o soluție.

Dincolo de diversele perspective asupra conținutului noului concept strategic, există câteva elemente pe care Alianța trebuie să le abordeze tranșant, fără a cădea din nou în capcana compromisului.

Dilemele „re-inventării” NATO

Astfel, prima dilemă pe care ar trebui să o abordeze conceptul strategic o constituie dihotomia transparență-opacitate în ceea ce privește imaginea orga-

1 Discursul ministrului german al apărării, Dr. Franz Josef Jung, la Conferința de Securitate de la Munchen (2009), http://www.bmvg.de/portal/a/bmvg/kcxml/04_Sj9SPykssyoxPLMnMzovMoY_QjzKld4k38QgFSYGZbub6kTAX4_83FT9oNQ8fW_gAP2C3lhyRodFRQAXLEbx/delta/base64xml/L2dJQSEvUUt3QS8oSVVFLzZfRF8oRol!?yw_contentURL=%2FC1256F1200608B1B%2FW27P5KYW182lINFOEN%2Fcontent.jsp, accesat 02.04.2009.

2 Nu a existat o abordare coerentă de către partea rusă în exprimarea fundamentelor „noii arhitecturi europene de securitate”. Este vorba doar de menționări punctuale în discursurile oficialilor de la Kremlin, care uneori se contrazic. Un studiu interesant în acest sens îl constituie „Russia and its ‘New Security Architecture’ in Europe: A Critical Examination of the Concept” (http://shop.ceps.eu/BookDetail.php?item_id=1790, accesat 02.04.2009), în care autorul, Andrei Makarychev, încearcă să determine opțiunile posibile de realizare a unei noi arhitecturi de securitate în baza intervențiilor punctuale menționate.

3 Discursul președintelui Sarkozy la Fundația pentru Cercetare Strategică, Paris, 2009, https://www.relations-elus.org/horde/drupal/system/files/2009-03-11+Discours_NS_+Conclusion+colloque+Defense+Otan.pdf, accesat 02.04.2009.

4 Maria Malksoo (2008), „NATO’s New Strategic Concept: What is at Stake for Estonia?”, <http://www.icds.ee/fileadmin/failid/Maria%20Malksoo%20%20%20NATO%20New%20Strat%20Concept%20Policy%20Paper.pdf>, accesat 02.04.2009.

nizației. Dincolo de transparența procesuală, care încă nu a atins pragul de maturitate¹, o temă mult mai dificil de abordat este transparența obiectivelor organizației.

Deși, față de „secretomania” Războiului Rece, putem spune că NATO și-a articulat în prezent un „mecanism” eficient de diplomatie publică, există personalități sau organizații multiple care pun sub semnul întrebării motivația de a exista a Alianței. În acest sens, noul concept strategic trebuie să ofere un răspuns pertinent la întrebarea „De ce are nevoie societatea internațională de NATO?”

Deocamdată, NATO nu a reușit să „vândă” decât o imagine predominant „militaristă” a organizației – bombardarea fostei Iugoslavii sau intervenția din Afganistan. Pentru a fi percepută ca o organizație politico-militară, Alianța trebuie să depășească acest cadru și să acționeze și pe dimensiunea „soft” a crizelor: catastrofele umanitare și/sau negocierea unor „dosare sensibile” (relația cu Iranul, soluționarea „conflictelor înghețate”). Primii pași au fost deja făcuți: intervențiile în cazul cutremurului din Pakistan (2005) sau al uraganului Katrina în SUA, în același an.

De asemenea, Alianța trebuie să-și depășească „egocentrismul” izvorât din mentalitatea jocului cu sumă nulă caracteristică Războiului Rece, printr-o integrare totală și necondiționată în arhitectura globală de securitate, în cooperare cu UE / PESA și sub „patronajul” ONU. Totodată, pentru a „dezamorsa” tensiunea generată de concurența diverselor organizații de profil pe „piața de securitate”, ar putea promova ideea responsabilității regionale.

Cea de-a doua dilemă vizează „extinderea” obiectivelor politice ale organizației. Conceptul strategic din 1999 face un important demers în acest sens, prin introducerea, pe lângă obiectivele „tradiționale” privind descurajarea agresiunilor la adresa membrilor Alianței și apărarea colectivă, a celor de parteneriat și management al crizelor. Totuși, clarificarea obiectivelor, în cadrul noului concept strategic, presupune abordarea unei game „nuanțate” de acțiuni situate în intervalul descurajare-înfrângere, care să implice sau nu utilizarea forței militare – constrângere, impunere, convingere, asigurare / reasigurare.

În contextul diversificării obiectivelor politice ale organizației, un rol important îl va avea stabilirea rolului și dimensiunilor forțelor nucleare aflate la dispoziția Alianței², acestea având un rol semnificativ în asigurarea descurajării, în raport cu forțele convenționale. Aici intervine paradoxul: NATO trebuie să intervină pentru prevenirea proliferării armelor de distrugere în masă, în vederea consolidării credibilității organizației în domeniul neproliferării, dar, în același timp, Alianța are responsabilitatea de a susține și respecta Tratatul de Neproliferare (NPT), în calitate de principal instrument de combatere a proliferării.

Totuși, există o anumită discrepanță în declarațiile structurilor organizației: în timp ce Comitetul pentru Știință și Tehnologie al Adunării Parlamentare a NATO propune organizației să vină cu „o soluție asupra retragerii graduale a armelor nucleare tactice (ale SUA) din Europa”³, Grupul de Planificare Nucleară a „deschis” discuțiile asupra agreării unei noi doctrine nucleare a Alianței⁴. În plus, divergen-

1 Un exemplu în acest sens îl constituie alegerea noului secretar general al NATO în 2009. După ce în presă s-au vehiculat numele mai multor personalități, fără prea multe detalii privind „caracteristicile” funcției și modalitatea de alegere, a fost anunțat deja câștigătorul – Anders Fogh Rasmussen.

2 <http://www.nato.int/issues/nuclear/index.html>, accesat 02.04.2009.

3 „Report on Nuclear Weapons Proliferation in 2004” (2004), Science and Technology Committee of the NATO Parliamentary Assembly, <http://www.nato-pa.int/Default.asp?SHORTCUT=491>, accesat 02.04.2009.

4 Comunicatul final al Comitetului de Planificare a Apărării și Grupului de Planificare Nucleară, Bruxelles, 2007, http://www.nato.int/cps/en/SID-FBC1ADE0-689F938E/natolive/news_46995.htm, accesat 02.04.2009.

țele la nivelul comunității internaționale asupra compatibilității aranjamentelor de utilizare a armelor nucleare la dispoziția Alianței cu Tratatul de Nепroliferare ar putea fi reflectate în abordarea acestei teme în noul concept strategic.

O a treia dilemă gravitează în jurul abilității NATO de a renunța la spiritul de „călăreț singuratic”, în favoarea unei abordări care să denote „spirit de echipă”. Bazele conceptuale ale unei abordări „de echipă” au fost deja definite prin promovarea sintagmei „abordare cuprinzătoare”, cu valențe atât externe (relația cu ceilalți actori internaționali), cât și interne (dezvoltarea unor capabilități civile și militare puternic interconectate).

Reforma NATO în vederea asumării unor noi sarcini și responsabilități a condus la extinderea cooperării cu alte organizații internaționale (în special ONU, UE și OSCE). Totuși, din această „rețea” de organizații internaționale cu atribute în domeniul securității, UE este singura entitate cu care NATO a pus bazele unei cooperări formale.

Deși cooperarea NATO-UE s-a intensificat în timp, diverși factori – în special rivalitățile naționale și inter-instituționale – au determinat evoluția dificilă a acesteia. Cea mai mare realizare în acest domeniu s-a materializat în martie 2003, când Alianța și UE au anunțat finalizarea negocierilor privind acordurile „Berlin Plus”. Articularea unui mecanism care permitea accesul UE la resursele și forțele NATO a făcut posibilă desfășurarea primei misiuni de menținere a păcii în Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei (Operațiunea Concordia, martie – decembrie 2003).

Codificarea relației NATO-UE nu este suficientă însă pentru a marca maturitatea conceptului abordării cuprinzătoare asupra operațiilor. O altă relație foarte importantă care va trebui „oficializată” este cea cu ONU. Agrearea Declarației comune NATO-ONU în toamna anului 2008, document care a stârnit nenumărate controverse, în special prin prisma comentariilor autorităților ruse, constituie primul pas în acest sens.

În ceea ce privește valențele interne ale abordării cuprinzătoare asupra operațiilor, acestea necesită o abordare separată, pe fondul dilemei uniformitate-diversitate în ceea ce privește „instrumentarul” organizației. Astfel, având în vedere că în momentul de față NATO este „specializată” în a asigura instrumente preponderent militare pentru soluționarea crizelor, iar UE nu are resursele necesare pentru a interveni la distanțe strategice, Alianța trebuie să-și regândească „instrumentarul” astfel încât să includă și capabilități civile.

Totodată, este necesară o coordonare eficientă a instrumentelor civile cu cele militare, pentru obținerea efectelor dezirabile. Deși acest tip de soluție „integrată” prezintă anumite disfuncții, inerente naturii celor două componente ce trebuie coordonate, ea ar putea reprezenta „cheia” rezolvării situației din Afganistan. Costurile asociate diversificării „instrumentarului” vor fi ridicate, dar justificate pe deplin de depășirea acestui test critic pentru credibilitatea Alianței.

O altă dilemă, care va trebui soluționată de către noul concept strategic, vizează dimensionarea zonei de „responsabilitate” și tranșarea compromisului încorporat în documentul programatic din 1999, menționat anterior. Astfel, reticența de a acționa în afara zonei euro-atlantice va garanta supraviețuirea organizației numai pentru o perioadă scurtă de timp.

Deși în momentul de față este divizată conceptual între „*out of area or out of business*” și „*in area or in trouble*”, Alianța va trebui să aleagă soluția pe termen lung: acțiunea la nivel global. Reîntoarcerea la vechile concepte, pe fondul tensionării relațiilor cu Rusia, ar ilustra incapacitatea NATO de a se transforma. Astfel, perspectiva „*in area or in trouble*” nu face decât să submineze capacitatea

1 Daniel S. Hamilton (2006), „NATO Summit I: In area, or in trouble”, International Herald Tribune, <http://www.iht.com/articles/2006/11/26/opinion/edhamil.php>, accesat 02.04.2009.

de supraviețuire a Alianței – ce rol ar mai putea „declama” NATO în lumea post-Război Rece, dacă principala preocupare ar fi apărarea colectivă?

În acest sens, deși rolul apărării colective este important pentru angajamentul membrilor est-europeni față de obiectivele Alianței în contextul unei retorici „agresive” a Rusiei, nu trebuie neglijată amenințarea majoră la adresa existenței organizației: NATO nu poate fi relevantă decât ca actor politico-militar global. Alternativa este de neacceptat în anumite cercuri, dar deja vehiculată în altele¹ – dizolvarea organizației.

Dincolo de dilemele menționate, „ingredientul” esențial pentru succesul modelului Madonna îl constituie tocmai sincronizarea – alegerea „ferestrei” de transformare pe timpul cât organizația este încă relevantă în „peisajul” de securitate. Astfel, impasul din Afganistan, tensionarea continuă a relațiilor cu Rusia sau „războiul” gazelor sunt câteva din semnalele că organizația ar trebui să intensifice procesul de transformare și să abordeze și problemele „sensibile”, de substanță, pentru că *„timpul nu mai are răbdare”*.

¹ Nick Witney (2008), „The death of NATO”, Europe’s World, <http://www.europesworld.org/EWSettings/Article/tabid/191/ArticleType/articleview/ArticleID/21272/Default.aspx>, accesat 02.04.2009.

Istoria văzută prin ochii mișcărilor colective

Francesco Alberoni, *Leader e masse*

Biblioteca Universale Rizzoli, Milano, 2007, 164 pp.

Francesco Alberoni este în prezent unul dintre cele mai vehiculate nume din spațiul universitar italian, cel puțin atunci când se are în vedere orice chestiune ce ține de domeniul sociologiei, cu precădere tot ceea ce ține de domeniul relațiilor interumane, începând cu „raționalizarea” relațiilor amoroase¹ și terminând cu observații mult mai pretențioase, cum ar fi analiza sistematică a mișcărilor colective – naștere, evoluție, moarte².

Această din urmă temă, expusă pentru întâia oară în lucrarea *Movimento e istituzioni* în 1977 a fost de altfel și cea prin care Francesco Alberoni și-a dobândit prestigiul definitiv în rândul comunității academice, și nu numai, detaliul prin care inovează fiind chiar conceptul fundamental cu care autorul operează, și anume acela de *statu nascenti*; concept care se va regăsi mai apoi în toate lucrările sale, stând invariabil la baza tuturor raționamentelor punctuale.

„În acele epoci în care structurile consolidate crachează, indivizii, și în mod special acei indivizi dintre cei mai frământați, tind să se regroupeze, să vorbească, să discute, să gândească noi posibilități. Nu se poate vorbi însă despre existența unei mișcări, nu există încă acea fuziune care să creeze o colectivitate unită și entuziastă. Această etapă ur-

mează să aibă loc doar atunci când în cazul unuia sau a mai multor indivizi implicați în acea criză se produce o mutație calitativă, o mutație interioară extrem de profundă. [...] Ajunge astfel să se întrevadă o nouă cale de reușită, respectiv începutul unei noi vieți.” (p.44) Vorbim despre o idee, despre o descoperire, despre o revelație, despre acel soi de iluminare profundă și cumva inexplicabilă ce poate fi foarte bine numită, după Alberoni, și *metanoia*, și poate fi atribuită schimbărilor produse de-a lungul istoriei de către gândirea lui Iisus Hristos, aceea a lui Martin Luther sau Karl Marx.

Volumul *Leader e masse* se mulează pe această axă originală descrisă de către conceptul de *statu nascenti*, fiind în același timp o tentativă de punere împreună a lui Weber și Durkheim, polemizând deopotrivă cu LeBon. Astfel, de la Weber preia Alberoni conceptele de *charismă*, respectiv de *putere charismatică*, de la Durkheim conceptele de *solidaritate* și de *anomie socială*, iar lui LeBon îi reproșează faptul că „a creat confuzie cu teoria sa despre psihologia maselor, mai precis punând împreună fenomene extrem de diverse ce au în comun doar faptul că mai mulți indivizi se constituie într-o mulțime, la nivelul căreia își pierd capacitatea de a judeca în mod critic, căzând astfel pradă emoțiilor violente, iraționalității și contagiunii.” (p.21).

Dincolo însă de aceste repere critice, lucrarea *Leader e masse* este în primul rând o viziune originală asupra dinamicii mișcărilor colective *largo sensu*, dar implicit și o viziune asupra democrației,

¹ Francesco Alberoni(2003), *Il mistero dell'innamoramento*, Rizzoli, Milano, și Francesco Alberoni(2008), *Lezioni d'amore*, Rizzoli, Milano.

² Francesco Alberoni(1977), *Movimento e istituzioni*, Il Mulino, Bologna.

în logica în care „democrația are nevoie de mișcări, însă acestea, absolut toate, sfidează la origine democrația” (p.114).

Demonstrația sociologului italian devine cu atât mai virtuoasă cu cât deține acea capacitate explicativă de a surprinde, concomitent, fragilitatea și indispensabilitatea democrației, subliniând faptul că mișcările colective sunt deopotrivă primejdioase și indispensabile pentru democrație, argumentul fiind acela că fără existența acestora nu se poate vorbi despre acea solidaritate absolut necesară pentru realizarea pactului democratic. Democrația este însă o consecință (fericită), rezultatul ultim al unor suprapuneri ce aparțin necesității istorice ce are la origine, la fel ca orice altă realitate politico-socială, existența unei mișcări colective.

Pentru a elucida însă tot acest proces (trans)istoric trebuie găsit întâi de toate răspunsul la întrebarea elementară „ce anume înțelegem prin mișcări colective?”. Astfel, „mișcările colective sunt factorul imprevizibil al istoriei; ele reprezintă discontinuitatea istoriei, momentul în care mii de transformări latente se traduc printr-o mutație produsă la nivelul conștiinței, la nivelul conceiverii sinelui, a lumii, producând astfel o nouă orânduire socială, un alt tip de comunitate, cu alte valori și cu alt tip de comportamente sociale” (pp.13-14).

La baza acestor mișcări colective se plasează însă mereu două variabile, întocmai dependente, dar și indispensabile: masele („la folla”) și liderul; prima se constituie în forța catalizatoare, prin punerea împreună a tuturor judecăților colective existente în formă latentă; pe de cealaltă parte, liderul, numit de către Alberoni, dar și de către literatura italiană de specialitate, în genere, (cu pornire de la sociologul italian Luciano Cavalli, unul dintre cei mai mari exegeți ai lui Weber), *il capo carismatico*, este acela care „se remarcă întotdeauna, prin intermediul unei idei spectaculoase, sau prin demonstrarea unei capacități superioare strategice și organizatorice” (p.79).

Ceea ce trebuie însă subliniat este că cea mai mare greșală ce poate inter-

veni în gândirea și înțelegerea mișcărilor colective este reduționismul; nu există o singură forță colectivă, la fel cum nu există un singur eveniment, sau un unic (posibil) lider. „Trebuie să avem mereu în vedere existența unei multitudini de nuclee, care apar în mod absolut spontan, cu atâția și atâția posibili lideri carismatici” (p. 79). Iar ca exemplu pentru ilustrarea propriei teorii Alberoni alege mișcarea produsă de către Protestantism, compusă dintr-o suită de mișcări, la vremea respectivă contemporane, caracterizate de o sumă consistentă de elemente comune, dar desigur, și de diferențe vizibile. Avem astfel odată, evenimentele petrecute în Germania lui Luther, apoi Reforma lui Zwingli în Elveția, apoi apariția grupurilor de anababtiști în Austria și în cele din urmă, în Anglia, Henric al VIII-lea pune în mișcare procesul de reformare al Bisericii. „Toate aceste fapte se încadrează în câmpul descris de Protestantism, toate se plasează contra Bisericii, însă între ele sunt extrem de diverse” (p.87).

A doua întrebare pe care și-o pune Alberoni, după aceea descrisă de termenii „cum se inițiază mișcările colective?” este „când anume explodează acestea?”. Pentru găsirea unui răspuns, sociologul italian se folosește aici de două concepte ajutătoare: transformare în baza lipsei de solidaritate, respectiv transformare pe baza existenței solidarității. Altfel spus, avem de-a face cu două specii diferite ale aceluiași gen de fenomen: de agregare, respectiv de grup. Și aici pot fi aduse ca exemplu două realități istorice, expresive pentru tipul fenomenelor de agregare (lipsite de solidaritate). Avem în primul rând momentul de explozie al dezvoltării capitaliste de la intersecția secolelor nouăsprezece și douăzeci, când maxima dezvoltare economică, în ciuda „egoismului” implicat de dorința acumulării avuției proprii, produce efecte extrem de puternice și vizibile la nivelul întregii societăți. Iar al doilea exemplu, de aceeași natură, și având la bază aceeași logică, este cel al perioadei marilor descoperiri științifice: deși fiecare cercetător inovează cel mai adesea în numele exigențelor proprii, finalmen-

te orice descoperiei ajunge să fie utilizată și de către alții, în propriul lor beneficiu.

Ceea ce este însă, după Alberoni, important este de reținut că „dezvoltarea științifică, tehnică și economică avansată, atunci când operează într-un mod negestionat, nu produce decât dezordine. Încurajează atitudinile spontane a milioane de indivizi, duce la creșterea loialităților deja existente, și ajută la dezvoltarea zonelor urbane” (p.28). În acest fel, extrema dezvoltare economică de la sfârșitul secolului al nouăsprezecelea a generat un anume tip de schimbare socială ce a cunoscut consecințe extrem de radicale, prin fărâmițarea instituției familiei, devastarea sentimentului religios și nașterea unor multiple forme de violență ce l-au determinat *à la limite* pe Marx să gândească totul în termenii „anarhiei capitaliste”.

Vor exista așadar întotdeauna două fațete ale aceleiași monede, forțele ce păstrează echilibrul tuturor realităților sociale vor fi întotdeauna precare, iar democrația este, așa cum am subliniat încă de la început, prin excelență, exemplul cel mai grăitor. Relativ la aceasta, Alberoni va încerca să aducă toate elaborările sale la un loc, imaginând două căi, sau scenarii posibile: calea care duce către distanțarea față de principiile democratice, respectiv calea care ne va apropia întotdeauna de acestea. Astfel, Jean Jacques Rousseau devine încă odată exemplu negativ: cum să *nu* înțelegi democrația. „Rousseau a fost motivul pentru care Revoluția Franceză nu a fost capabilă să genereze instituții democratice” (p.104) notează Alberoni. Pe de cealaltă parte, întrucâtva previzibil, exemplul pozitiv oferit în susținerea democrației este soluția britanică: transformări sociale lente și organice, lipsite de revoluții sângeroase și momente zero.

Dincolo de toate acestea, însă în legătură strânsă cu ele, găsim în volumul *Leader e masse*, o referire cât se poate de directă la Mircea Eliade, a cărui teorie privitoare la „nostalgia originilor” este aleasă de către Alberoni în vederea susți-

nerii tezei sale referitoare la „nucleul istorico-dogmatico-simbolic esențial, care se constituie în acea paradigmă către care *toți* se întorc la un moment dat[...] și care se suprapune inevitabil peste *statu nascenti* al unei respective mișcări” (p.127). Acesta este de altfel și punctul de pornire în argumentarea din ultima parte a volumului *Leader e masse*, o ultimă parte ce se oprește asupra unei teme de dezbatere de mare interes astăzi, și care a transformat totodată lucrarea sociologului italian într-un adevărat *best-seller*, lucru destul de greu de obținut dacă avem în vedere că publicul țintă este mai degrabă unul universitar, sau în tot cazul, unul specializat.

Așadar, în ultima parte a lucrării, cititorul are parte de o punere împreună a viziunii lui Alberoni cu privire la Islamism și Creștinism, la mișcările islamice moderne, la relativismul cultural european și la noile mișcări religioase, dar nu în ultimul rând și la cazurile China și India. Două chestiuni direct legate între ele rețin însă atenția în mod deosebit. Prima ține de descrierea într-o manieră comparativă a Creștinismului și a Islamismului, descriere din care aflăm că în cadrul procesului menționat anterior, și anume de „întoarcere la origini”, Creștinismul, în linie directă cu tradiția ebraică, stabilește o relație între Dumnezeu și om descrisă de raportul tată-fiu, pe când în Islam omul este supusul lui Dumnezeu. De aceea, „mișcările colective islamice, în cadrul procesului de „întoarcere la origini”, se apleacă exclusiv asupra Coranului, fiind totalmente autoreferențiale” (p.136).

Iar a doua chestiune esențială, relativă tot la Islamism, se traduce prin faptul că „este o religie simplă, care critică imoralitatea, coruperea și degradarea Occidentului, creează o puternică coeziune comunitară, cu norme precise, garantând într-un fel sau altul reușita” (p.148). Probabil din dorința de a nu fi normativ, Alberoni nu o spune literalmente în paginile volumului său, cu toate că sugerează adesea faptul că prin această simplitate esențială, Islamismul – prost înțeles, așa cum este din păcate

cel mai adesea – se poate transforma extrem de ușor într-o nouă formă de totalitarism. Are aceeași structură, prin faptul că oferă răspunsuri la întrebările cele mai simple obturând astfel calea către orice formă de dorință de cunoaștere ulterioară, ușurează alegerile prin însăși lipsa alternativelor și are totodată o puternică componentă egalitaristă. Comunismul și nazismul au fost învingătoare la vremea lor tocmai pentru că făceau din democrație țapul ispășitor al problemelor vremii, oferindu-le indivizilor, în aparență, tot ceea ce doreau: o viață simplă, fără dificultatea alegerilor și corvoada inegalității. Islamul are astăzi același discurs și prezintă în comun cu formele precedente de totalitarism alte două caracteristici: are parte de adeviziunea unui număr semnificativ de intelectuali

„descumpăniți” de „degradarea” Occidentului, iar partea cea mai semnificativă a celor care îl popularizează sunt școliți fie în universitățile Statelor Unite, fie în cele ale Europei Occidentale: Tahar Haddad în Tunisia, Mahmoud Tatha în Sudan, Abu Zaid în Egipt, bineînțeles, Mahmoud Ahmadinejad în Iran și lista poate continua.

Ioana Paverman

Semnale

Doctrina Șocului; Nașterea Capitalismului Dezastrelor.

Autor: Naomi Klein, Editura: Vellant

Anul apariției: 2009

Număr pagini: 526 / Format: 23,3×35 cm

Traducere: Bogdan Lepădatu, Ciprian Șiulea

ISBN: 978-973-669-715-9

Lucrarea celebrei jurnaliste canadiene este o reexaminare polemică a economiei de piață excesiv liberalizate din ultimii 30 de ani, pornind de la Milton Friedman și Școala de la Chicago și ajungând la politica militară a lui George W. Bush. **Naomi Klein** folosește exemple din istoria recentă (războiul din Irak, uraganul Katrina), pe care le integrează într-un context mult mai larg, pentru a prezenta o istorie alternativă a liberalismului. Autoarea *No Logo* ne propune și de această dată o teză îndrăznească: dezastrelor naturale sau turbulențele politice permit guvernelor și multinaționalelor să profite de șocul în care se află populația și să implementeze politici avantajoase pentru marile corporații.

„Puține sunt cărțile care ne ajută cu adevărat să înțelegem prezentul. **Doctrina șocului** este una dintre aceste cărți.”

The Guardian

Un melting-pot francez?

Patrick Weil, *Libertate, egalitate, discriminări*

Trad. Ana Maria Rizea, București: Ideea Europeană, 2008

Cetățenia europeană cred că va rămâne mai degrabă un principiu ordonator, un ideal care măcar în plan **normativ** va enunța faptul că nu există cetățeni de primul rang și cetățeni de rangul doi. Concepte precum „**transnaționalism**” (Glick Schiller), „**liberal naționalism**” (Tamir, Kymlicka, Carens), „**constituțional patriotism**” (Habermas), „**rooted cosmopolitanism**” (Cohen) care introduc „*third ways*” între polii *cospolitanismului* și *etnocentrismului*¹ sunt mai realiste și mai de actualitate decât termeni precum europenizare, globalizare sau stat națiune, în societatea „**postnațională**” europeană în contextul migrației, prefigurând un tip aparte de cetățenie și „cultură politică transnațională”.²

Mobilitatea pe verticală stipulată în articolul 8 din Tratatul de la Maastricht nu este altceva decât o reactualizare a unui demers ce devine destul de complicat în lipsa conștientizărilor indivizilor de a aparține unui spațiu comun și de a-și reprezenta Europa în construcția sa politică ca orice țară unde aceștia doresc să muncească și să beneficieze desigur de certe drepturi având un set clar de obligații ce se presupune a fi cunoscute de către aceștia. Acest stadiu de conștientizare și cunoaștere presupune inițiere la toate nivelurile, înglobând aici și domeniul academic, științific. Printre specialiștii în domeniu se situează și Pa-

trick Weill, autorul ce prin analiza riguroasă a imigrației în Republica Franceză marchează lumea științifică cu genul de carte eveniment.

Un prim argument este poziția sa privind asocierea conceptelor de identitate națională și imigrație. Acesta este convins că un astfel de experiment semantic și instituțional a fost posibil pentru că Franța și francezii au o problemă cu însăși problema imigrației. Prin intermediul acestei lucrări P.W. subliniază elementele culturale, politice și sociale care ar putea explica un soi de vulnerabilitate politică a dimensiunii de identitate națională.

P.W. face apel în primul rând la perspectiva abordării istorice tradiționale utilizând trei reflexii cristalizate în cele trei părți ale lucrării: cele două tentații rasiste ale politicii franceze de imigrație de la 1945 și respectiv 1978 -1980; istoria discriminărilor privind acordarea naționalității franceze; rolul memoriei colective în procesul de discriminare și disconfort în integrarea imigranților prin accentuarea interesului de a comemora evenimente care s-ar situa în sfera interzisului

Autorul, prin intermediul analizei detaliate, arată cum politicile de preferință etnică explicită s-au manifestat în două momente precise ale istoriei republicane franceze : în 1945 anumiți experți au decis adoptarea unui regim de cote pe zone geografice care ar fi un răspuns la dezechilibrele pieții muncii; în 1978 -1980 Valéry Giscard d'Estaing instaurează o politică de repatriere forțată la destinațiile de imigrație din Africa de Nord.

¹ Veit BADER (1997), „The Cultural Conditions of Transnational Citizenship: On the Interpenetration of Political and Ethnic Cultures”, *Political Theory*, vol. 25, No.6, p.774

² Ibidem, p.773

Regimul de la Vichy a centrat problematica naționalității către o concepție etnică orientată contra concetățenilor de confesiune evreiască. Interesant în analiza autorului este faptul că acesta demonstrează cum inclusiv în interiorul puterii vichyste această orientare nu era una naturală, adoptată fără rezerve, ci, din contră, exista o rezistență însemnată în rațiunea concepției de cetățean al Republicii.

În ambele cazuri, analiza pornește de la presupusa diferențiere de asimilare a imigranților în funcție de originea religioasă, culturală, etnică sau geografică. Varianta finală a ordonanței din 2 noiembrie 1945 nu va beneficia de nici o referință la acest tip de reflexie, autorul afirmând că se poate vorbi de o *legislație* formală liberală și egalitară și că aceasta a oferit prioritate egalității (p. 71). Această circulară din 1945, operează nu numai o reîntoarcere la tradiția cetățenească a naționalității, dar dezvoltă noi drepturi și mai ales aprofundează concepția care fondează această problematică a cetățeniei. Weill este foarte realist în această privință deoarece arată foarte clar că această concepție este mereu atacată, mai ales în perioadele de criză socială și economică, prin reîntoarcerea la xenofobie și propunerea adesea perversă de repunere în chestiune a dreptului pământului. Autorul avansează o idee și ne supune unui exercițiu de imaginație: există persoane care privilegiază o diferență a originilor etnice și persoane care împărtășesc logica egalitară. Segregația clară dintre aceștia ar putea situa politica de migrație din Franța în logica majoritară egalitară. Urmand logica exercițiului de imaginație propus de autor, se poate afirma că Republica Franceză nu ar putea fi catalogată ca rasistă și ca urmare justă în tratamentul său față de imigranți (excepție făcând episodul VGE). Intervine o scurt-circuitare în firul logicii politicii juste de imigrație când se face referire la proporția cotelor avansată în discursul recent al lui Sarkozy.

În cea de-a doua parte, autorul exemplifică cu ajutorul celor patru epi-

soade din istoria imigrației în Franța discriminarea ce are la bază o tradiție instituțională: musulmanii din Algeria care în 1989 își păstrează statutul de cetățeni algerieni în timp ce evreii algerieni și copiii născuți în Algeria din părinți străini devin francezi; naturalizații care pentru perioade substanțiale de timp nu au avut acces la anumite funcții politice sau profesionale; femeile care în perioada 1803-1927 își pierdeau cetățenia dacă se căsătoreau cu un cetățean străin; evreii francezi denaturalizați sau decăzuți din cetățenia lor între 1940 și 1944. Aceste discriminări pot provoca fenomene dureroase care la rândul lor descentrează individul-imigrant din procesul său de identificare și integrare la comunitate. Mai mult, în cazul în care anumite evenimente cu un impact destabilizator pentru imigrant sunt reactualizate (cazul reformei codului naționalității în 1993 pentru musulmani sau discursul lui De Gaulle ce amintea de războiul de șase zile în cazul evreilor), rănilor se accentuează atât în cadrul conștiințelor individuale cât și în cadrul comunităților de imigranți. Autorul tratează astfel o problemă centrală care privește ceea ce putem denumi *fabrica identității franceze*. Vulnerabilitatea concepției republicane este evidențiată cu multă claritate: concepția abstractă a naționalității maschează un impas fundamental, cel al diversității originilor etnicității și confesiunii în tradiția laică. Demonstrația lui P.W. are ca și punct de inițiere colonizarea Algeriei la dezbaterea care s-a dezvoltat în spiritul atitudinii virulente a Frontului Național în 1986, când sub guvernarea lui Balladur, Charles Pasqua și Simone Veil acceptau reactualizarea dreptului pământului. Weil, prin intermediul unei analize detaliate și argumentate arată cum declarația lui de Gaulle în 1967 privind Israelul – popor sigur de sine și dominator (p. 102) – a creat o rană identitară de o mare profunzime în raportul concetățenilor evrei cu cetățenii francezi.

Aceste exemple se constituie în argument atunci când P.W. afirmă că o condiție necesară pentru a nu reînvia durerile trecutului o constituie percepția

istoriilor celorlalți. În acest context s-ar pune problema de a face mai multă istorie a colonizării și nu doar a războiului din Algeria pentru a adapta sistemul valoric în favoarea identificărilor personale. Aceasta reprezintă în opinia autorului o cale de a dezvolta spiritul toleranței francezilor și a indivizilor naturalizați în procesul de integrare al imigranților în comunitate. În același spirit, autorul subliniază în cea de a treia parte a lucrării sale că cercetări profesionale asupra memoriei ar putea oferi diviziuni ale trecutului centrate pe conceptul de nouă cetățenie, creându-se astfel o nouă unitate centrată pe valorile fundamentale. Reactualizarea unor episoade cum ar fi sclavia și exterminarea evreilor francezi sub guvernarea lui Petain explică necesitatea utilizării unor instrumente precum suprimarea și celebrarea. Legea din 1848 vizează în unanimitate sărbătorirea abolirii sclaviei. Toate acestea au loc sub ochii francezilor și se fac în numele acestora. Legea din 2001 celebrează conform autorului valoarea egalității cetățenilor din toate timpurile, independent de rasă și origine.

Patrick Weil este de părere că, având ca punct de referință cele anterior afirmate, legea Gayssot din 1990 avea ca scop suprimarea discursurilor revizioniste, în timp ce legile din 1979 și 1981 care stabileau 8 mai ca zi nelucrătoare permitte sărbătorirea victoriei asupra nazismului. În cele două cazuri comemorarea oferă cadrul reconcilierii națiunii cu ea însăși. Și urmând această analiză, autorul afirmă că încorporarea în memoria colectivă națională a faptelor istorice relative privind sclavagismul și abolirea acestuia poate permite cetățenilor vizați de aceste evenimente de a se simți mai confortabil, parte a națiunii. Autorul consideră că munca depusă de istoric este necesară pentru a explica rolul simbolurilor. Dar această muncă nu ar echilibra puterea de stigmatizare deținută de discursul politic ce manipulează simboluri, acestea inserându-se în memoria colectivă. Weil este convins că rolul cuvintelor este la fel de important ca și cel al ideilor sau ca și cel al argumentelor în construc-

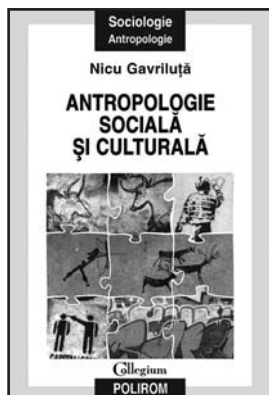
ția stereotipiilor privind imigrația. În acest sens își exprimă îngrijorarea privind extinderea fenomenului de stigmatizare al imigranților pe teritoriul francez. Îngrijorarea sa este argumentată prin faptul că Franța traversează o perioadă nesigură, gri, fapt dovedit de analiza poziției dreptei tradiționale care apreciază că germenii ai inadapării, inerentei anumitor indivizi, fac imposibilă integrarea lor în societatea franceză. Dacă se amintește și intenția de a utiliza testele ADN în politica de imigrație în scopul siguranței naționale, există riscul ca setul de concepte precum diferențierea etnică să înlocuiască egalitatea, ceea ce ar impune o regândire a fundamentelor egalității și solidarității în secolul XXI.

Specialiștii și cei interesați în domeniul migrației cunosc abundența de lucrări în domeniu, de teorii îndrăznețe și de studii serioase și aprofundate. Pentru ca o carte care înglobează un travaliu intelectual să dăinuie în timp, devine absolut vital ca aceasta să conceptualizeze, să fie modelată de ochiul specialistului, al intelectualului, al cetățeanului care trăiește într-o societate a imigrației și care este preocupat de latura umană a acestui fenomen manifestată atât în domeniul valorilor cât și în cel al tratamentului politic al acestei probleme. Erudiția îi permite lui P.W. analiza problematicii sale fără a atinge eclectismul, utilizând concepte din psihanaliză, filosofie, sociologie. Remarcabilă este țesătura de concepte precum memorie colectivă, reprezentări sociale, integrare, discriminare, stereotipie, discurs, valori, toate aceste concepte fiind brodate logic în jurul evenimentelor ce se constituie în argumente când acesta stabilește piste clare de cercetare. Genul de dezbateri asupra naționalității, identității, integrării sociale nu sunt nimic altceva în numenul acestora decât întrebări adresate nouă înșine, iar în cazul cetățenilor francezi europeni întrebări ce privesc structura liantului pe care marea tradiție republicană ar vrea să-l stabilească între cetățenii săi.

Alexandru Climescu

Antropologie socială și culturală

Autor: Nicu Gavriluță, Editura: Polirom

Anul apariției: 2009
Număr pagini: 288 / Format: 16×23,5 cm
Traducător: S.C. Drăgan
ISBN: 978-973-46-1392-2

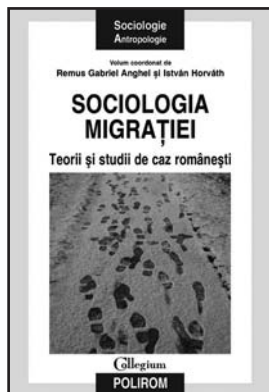
Volumul oferă studenților, dar și specialiștilor informații esențiale prin abordarea unor teme clasice și moderne ale antropologiei sociale și culturale, propunând analogii între realități culturale, precum și interpretări ale formelor simbolice. Se analizează unitatea dintre arhaic și (post)modern în antropologie, aculturația păgânism/creștinism și sursele clasice ale evoluționismului, relaționate cu realitățile sociale și culturale actuale. O secțiune aparte prezintă modul în care trei provocări importante ale lumii contemporane – transsexualismul, avortul și clonarea – modifică datele clasice ale mentalului social, structura familiei nucleare și alte configurații sociale.

Cuprins:

Definiții ale antropologiei sociale și culturale • Provocările alterității și noul dialog interreligios • Evoluționismul • Mutaționismul • Difuzionismul • Structuralismul • Condițiile apariției culturii moderne

Sociologia migrației. Teorii și studii de caz românești

Autor: Remus Gabriel Anghel, Istvan Horvath, Editura: Polirom

Anul apariției: 2009
Număr pagini: 312 / Format: 16×23,5 cm
ISBN: 978-973-46-1304-5

Migrația este unul dintre procesele sociale care influențează profund societatea românească actuală; totuși, din bibliografia de specialitate lipsesc încă lucrările științifice care să redea complexitatea acestui fenomen.

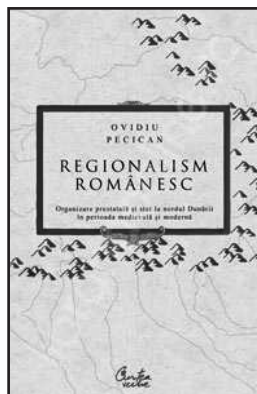
Volumul reunește studii semnate de sociologi români și străini cunoscuți, ce îmbină aspectele teoretice cu analiza de caz. Rezultatul este o imagine complexă, în care migrația românească devine subiect de reflecție alături de teme centrale astăzi în științele sociale: globalizarea, transnaționalismul, schimbările impuse de dezvoltarea comunicațiilor și transportului etc. Recontextualizarea discuțiilor despre migrație și centrarea pe teme de importanță sociologică și politică oferă astfel o perspectivă mai largă, utilă pentru înțelegerea adecvată a migrației contemporane.

Cuprins:

Exercițiul dificil al liberei circulații • Migrațiile dezeterogenizării etnice în „Noua Europă” • Cât de specifice sunt migrațiile germanilor din România? • De la incluziune națională la excludere economică • Aspecte ale culturii migrației în România • Politici de migrație și strategii ale migranților transnaționali între România și Spania • Români în străinătate • Articulații între turism și migrație în Maramureș • Schimbare socială sau dezvoltare? • Efectele culturale ale migrației forței de muncă din România.

Regionalism românesc - Organizare prestatală și stat la nordul Dunării în perioada medievală și modernă

Autor: Ovidiu Pecican, Editura: Polirom

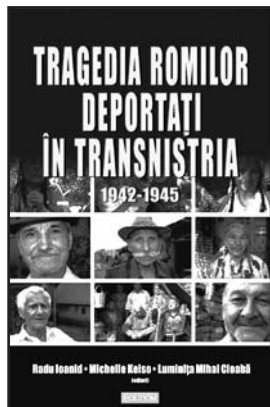
Anul apariției: 2009
Număr pagini: 320 / Format: 13x20 cm
ISBN: 978-973-669-631-2

„Statul este o formă târzie, foarte înaltă, foarte delicată, la care, în anumite condiții, ajunge un popor. Chiar și astăzi s-ar putea trăi în unele împrejurări fără forma aceasta de stat care își găsește originea în amintirile clasice, în anumite forme de filosofie politică din timpurile noastre. Prin urmare, nu era un stat, ci o lume românească trăia în mijlocul pădurilor, în satele acestea înconjurate de pădurile ocrotitoare, în care de altminteri se putea dezvolta o anumită viață, de un nivel care putea fi destul de ridicat.”

Nicolae Iorga

Tragedia romilor deportați în Transnistria, 1942-1945

Autor: Michelle Kelso (editor), Luminița Mihai Cioabă (editor), Radu Ioanid (editor), Editura: Polirom

Anul apariției: 2009
Număr pagini: 492 / Format: 13x20 cm
ISBN: 978-973-46-1333-5

Cuvânt înainte de Luminița Mihai Cioabă
Prefață de Michelle Kelso
Studiu introductiv de Radu Ioanid

Carte publicată sub auspiciile Fundației Social-Culturale a Romilor „Ion Cioabă”, Institutului Național pentru Studiul Holocaustului din România „Elie Wiesel” și Centrului de Studii Avansate asupra Holocaustului – Muzeul Memorial al Holocaustului, Washington, DC.

Această publicație a fost posibilă datorită sprijinului Biroului pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (ODIHR) al OSCE. Opiniile și informațiile pe care volumul le conține nu reflectă în mod necesar politica și poziția ODIHR.

„...romii fac parte din viitorul României, al unei Româanii europene. Tragedia Holocaustului este de acum parte a memoriei noastre colective. Avem datoria să gestionăm această memorie. Dar avem și datoria de a construi un viitor. Ambele țin de responsabilitatea noastră politică. Iertați-ne, fraților și surorilor, pentru ceea ce a fost, iar viitorul României îl vom construi frumos împreună!”

Traian Băescu (Alocuțiunea susținută la ceremonia de decorare a etnicilor romi supraviețuitori ai Holocaustului, 22 octombrie 2007)

Cuprins:

Redarea vocii supraviețuitorilor romi prin istoria orală • Culegerea și selectarea mărturiilor • Precedente ale deportării romilor • Ordinele de deportare și de implementare a deportărilor • Condițiile de deportare • Societatea românească și deportarea romilor • Mărturii ale supraviețuitorilor romi • Documente

Index de Autori

Gheorghe-Costinel Anuța – Absolvent al Programului Avansat în Studii de Securitate / Centrul European pentru Studii de Securitate “George Marshall”, Masterat în comunicare și relații publice / SNSPA, Masterand în Management / Webster University SUA, Licențiat în Informatică / Universitatea din Craiova și Managementul Organizațiilor / Academia Forțelor Aeriene Brașov. În prezent lucrează ca expert în cadrul Departamentului pentru Politica de Apărare și Planificare / Ministerul Apărării.

John Gledhill – cercetător în studii guvernamentale și relații internaționale la *London School of Economics*; acest articol se bazează pe o conferință susținută la *School of Slavonic and East European Studies*, Universitatea College London, pe 16 ianuarie 2009.

Aurora Martin – consilier superior în Departamentul de Programe și Relații Internaționale, **CNCD**, consilier la Ministerul Muncii Solidarității Sociale și Familiei (**ANES**), redactor șef al revistei *RES Publica – Revista Egalității de Șanse* și redactor șef al revistei *ProDiversitate*, cercetător în domeniul limbii și al culturii italiene.

Dan Pavel – Predă științe politice la Facultatea de Științe Politice, Universitatea București. A înființat la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj, Facultatea de Științe-Politice, Administrație Publică și Jurnalism, împreună cu Emil Boc și Vasile Pușcaș. Fost redactor-șef adjunct și fondator al publicațiilor *22, Sfera Politicii, Polis*. Membru al Uniunii Scriitorilor din România. În prezent, coordonează firma de consultanță politică, DDHM Strategic Consulting.

Gabriel Radu – licențiat în drept, absolvent Științe Politice (1993), doctorand SNSPA (2005), în științe politice, domenii aplicabilității teoriilor dreptății sociale.

Adrian Spirchez – Masterat în istorie la CEU, Budapesta și în științe politice la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București.

Sergiu Tămaș – Profesor univ. dr. la Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, Facultatea de Științe Politice; a publicat „Geopolitică” (Ed. Institutului de Teorie Socială, Buc. 1999); „Prospectiva socială”, (Ed. Victor, Buc. 1999); „Management politic” (Ed. Universitară, Buc. 2006); Membru al redacției publicației „Diplomat Club”, unde publică articole în rubrica „Idei și Realități contemporane”.

Stelian Tănase – Profesor de științe politice la Facultatea de Științe Politice, Universitatea București. Apariții recente: *Clienții lui Tanti Varva*, Editura Humanitas, București, 2009, *Istoria căderii regimurilor comuniste. Miracolul revoluției*, Editura Humanitas, București, 2009, *Maestro* (roman), Editura Polirom, București, 2008.

Cecilia Tohăneanu – Decan al Facultății de Științe politice din cadrul Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”. Predă filosofie politică la Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”. Apariții recente: *Realismul ca filosofie a științei*, Editura Cartea Universitară, București, 2005, *Epistemologia istoriei. Între mitul faptelor și mitul semnificațiilor*, Editura Științifică, București, 1998.

Nikolai Yotov – Corespondent al Agenției de știri **EkipNews.bg** în România.

Irina Zamfirescu – Masterat Studii de Securitate - 2009 (Universitatea București, Facultatea de Sociologie și Asistență socială), licențiat Filosofie 2007 (Universitatea București, Facultatea de Filosofie), analist media Agenția de Monitorizare a Presei.

Marian Zulean – conferențiar, Facultatea de Administrație Publică și Afaceri, Universitatea București, director adjunct, Institutul de Studii Populare.

Titlul articolului

Prenumele Numele Autorului
Funcția și Instituția de apartenență
Adresa de e-mail.

Abstract:

Toate articolele trebuie însoțite de un abstract care rezumă tematica articolului, evidențiind contribuția autorului. Abstractul nu trebuie să fie mai lung de 1/3 de pagină. Abstractul trebuie redactat în limba engleză. Articolele trebuie trimise în format Microsoft Word (*.doc) sau Rich Text Format (*.rtf). Lungimea dorită a unui articol este de 6 - 10 pagini. La sfârșitul abstractului trebuie să menționați titlul articolului în limba engleză.

Keywords:

Drept *Keywords* trebuie să indicați, în limba engleză, cu italice, un număr de 5-7 termeni principali din articolul dumneavoastră. De exemplu în forma: *abstract, author name, title of the paper, references, submission*.

Articolul:

Articolul trebuie redactat folosindu-se alineate de felul acelor care se folosesc în acest document. Ele trebuie redactate cu fonturi *Times New Roman*, de preferință, de mărimea 12 pt., la două rânduri. În cadrul articolului se respectă normele ortografice în vigoare stabilite de Academia Română. Atunci când este nevoie, diferitele note sau referințe se realizează prin utilizarea opțiunii *footnotes* din programul *Microsoft Word*.¹ Dacă trebuie să citați diferite articole sau cărți, o veți face în următoarele modalități:

1. Pentru articole, se indică prenumele și numele autorului, anul apariției între paranteze rotunde, titlul articolului între ghilimele, apoi titlul revistei scris cu italice, numărul acesteia, paginile între care se întinde articolul și pagina de unde citați: **Ion Popescu (2009), „Actualitatea politică”, *Sfera Politicii*, nr. 10, pp. 25-34, p. 30**. Nota de subsol corespunzătoare este, bineînțeles, aceasta.²

2. Dacă veți cita imediat același articol, atunci mențiunea trebuie să fie ***Ibidem***, ca în nota de mai jos, fără menționarea paginii, dacă citați din același loc³, sau cu menționarea paginii, dacă citarea se referă la altă parte a articolului, de exemplu, ***Ibidem*, p. 37**, așa cum și puteți vedea⁴.

3. După același model, puteți cita și articolele din cărțile care conțin asemenea articole: prenumele și numele autorului, anul apariției între paranteze rotunde, titlul articolului între ghilimele, apoi titlul cărții scris cu italice, localitatea apariției cărții, urmată de două puncte, editura, paginile între care se întinde articolul și pagina de unde citați: **Marin Ionescu (2009), „Evenimentul politic”, *Politice*, București: Editura, pp. 10-40, p. 15**. Nota de subsol corespunzătoare este aceasta.⁵

4. În citarea cărților de autor se respectă aceleași norme, menționându-se prenumele și numele autorului, anul apariției între paranteze rotunde, titlul cărții scris cu italice, localitatea apariției cărții, urmată de două puncte, editura și paginile sau pagina din care se citează. De exemplu: **Dumitru Ionescu (2009), *Analize politice*, București: Editura, p. 215**. Nota de subsol corespunzătoare arată, desigur, astfel.⁶

5. Pentru citarea diferitelor documente sau lucrări de pe Internet, veți respecta regulile de până acum privind autorul, menționarea titlului lucrării sau al documentului. În plus, veți menționa și data accesării, ca în următorul exemplu, ***Document*, <http://www.modeldecitare.ro>, accesat 02.02.2009**, care poate fi regăsit și în nota de subsol.⁷

6. Lucrările citate anterior, și care sunt recitate, după un număr oarecare de citări sau referințe la alte articole sau cărți, se menționează în forma prenume și nume autor, *Op. cit.*, pagina, ca în exemplul acesta: **Ion Popescu, *Op.cit.*, p. 23**. Nota de subsol arată astfel.⁸

1 Alegeți din bara de titluri opțiunea *footnotes* și adaugați, la subsol, clarificările dumneavoastră.

2 Ion Popescu (2009), „Actualitatea politică”, *Sfera Politicii*, nr. 10, pp. 25-34, p. 30.

3 *Ibidem*.

4 *Ibidem*, p. 37.

5 Marin Ionescu (2009), „Evenimentul politic”, *Politice*, București: Editura, pp. 10-40, p. 15.

6 Dumitru Ionescu (2009), *Analize politice*, București: Editura, p. 215.

7 *Document*, <http://www.modeldecitare.ro>, accesat 02.02.2009.

8 Ion Popescu, *Op.cit.*, p. 23

SUMMARY

Editorial

- A Faulty Maturity: What Do the November Elections Tell About Romanian Democracy?3
John Gledhill

The Difficulties of Governance

- A Brand New Government and a New Loan From IMF9
Adrian Spirchez
The Italian Crisis – The First Test Submitted to the Coalition in Power..... 16
Aurora Martin
The Reformation of the Security System: From CADA to CADI 22
Marian Zulean

Essay

- The Moral Ambivalence of the Rule of Law: The Latent Tension Between Politics and Morality.....28
Cecilia Tohăneanu

Crisis

- World Crisis „Acquisitions”: New Arising Issues in the Field of Political Philosophy.... 32
Gabriel Radu
The Geo-economical Dimension of the Economic Crisis.....39
Sergiu Tămaş
The State of the Economic Crisis: The Bulgarian Case.....47
Nikolai Yotov

Question Mark: Dan Pavel 51

Archive

- Sfera Politicii's Archives - The Komsomolists.....54
Stelian Tănase

International Politics

- NATO – Russia: More Than Just a Council 61
Irina Zamfirescu
International Politics Between Obama 100 and Obama 1000..... 68
Dan Pavel
„The Old Man” and... Madonna's „Curves”: NATO's Strategic Dilemmas at The Age Of 60 77
Gheorghe-Costinel Anuţa

Reviews

- History Through the Lenses of Collective Movements 86
Ioana Paverman
Francesco Alberoni, *Leader e masse*
A French Melting-pot?90
Alexandru Climescu
Patrick Weil, *Libertate, egalitate, discriminări*

Index of authors95

The Difficulties of Governance

„Sfera Politicii” este înregistrată în Catalogul Publicaţiilor din România la numărul 4165.

Răspunderea pentru textele scrise aparţine autorilor.

Pentru a reproduce un text din revistă este necesar acordul scris al redacţiei „Sfera Politicii”.

Reproducerea textelor în alte condiţii constituie o infracţiune şi se pedepseşte conform legilor în vigoare.

